

Nec clarum vestis splendorem purpureai,
 Quid dubitas, quin omne sit hoc rationis egestas?
 Omnis cum in tenebris præsertim vita laboret?
 Nam veluti pueri trepidant atque omnia cæcis
 In tenebris metuunt, sic nos in luce timemus
 Interdum, nihilo quæ sunt metuenda magis, quam
 Quæ pueri in tenebris pavitant, finguntque futura.
 Hunc igitur terrorem animi tenebrasque necesse est,
 Non radii solis, neque lucida tela diei
 Discutiant, sed naturæ species ratioque.

Ex lib. VI. v. 4445.

Principio caput incensum fervore gerebant,
 Et duplicis oculos suffusa luce rubentes,
 Sudabant etiam fauces intrinsecus atro
 Sanguine, et ulceribus vocis via septa coibat:
 Atque animi interpret manabat lingua cruore,
 Debilitata malis, motu gravis, aspera tactu.
 Inde ubi per fauces pectus complerat, et ipsum
 Morbida vis in cor mœstum confluxerat ægris,
 Omnia tum vero vitæ claustra lababant.
 Spiritus ore foras tetrum volvebat odorem,
 Rancida quo perolent projecta cadavera ritu,
 Atque animi prorsum vires totius, et omne
 Languerat corpus, leti jam limine in ipso.

In fluvios partim gelidos ardentia morbo
 Membra dabant, nudum jacentes corpus in undas:
 Multi præcipites lymphis putealibus alte
 Inciderunt ipso venientes ore patente.
 Insedabiliter sitis arida corpora mersans
 Æquabat multum parvis humoribus imbrem.

Octavoque fere candenti lumine solis,
 Aut etiam nona reddebant lampade vitam.
 Quorum si quis, ut est, vitarat funera leti
 Ulceribus tetris, et nigra proluvie alvi,
 Posterius tamen hunc tabes letumque manebat.
 Aut etiam multus capitis cum sæpe dolore

Conruptus sanguis pletis ex naribus ibat.

Nec ratio remedii communis certa dabatur:

Nam quod aliis dederat vitalis aeris auras

Volvere in ore licere, et cœli templa tueri,

Hoc aliis erat exitio letumque parabat

Nam quicumque suos fugitabant visere ad ægros

Vitai nimium cupidi, mortisque timentes,

Pœnibat paullo post turpi morte malaque

Desertos, opis expertis incuria mactans,

Lanigeras tamquam pecudes, et bucera sæcla.

Nec poterat quisquam reperiri, quem neque morbus,

Nec mors, nec luctus tentaret tempore tali.

Exanimis pueris super exanimata parentum

Corpora nonnumquam posses retroque videre

Matribus, et patribus natos super edere vitam.

Omnia denique sancta deum delubra replebat

Corporibus mors exanimis, onerataque passim

Cuncta cadaveribus cœlestum templa manebant,

Hospitibus loca quæ complebant ædituentes.

Nec jam relligio divum, nec numina magni

Pendebantur: enim præsens dolor exsuperabat.

Nec mos ille sepulturæ remanebat in urbe,

Ut pius hic populus semper consuerat humari,

Perturbatus enim totus trepidabat, et unus

Quisque suum pro re consortem mœstus humabat.

Multaque vis subita et paupertas horrida suasit.

Namque suos consanguineos aliena rogorum

Insuper exstructa ingenti clamore locabant,

Subdebantque faces, multo cum sanguine sæpe

Rixantes potiùs, quam corpora desererentur.

C. Valerius Catulus.

LUCTUS PASSERIS.

Lugete ó veneres, cupidinesque,

Et quantum est hominum venustiorum;

Passer mortuus est meæ puellæ,
 Passer delitiæ meæ puellæ,
 Quem plus illa oculis suis amabat.
 Nam mellitus erat: suamque norat
 Ipsam tam bene, quam puella matrem:
 Nec sese à gremio illius movebat,
 Sed circumsiliens modo huc, modo illuc,
 Ad solam dominam usque pipilabat.
 Qui nunc it per iter tenebricosum
 Illuc, unde negant redire quemquam.
 At vobis male sit, male tenebræ
 Orci, quæ omnia bella devoratis;
 Tam bellum mihi passerem abstulistis,
 O factum male, o miselle passer,
 Tua nunc opera meæ puellæ
 Flendo turgiduli rubent ocelli.

De nuptiis Pelei, et Thetidos.

Hæc vestis priscis hominum variata figuris
 Heroum mira virtutes indicat arte.
 Nanque fluentisono præspectans litore Dia
 Thesea cedentem celeri cum clâsse tuetur
 Indomitos in corde gerens Ariadna furores.
 Necdum etiam, seseque sui tum credidit,
 Utpote fallaci quæ tum primum excita somno
 Desertam in sola miseram se cernit arena.
 Immemor at juvenis fugiens pellit vada remis,
 Inrita ventosæ linquens promissa procellæ,
 Quem procul ex alga mœstis Minois ocellis,
 Saxea ut effigies bacchantis prospicit Evæ,
 Prospicit, et magnis curarum fluctuat undis,
 Non flavo retinens subtilem vertice mitram,
 Non contacta levi velatum pectus amictu.
 Sed neque tum mitræ, neque tum fluitantis amictus
 Illa vicem curans, toto ex te pectore, Theseu,
 Toto animo, tota pendebat perdita mente.
 Ah miseram assiduis quam luctibus externavit
 Spinosas Erycina serens in pectore curas!

Illa tempestate ferox, et tempore Theseus
 Egressus curvis è litoribus Pireæi
 Attigit injusti regis Gortynia tecta.

Hunc simul ac cupido conspexit lumine virgo
 Regia, quam suaveis expirans castus odores
 Lectulus, in molli complexu matris alebat:
 Qualeis Eurotæ progignunt flumina myrtos,
 Aurave distinctos educit verna colores:
 Non prius ex illo flagrantia declinavit
 Lumina, quam cuncto concepit pectore flammam
 Funditus, atque imis exarsit tota medullis,
 Heu misere exagitans immiti corde furores,
 Sancte puer, curis hominum qui gaudia misces.

Inde pedem sospes cum laude multa reflexit,
 Errabunda regens tenui vestigia filo,
 Ne labyrinthis è flexibus egredientem
 Tecti frustraretur inobservabilis error.

Sed quid ego a primo digressus carmine, plura
 Commemorem? ut linquens genitoris filia vultum,
 Ut consanguineæ complexum, ut denique matris,
 Quæ misera gnatæ fleret deperdita luctu,
 Omnibus his Thesei dulcem præferret amorem?
 Aut ut vecta ratis spumosa ad litora Diæ?
 Aut ut eam tristi devictam lumina somno
 Liquerit immemori discedens pectore conjunx?

Quænam te genuit sola sub rupe læna?
 Quod mare conceptum spumantibus expuit undis?
 Quæ Syrtis, quæ Scylla vorax, quæ vasta Charybdis,
 Talia qui reddis pro dulci præmia vita?

Nulla fugæ ratio, nulla spes, omnia muta,
 Omnia sunt deserta, ostentant omnia letum.

Annuit invicto cœlestum numine rector,
 Quo tunc et tellus, atque horrida contremuerunt
 Æquora, concussitque micantia sidera mundus.

XXVI.

M. Valerius Mart. lib. XII. epig. LXI.

Majæ Mercurium creastis idus.
 Augusti redit idibus Diana.
 Octobres Maro consecravit idus.
 Idus sæpe colas et has et illas,
 Qui magni celebras Maronis idus.

Ex ejusd. Apophoretis.

Accipe facundi culicem, studiose, Maronis,
 Ne nugis positis, arma virumque canas.

Ex ejusd. lib. VIII. ep. LVI.

Sic Maro nec Calabri tentavit carmina Flacci,
 Pindaricis posset quum superare modos:
Et Vario cessit romani laude cothurni,
 Quum posset tragico fortius ore loqui.

Ex eodem libro.

Temporibus nostris ætas cum cedat avorum,
 Creverit et major cum duce Roma suo;
 Ingenium sacri miraris abesse Maronis,
 Nec quemquam tanta bella sonare tuba?
 Sint Mæcenates, non deerunt, Flacce, Marones,
 Virgiliumque tibi vel tua rura dabunt.
 Jugera perdidit miseræ vicina Cremonæ,
 Flebat et abductas Tytirus æger oves.
 Risit Tuscus eques, paupertatemque malignam
 Reppulit et celeri jussit abire fuga.
 Accipe divitias, et vatum maximus esto:
 Tu licet et nostrum, dixit, Alexin ames.
 Astabat domini mensis pulcherrimus ille,
 Marmore fundens nigra falerna manu:

Et libata dabat roseis carchesia labris,
 Quæ poterant ipsum sollicitare Jovem:
 Excidit attonito pinguis Galatea poetæ,
 Thestylis et rubras messibus usta genas.
 Protinus Italiam concepit, et Arma virumque,
 Qui modo vix culicem flevrat ore rudi.
 Quid Varios, Marcosque loquar, ditataque vatam
 Nomina, magnus erit quos numerare labor?
 Ergo ero Virgilius, si munera Mæcenatis
 Des mihi. Virgilius non ero, Marcus ero.

Ovidius lib. I. Amorum.

Tytirus, et segetes, Æneiaque arma legentur,
 Roma triumphati dum caput orbis erit.

Ex ejusd. Trist. lib. II.

Et tamen ille tuæ felix Aeneidos auctor
 Contulit in Tyrios arma virumque toros.
 Nec legitur pars ulla magis de corpore toto,
 Quam non legitimo fœdere junctus amor.
 Phyllidis hic idem, teneræque Amaryllidis ignes
 Bucolicis juvenis luserat ante modis.

Carmina quæ a plerisque Augusto adscribuntur.

Ergone supremis potuit vox improba verbis
 Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes,
 Magnaque doctiloqui morietur Musa Maronis?
 Ah scelus indignum: solvetur littera dives?
 Et poterunt spectare oculi, nec parcere honori
 Flamma suo? dignumque operis servare decorem?
 Pulcher Apollo veta, Musæ prohibete latinæ,
 Liber et alma Ceres succurrite: vester in armis
 Miles erat, vester docilis per rura colonus,
 Nam docuit, quid ver ageret, quid cogeret æstas,
 Quid daret autumnus, quid bruma novissima ferret.
 Arbuta formavit, sociavit vitibus ulmos,
 Curavit pecudes, apibus sua castra dicavit.

Hæc dedit, ut pereant? ipsum si dicere fas est:
 Sed legum servanda fides: suprema voluntas
 Quod mandat, fierique jubet, parere necesse est:
 Frangatur potius legum veneranda potestas,
 Quam tot congestos noctesque diesque labores
 Hauserit una dies; supremaque verba parentis
 Amittant vigilasse suum, si forte furenti
 Erravit in morte dolor: si lingua loquuta est
 Nescio quid, titubante animo: non sponte, sed altis
 Expugnata malis, odio languoris iniqui:
 Si mens cæca fuit: iterum sentire ruinas
 Troja suas, iterum cogetur reddere voces?
 Ardebit miseræ post vulnera vulnus Elisæ?
 Tam sacrum solvetur opus? tot bella, tot enses
 In cineres dabit hora nocens, et perfidus error?
 Huc huc Pierides nemorum per lustra sorores
 Tendite, et ardentem ignes fluvialibus undis
 Mergite, ne pereat tam clari Musa poetæ,
 Flammaque vanescat: vivat Maro clarus in orbe,
 Ingratusque sibi. Sed quod male jusserat ille,
 Sit vetuisse meum. Sacer est post tempora vitæ.
 Immo sit æternum, tota resonante Camœna,
 Carmen: et in populo divi sub nomine nomen
 Laudetur, placeat, vigeat, relegatur, ametur.

Ex Juvenalis Satyra XI

Conditor Iliados cantabitur, atque Maronis
 Altisoni dubiam facientia carmina palmam.

Ex Virgilio Catalectorum X.

Villula quæ Syronis eras, et pauper agelle,
 Verum illi domino tu quoque divitiæ:
 Me tibi, et hos una mecum, quos semper amavi,
 Si quid de patria tristius audiero,
 Commendo, in primisque patrem. Tu nunc eris illi,
 Mantua quod fuerat, quodque Cremona prius.

XXVIII.

Virgilius, Egloga I., cui nomen Tityrus.

- M. Tityre, tu patulæ recubans sub tegmine fagi
 Sylvestrem tenui musam meditaris avena:
 Nos patriæ fines et dulcia linquimus arva.
- T. Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit.
 Namque erit ille mihi semper Deus, illius aram
 Sæpe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.
 Ille meas errare boves, ut cernis, ipsum
 Ludere, quæ vellem, calamo permisit agresti.
- M. Et quæ tanta fuit Romam tibi causa videndi?
 T. Libertas, quæ sera tamen respexit inertem,
 Candidior postquam tondenti barba cadebat:
 Respexit tamen, et longo post tempore venit.
- M. Mirabar quid mœsta Deos, Amarylli, vocares, (1)
 Cui pendere suâ pateris in arbore poma:
 Tityrus hinc aberat: ipse te, Tityre, pinus,
 Ipsi te fontes, ipsa hæc arbusta vocabant.
- M. Fortunate senex, hic inter flumina nota,
 Et fontes sacros, frigus captabis opacum.
 Hinc tibi, quæ semper vicino ab limite sepes
 Hyblæis apibus florem depasta salicti,
 Sæpe levi somnum suadebit inire susurro:
 Hinc altâ sub rupe canet frondator ad auras:
 Nec tamen interea raucæ, tua cura, palumbes,
 Nec gemere aeriâ cessabit turtur ab ulmo.
- T. Antè leves ergo pascentur in æthere cervi,
 Et freta destituent nudos in littore pisces:
 Antè, pererratis amborum finibus, exul
 Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim,
 Quam nostro illius labatur pectore vultus.
- M. En unquam patrios longo post tempore fines,
 Pauperis et tigurî congestum cespite culmen

(1) El Brocense y otros leen en vez de Amarylli, Galatea, y así se explica mejor.

Post aliquot, mea regna, videns mirabor aristas?
 Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
 Barbarus has segetes: En quò discordia cives
 Perduxit miseros: en queis consevimus agros.
 Insere nunc, Melibœe, pyros, pone ordine vites:
 Ite meæ, quondam felix pecus, ite capellæ.

T. Hic tamen hac mecum poteris requiescere nocte,
 Fronde super viridi: sunt nobis mitia poma,
 Castaneæ molles, et pressi copia lactis:
 Et jam summa procul villarum culmina fumant,
 Majoresque cadunt altis de montibus umbræ.

Ex Egloga II, cui nomen Alexis.

Formosum Pastor Corydon ardebat Alexim,
 Delicias domini: nec, quid speraret, habebat.
 Tantum inter densas, umbrosa cacumina, fagos
 Assiduè veniebat: ibi hæc incondita solus
 Montibus, et sylvis studio jactabat inani.
 O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas,
 Nil nostri miserere, mori me denique coges.
 Nunc etiam pecudes umbras et frigora captant,
 Nunc virides etiam occultant spineta lacertos:
 Thestylis et rapido fessis messoribus æstu
 Allia serpyllumque, herbas contundit olentes.
 O formose puer, nimium ne crede colori.
 Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur.
 Lac mihi non æstate novum, non frigore deficit:
 Nec sum adeo informis, nuper me in littore vidi,
 Quum placidum ventis staret mare: non ego Daphnim,
 Judice te, metuam, si nunquam fallit imago.
 Ipse ego cana legam tenerâ lanugine mala,
 Castaneasque nuces, mea quas amaryllis amabat.
 Rusticus es, Coridon, nec munera curat Alexis:
 Eheu, quid volui misero mihi? floribus Austrum
 Perditus, et liquidis immisi fontibus apros.
 Torva læna lupum sequitur, lopus ipse capellam:
 Florentem cytisum sequitur lasciva capella:
 Te Corydon, o Alexi: trahit sua quemque voluptas.
 Aspice, aratra jugo referunt suspensa juvenci,

Et sol crescentes decedens duplicat umbras:
 Ah Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit!
 Invenies alium, si te hic fastidit Alexis.

Ex egloga III, cui nomen Palæmon.

- M. Dic mihi, Damœta, eujum pecus? an Melibœi?
 D. Non, verùm Ægonis: nuper mihi tradidit Ægon.
 M. Quid Domini facient, audent quum talia fures?
 D. Si nescis, meus ille caper fuit: et mihi Damon
 Ipse fatebatur, sed reddere posse negabat.
 M. De grege non ausim quicquam deponere tecum:
 Est mihi namque domi pater, est injusta noverca:
 Bisque die numerant ambo pecus, alter et hædos.
 D. Necdum illis labra admovi, sed condita servo.
 Si ad vitulam spectes, nihil est quod pocula laudes.
 P. Dicite: quandoquidem in molli consedimus herba:
 Incipe Damœta, tu deinde sequere Menalca.
 Alternis dicetis: amant alterna Camœnæ.
 D. Ab Jove principium, Musæ, Jovis omnia plena:
 Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres,
 Arboribus venti: nobis Amarylidis iræ.
 M. Dulce satis humor, depulsis arbutus hædis,
 Lenta salix fœto pecori, mihi solus Amyntas:
 D. Qui legitis flores, et humi nascentia fraga,
 Frigidus, ó pueri, fugite hinc, latet anguis in herba.
 M. Cogite oves pueri: si lac præceperit æstus,
 Ut nuper, frustra pressabimus ubera palmis.
 P. Non nostrum inter vos tantas componere lites:
 Claudite jam rivos pueri, sat prata biberunt.

Ex egloga IV, cui nomen Pollio.

Sicelides Musæ, paulò majora canamus.
 Non omnes arbusta juvant, humilesque myricæ.
 Si canimus sylvas, sylvæ sint consule dignæ.
 Ultima Cumæi venit jam carminis ætas:
 Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo.
 Jam redit et virgo, redeunt Saturnia regna:
 Jam nova progenies cœlo demittitur alto.

Tu modò nascenti puero, quo ferrea primùm
 Desinet, ac toto surget gens aurea mundo,
 Casta fave, Lucina: tuus jam regnat Apollo.
 At simul heroum laudes, et facta parentis
 Jam legere, et, quæ sit, poteris cognoscere, virtus:
 Molli paulatim flavescet campus arista,
 Incultisque rubens pendebit sentibus uva,
 Et duræ quercus sudabunt roscida mella.
 Alter erit tum Tiphys, et altera quæ vehat Argo
 Delectos heroas: erunt etiam altera bella,
 Atque iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles.
 Aggredere, ó magnos, aderit jam tempus, honores,
 Cara Deum soboles, magnum Jovis incrementum,
 Incipe, parve puer, risu cognoscere matrem:
 Incipe, parve puer, cui non risere parentes,
 Nec deus hunc mensâ, dea nec dignata cubili est.

Ex egloga V, cui nomen Daphnis.

- M.** Cur non, Mopse, boni quoniam convenimus ambo,
 Tu calamos inflare leves, ego dicere versus,
 Hic corylis mistos inter consedimus ulmos?
- Mop.** Tu major: tibi me est æquum parere, Menalca:
 Sive sub incertas Zephyris motantibus umbras,
 Sive antro potius succedimus: aspice ut antrum
 Sylvestris raris sparsit labrusca racemis.
- M.** Incipe, Mopse prior, si quos aut Phyllidis ignes,
 Aut Alconis habes laudes, aut jurgia Codri.
 Incipe, pascentes servabit Tityrus hædos.
- Mop.** Sed tu desine plura puer: successimus antro.
 Extinctum Nymphæ crudeli funere Daphniam
 Flebant: vos coryli testes, et flumina nymphis:
 Quum, complexa sui corpus miserabile nati,
 Atque Deos atque astra vocat crudelia mater.
 Daphni, tuum Pœnos etiam ingemuisse leones
 Interitum, montesque feri sylvæque loquuntur.
 Vitis ut arboribus decori est, ut vitibus uvæ,
 Ut gregibus tauri, segetes ut pinguibus arvis;
 Tu decus omne tuis: postquam te fata tulerunt,
 Ipsa Pales agros, atque ipse reliquit Apollo:

Et tumultum facite, et tumulo superaddite carmen.
 Daphnis ego in sylvis hinc usque ad sideranotus,
 Formosi pecoris custos, formosior ipse.

- M. Tale tuum carmen nobis, divine poeta,
 Quale sopor fessis in gramine, quale per æstum
 Dulcis aquæ saliente sitim restinguere rivo.
 Daphnim ad astra feremus: amavit nos quoque Daphnis.
 Sis bonus, ò, felixque tuis! en quatuor aras:
 Ecce duas tibi Daphni, duoque altaria Phæbo,
 Pocula bina novo spumantia lacte quotannis,
 Craterasque duos statuam tibi pinguis olivi:
 Et multo in primis hilarans convivium Baccho,
 (Ante focum, si frigus erit; si messis in umbrâ)
 Vina novum fundam calathis Arvisia nectar.
 Dum juga montis aper, fluvios dum piscis amabit,
 Dumque thymo pascentur apes, dum rore cicadæ:
 Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt.

Mop. Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona?

- M. Hac te nos fragili donabimus antè cicuta.
 Hæc nos, Formosum Corydon ardebat Alexim:
 Hæc eadem docuit, eujum pecos? an Melibœi?

XXX.

Ex egloga VI, cui nomen Silenus.

Prima Syracosio dignata est ludere versu
 Nostra, neque erubuit sylvas habitare Thalia.
 Quum canerem reges et prælia, Cynthius aurem
 Vellit, et admonuit: Pastorem, Tityre, pingues
 Pascere oportet oves, deductum dicere carmen.
 Pergite, Pierides. Chromis et Mnasyllus in antro
 Silenum pueri somno videre jacentem:
 Inflatum hesterno venas, ut semper, Iaccho.
 Serta procul tantum capiti delapsa jacebant:
 Et gravis attritâ pendebat cantharus ansâ.

Addit se sociam, timidisque supervenit Ægle,
 Ægle Naiadum pulcherrima: jamque videnti
 Sanguineis frontem moris, et tempora pingit.
 Solvite me pueri: satis est potuisse videri.
 Huic aliud mercedis erit, simul incipit ipse.
 Tum vero in numerum Faunosque, ferasque videres
 Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.
 Namque canebat, uti magnum per inane coacta
 Semina terrarumque, animæque, marisque fuissent,
 Et liquidi simul ignis: ut his exordia primis
 Omnia, et ipse tener mundi concreverit orbis.
 Tum canit, errantem Permessi ad flumina Gallum
 Aonas in moutes ut duxerit una sororum;
 Ille canit: pulsæ referunt ad sidera valles.
 Cogere donec oves stabulis, numerumque referre
 Jussit, et invito processit Vesper Olympo.

Ex egloga VII, cui nomen Melibœus.

- Fortè sub argutâ consererat ilice Daphnis,
 Compulerantque greges Corydon et Thyrsis in unum,
 Thyrsis oves, Corydon distentas lacte capellas,
 Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo:
 Et cantare pares, et respondere parati.
 Huc ades, ò Melibœe, caper tibi salvus et hædi;
 Et, si quid cessare potes, requiesce sub umbra.
 Et certamen erat, Corydon cum Thyrside, magna.
 Posthabui tamen illorum mea seria ludo.
- Cor. Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblæ,
 Candidior cynnis, hederà formosior albâ:
 Quum primum pasti repetent præsepia tauri,
 Si qua tui Corydonis habet te cura, venito.
- Thyr. Aret ager, vitio moriens sitit aeris herba,
 Liber pampineas invidit collibus umbras:
 Phyllidis adventu nostræ nemus omne virebit,
 Jupiter et læto descendet plurimus imbri.
- Cor. Populus Alcideæ gratissima, vitis laccho:
 Formosæ myrtus Veneri, sua laurea Phæbo.
 Phyllis amat corylos: illas dum Phyllis amabit,
 Nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phœbi.

- Thyr. Fraxinus in sylvis pulcherrima, pinus in hortis,
 Populus in fluviis, abies in montibus altis:
 Sæpius ac si me, Lycida formose, revisas;
 Fraxinus in sylvis cedat tibi, pinus in hortis.
- Mel. Hæc memini, et victum frustrâ contendere Thyrsim.
 Ex illo Corydon, Corydon est tempore nobis

Ex egloga VIII, cui nomen Pharmaceutria.

- Pastorum Musam Damonis, et Alpheſibœi,
 Immemor herbarum quos est mirata juvenca
 Gertantes, quorum stupefactæ carmine lynces,
 Et mutata suos requierunt flumina cursus,
 Damonis Musam dicemus, et Alpheſibœi.
 En erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem
 Sola Sophocleò tua carmina digna cothurno?
 Frigida vix cœlo noctis decesserat umbra,
 Quum ros in tenerâ pecori gratissimus herbâ est:
 Incumbens tereti Damon sic cœpit olivæ
- D. Nascere, præque diem veniens age Lucifer alnum:
 Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
 Mopso-Nisa datur: quid non speremus amantes?
 Jungentur jam gryphes equis, ævoque sequenti
 Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.
 Mopse, novas incide faces, tibi ducitur uxor.
 Sparge, marite, nuces, tibi deserit Hesperus OEtam.
 Sepibus in nostris parvam te roscida mala,
 Dux ego vester eram, vidi cum matre legentem:
 Alter ab undecimo tum me jam ceperat annus;
 Jam fragilis poteram à terra contingere ramos.
 Ut vidi; ut periit ut me malus abstulit error!
 Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
- Poe. Hæc Damon: vos, quæ responderit Alpheſibœus,
 Dicite, Pierides: non omnia possumus omnes.
- Alph. Effer aquam et molli cinge hæc altaria vittâ:
 Verbenasque adole pingues, et mascula thura,
 Conjugis ut magicis sanos avertere sacris
 Experiar sensus: nihil hîc nisi carmina desunt.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
 Carmina vel cœlo possunt deducere Lunam.

Carminibus Circe socios mutavit Ulyssæi:
 Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.
 Limus ut hic durescit, et hæc ut cera liquescit,
 Uno eodemque igni, sic nostro Daphnis amore.
 Sparge molam, et fragiles incende bitumine lauros.
 Nescio quid certè est: et Hylax in limine latrat.
 Credimus? an, qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?
 Parcite, ab urbe venit, jam parcite carmina, Daphnis.

Ex egloga IX, cui nomen Mœris.

- Lyc. Quo te, Mœri, pedes? an, quò via ducit, in urbem?
 M. O Lycida, vivi pervenimus, advena nostri
 (Quod numquam veriti sumus), ut possessor agelli
 Diceret: Hæc mea sunt, veteres migrate coloni.
 Nunc victi, tristes, quoniam sors omnia versat,
 Hos illi, (quod nec bene vertat), mittimus hædos.
- Lyc. Certè equidem audieram, quà se subducere colles
 Incipiunt, mollique jugum demittere clivo,
 Usque ad aquam, et veteris jam fracta cacumina fagi,
 Omnia carminibus vestrum servasse Menalcam.
- M. Audieras, et fama fuit: sed carmina tantum
 Nostra valent, Lycida, tela inter Martia, quantum
 Chaonias dicunt, aquilâ veniente, columbas.
- Lyc. Quis caneret Nymphas? Quis humum florentibus herbis
 Spargeret, aut viridi fontes induceret umbrâ?
 Tityre, dum redeo, brevis est via, pasce capellas;
 Et potum pastas age, Tityre, et inter agendum
 Occursare capro, cornu ferit ille, caveto.
- M. Immo hæc, quæ Varo necdum perfecta canebat:
 Vare, tuum nomen, superet modo Mantua nobis,
 Mantua, vâ! miseræ nimium vicina Cremonæ,
 Cantantes sublime ferent ad sidera cycni.
- Lyc. Nam neque adhuc Varo videor, nec dicere Cinnâ
 Digna, sed argutos inter strepere anser olores.
- M. Id quidem ago, et tacitus, Lycida, mecum ipse volutò,
 Si valeam meminisse: neque est ignobile carmen.
- Lyc. Quid, quæ te purâ solum sub nocte canentem
 Audieram? numeros memini, si verba tenerem.
 Hic hædos depone, tamen veniemus in urbem:

Cantantes ut eamus, ego hoc te fasce levabo.

M. Desine plura, puer: et quod nunc instat, agamus.
Carmina tum melius, quam venerit ipse, canemus.

Ex egloga X, cui nomen Gallus.

Extremum hunc, Arethusa, mihi concede laborem.
Pauca meo Gallo, sed quæ legat ipsa Lycoris,
Carmina sunt dicenda: neget quis carmina Gallo?
Incipe, sollicitos Galli dicamus amores,
Dum tenera attendent simæ virgulta capellæ.
Non canimus surdis, respondent omnia sylvæ.
Galle, quid insanis? inquit: tua cura Lycoris,
Pèrque nives alium, pèrque horrida castra secuta est.
Nec lacrymis crudelis amor, nec gramina rivis,
Nec cytiso saturantur apes; nec fronde capellæ.
Tristis at ille tamen, cantabitis Arcades, inquit,
Atque utinam ex vobis unus, vestrique fuissem
Aut custos gregis, aut maturæ vinitor uvæ!
Hic gelidi fontes, hinc mollia prata, Lycori:
Hic nemos, hinc ipso tecum consumerer ævo.
Omnia vincit amor; et nos cedamus amori.
Hæc sat erit, divæ, vestrum cecinisse poetam.
Surgamus: solet esse gravis cantantibus umbra,
Juniperi gravis umbra; nocent et frugibus umbrae.
Ite domum saturæ, venit Hesperus, ite capellæ.

XXXII.

Ex Georgicorum lib. I.

Quid faciat lætas segetes: quo sidere terram
Vertere, Mœcenas, ulmisque adungere vites
Conveniat: quæ cura boum, quis cultus habendo
Sit pecori: apibus quanta experientia parcis:
Hinc canere incipiam. Vos, o clarissima mundi

Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum:
 Liber, et alma Ceres, vestro si munere tellus
 Chaoniam pingui glandem mutavit aristâ,
 Poculaque inventis Acheloia miscuit uvis:
 Munera vestra cano.
 Illa seges demum votis respondet avari
 Agricolæ, bis quæ solem, bis frigora sensit:
 Illius immensæ ruperunt horrea messes.
 Aut ibi flava seres mutato sidere farra;
 Unde priùs lætum siliqua quassante legumen,
 Aut tenues fœtus viciæ, tristisque lupini
 Sustuleris fragiles calamos, sylvamque sonantem.
 Urit enim lini campum seges, urit avenæ:
 Urunt Lethæo perfusa papavera somno.
 Sed tamen alternis facilis labor: arida tantùm
 Ne saturare simo pingui pudeat sola, neve
 Effœtos cinerem immundum jactare per agros.
 Sæpe etiam steriles incendere profuit agros,
 Atque levem stipulam crepitantibus urere flammis.
 Sive inde occultas vires et pabula terræ
 Pinguia concipiunt: sive illis omne per ignem
 Excoquitur vitium, atque exsudat inutilis humor:
 Seu plures calor ille vias, et cæca relaxat
 Spiramenta, novas veniat quæ succus in herbas:
 Seu durat magis, et venas astringit hiantes:
 Ne tenues pluviam, rapidive potentia Solis
 Acrior, aut Borcæ penetrabile frigus adurat.
 Humida solstitia, atque hyemes orate serenas.
 Ante Jovem nulli subigebant arva coloni:
 Nec signare quidem aut partiri limite campum
 Fas erat: in medium quærebant: ipsaque tellus
 Omnia liberiùs nullo poscente ferebat.
 Ille malum virus serpentibus addidit atris:
 Tum variæ venere artes. Labor omnia vincit
 Improbus, et duris urgens in rebus egestas.
 Quòd nisi et assiduis terram sectabere rastris,
 Et sonitu terrebis aves, et ruris opaci
 Falce premes umbras, votisque vocaveris imbrem:
 Heu! magnum alterius frustra spectabis aceryum,
 Concussaque famem in sylvis solabere quercu.

Semina vidi equidem multos medicare serentes,
 Vidi lecta diu, et multo spectata labore,
 Degenerare tamen; ni vis humana quotannis
 Maxima quæque manu legeret: sic omnia fatis
 In pejus ruere, ac retro sublapsa referri.
 Quinque tenent cœlum zonæ: quarum una corusco
 Semper sole rubens, et torrida semper ab igne:
 Quam circùm extremæ destrâ lævâque trahuntur
 Cæruleâ glacie concretæ, atque imbribus atris:
 Has inter mediamque, duæ mortalibus ægris
 Munere concessæ Divûm: et via secta per ambas,
 Obliquus quâ se signorum verteret ordo.
 Frigoribus parto agricolæ plerumque fruuntur,
 Mutuaque inter se læti convivia curant:
 In primis venerare Deos, atque annua magnæ
 Sacra refer Cereri, lætis operatus in herbis:
 Extremæ sub casum hyemis, jam vere sereno.
 Quippe ubi fas versum atque nefas, tot bella per orbem,
 Tam multæ scelerum facies: non ullus aratro
 Dignus honos, squalent abductis arva colonis,
 Et curvæ rigidum falces conflantur in ense.
 Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum:
 Vicinæ ruptis inter se legibus urbes
 Arma ferunt: sævit toto Mars impius orbe.
 Ut cum carceribus sese effudere quadrigæ,
 Addunt se in spatia: et frustra retinacula tendens
 Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

Ex Georgic lib. II.

Principio arboribus varia est natura creandis.
 Tuque ades, incœptumque unâ decurre laborem,
 O decus, ò famæ meritò pars maxima nostrâ,
 Mœcenas: pelagoque volans da vela parenti,
 Non ego cuncta meis amplecti versibus opto:
 Non, mihi si linguæ centum sint, oraque centum,
 Ferrea vox: ades, et primi lege litoris oram.
 In manibus terræ: non hîc te carmine ficto,
 Atque per ambages et longa exorsa tenebo.
 Necnon et sterilis quæ stirpibus exit ab imis,

Hoc faciet, vacuos si sit digesta per agros:
 Nunc altæ frondes et rami matris opacant,
 Crescentique adimunt fœtus, uruntque ferentem.
 Scilicet omnibus est labor impendendus, et omnes
 Cogendæ in sulcum, ac multâ mercede demandæ.
 Nec modus inserere, atque oculos imponere simplex.
 Exiit ad cœlum ramis felicibus arbos,
 Miraturque novas frondes, et non sua poma.
 Nec verò terræ ferre omnes omnia possunt.
 Litora myrtetis lætissima, denique apertos
 Bacchus amat colles, Aquilonem, et frigora taxi.
 Sed neque Medorum sylvæ, ditissima terra,
 Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus,
 Laudibus Italiæ certent: non Bactra, neque Indi,
 Totaque thuriferis Panchaia pinguis arenis.
 At rabidæ tigres absunt, et sæva leonum
 Semina: nec miseros fallunt aconita legentes:
 Nec rapit immensos orbis per humum, neque tanto
 Squammeus in spiram tractu se colligit anguis.
 Adde tot egregias urbes, operumque laborem:
 Tot congesta manu præruptis oppida saxis;
 Fluminaque antiquos subterlabentia muros.
 An mare, quod supra, memorem, quodque alluit infra?
 Anne lacus tantos? te, Lari maxime, teque
 Fluctibus et fremitu assurgens, Benace, marino?
 Hæc eadem argenti rivos, ærisque metalla
 Ostendit venis, atque auro plurima fluxit.
 Hæc genus acre virûm, Marsos, pubemque Sabellam,
 Assuetumque malo Ligurem, Volscosque verutos
 Extulit: hæc Decios, Marios, magnosque Camillos;
 Scipiadas duros bello, et te, maxime Cæsar,
 Qui nunc extremis Asiæ jam victor in oris
 Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.
 Salve magna parens frugum, Saturnia tellus,
 Magna virûm; tibi res antiquæ laudis et artis
 Ingredior, sanctos ausus recludere fontes;
 Ascraeumque cano Romana per oppida carmen.
 Nunc locus arborum ingenii: quæ robora cuique,
 Quis color, et quæ sit rebus natura ferendis.
 Optima vinetis satio est, quum vere rubenti

Candida venit avis longis invisâ colubris:
 Ver aded frondi memorum, ver utile sylvis:
 Vere tument terræ, et genitalia semina poscunt.
 Tum pater Omnipotens fœcundis imbribus æther
 Conjugis in gremium lætæ descendit, et omnes
 Magnus alit, magno commistus corpore, fœtus.
 Parturit almus ager: Zephyrique tepentibus auris
 Laxant arva sinus: superat tener omnibus humor:
 Non alios primâ crescentis origine mundi
 Illuxisse dies, aliumve habuisse tenorem
 Crediderim: ver illud erat, ver magnus agebat
 Orbis, et hybernis pascebant flatibus Euri.
 Ergo ritè suum Baccho dicemus honorem
 Carminibus patriis, lancesque et liba feremus:
 O fortunatos nimium, sua si bona norint,
 Agricolas! quibus ipsa, procul discordibus armis,
 Fundit humo facilem victum justissima tellus.
 Me verò primum dulces ante omnia Musæ,
 Quarum sacra fero, ingenti percussus amore,
 Accipiant, cœlique vias et sidera monstrent,
 Defectus Solis varios, Lunæque labores:
 Felix qui potuit rerum cognoscere causas,
 Atque metus omnes et inexorabile fatum
 Subjecti pedibus, strepitumque Acherontis avari.
 Interea pendent dulces circum oscula nati:
 Casta pudicitiam servat domus: ubera vaccæ
 Lactea demittunt: pinguesque in gramine læto
 Inter se adversis luctantur cornibus hædi.
 Sed nos immensum spatiis confecimus æquor,
 Et jam tempus equùm fumantia solvere colla.

 XXXIV.

 Ex Georgic. lib. III.

Te quoque magna Pales, te memorande canemus,
 Pastor ab Amphrisio: vos, sylvæ, amnesque Lycæi.

Cætera quæ vacuas tenuissent carmina mentes,
 Omnia jam vulgata. Quis aut Eurysthea durum,
 Aut illaudati nescit Busiridis aras?
 Primus ego in patriam mecum (modò vita supersit)
 Aonio rediens deducam vertice Musas:
 In medio mihi Cæsar erit, templumque tenebit.
 Ipse caput tonsæ foliis ornatus olivæ
 Dona feram: jam nunc solemnes ducere pompas
 Ad delubra juvat, cæsosque videre juvenços:
 In foribus pugnam ex auro solidoque elephanto
 Gangaridum faciam, victorisque arma Quirini:
 Interea Dryadum sylvas saltusque sequamur
 Intactos, tua, Mæcenas, haud mollia jussa.
 Corpora præcipue matrum legat. Optima torvæ
 Forma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix,
 Et crurum tenuis à mento palearia pendent.
 Tum longo nullus lateri modus: omnia magna:
 Pes etiam, et camuris hirtæ sub cornibus aures.
 Nec mihi displiceat maculis insignis et albo:
 Aut juga detrectans, interdumque aspera cornu,
 Et faciem tauro propior: quæque ardua tota,
 Et gradiens imâ verrit vestigia caudâ.
 Semper erunt, quarum mutari corpora malis,
 Semper enim refice: ac, ne post amissa requiras,
 Anteveni, et sobolem armento sortire quotannis.
 Necnon et pecori est idem delectus equino.
 Continuò pecoris generosi pullus in arvis
 Altius ingreditur, et mollia crura reponit:
 Primus et ire viam, et fluvios tentare minaces
 Audet, et ignoto sese committere ponti:
 Nec vanos horret strepitus. Illi ardua cervix
 Argutumque caput: brevis alvus, obessaque terga:
 Luxuriatque toris animosum pectus: honesti
 Spadices glaucique; color deterrimus albis,
 Et gilvo; tum, si quâ sonum procul arma dedere;
 Stare loco nescit, micat auribus, et tremat artus,
 Collectumque premens volvit sub naribus ignem.
 Densa juba, et dextro jactata recumbit in armo.
 At duplex agitur per lumbos spina: cavatque
 Tellurem, et solido graviter sonat ungula cornu.

Ut quondam in stipulis magnus sine viribus ignis,
 Incassum furit. Ergo animos ævumque notabis
 Præcipuè: hinc alias artes, prolemque parentum,
 Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.
 Nonne vides? quum præcipiti certamine campum
 Corripuere, ruuntque effusi carcere currus;
 Quum spes arrectæ juvenum, exultantiaque haurit
 Corda pavor pulsans: illi instant verbere torto,
 Et proni dant lora: volat vi fervidus axis:
 Jamque humiles, jamque elati sublimè videntur
 Aera per vacuum ferri, atque assurgere in auras.
 Nec mora, nec requies. At fulvæ nimbus arenæ
 Tollitur; humescunt spumis flatuque sequentum:
 Tantus amor laudum, tantæ est victoria curæ.
 Tum magis atque magis blandis gaudere magistri
 Laudibus, et plausæ sonitum cervicis amare.
 Atque hæc jam primò depulsus ab ubere matris
 Audiatur, inque vicem det mollibus ora capistris,
 Invalidus, etiamque tremens, etiam inscius ævi.
 At tribus exactis ubi quarta accesserit æstas;
 Carpere mox gyrum incipiat, gradibusque sonare
 Compositis: sinuetque alterna volumina crurum:
 Sitque laboranti similis: tum cursibus auras
 Provocet: ac per aperta volans, ceu liber habenis
 Æquora, vix summâ vestigia, ponat arenâ.
 Qualis, Hyperboreis Aquilo quum densus ab oris
 Incubuit, Scythiæque hyemes atque arida differt
 Nubila: tum segetes altæ campique natantes
 Lenibus horrescunt flabris, summæque sonorem
 Dant sylvæ, longique urgent ad litora fluctus:
 Ille volat, simul arva fugâ, simul æquora verrens.
 Sed fugit intereâ, fugit irreparabile tempus;
 Singula dum capti circumvectamur amore.
 Contiud ferro culpam compesce, priusquam
 Dira per incautum serpent contagia vulgus.
 Ecce autem duro fumans sub vomere taurus
 Concidit, et mixtum spumis vomit ore cruorem,
 Extremusque ciet gemitus: it tristis arator,
 Pocula sunt fontes liquidi, atque exercita cursu
 Flumina: nec somnos abrumpit cura salubres,

Ipsis est aer avibus non æquus, et illæ
Præcípites altâ vitam sub nube relinquunt.

Ex Georg. lib. IV.

Absint et picti squalentia terga lacerti
Pinguibus à stabulis, meropesque, aliæque volucres,
Et manibus Progne pectus signata cruentis.
Omnia nam latè vastant, ipsasque volantes
Ore ferunt, dulcem nidis immitibus escam.
Sin autem ad pugnam exierint (nam sæpè duobus
Regibus incessit magno discordia motu)
Continudque animos vulgi, et trepidantia bello
Corda licet longè præsciscere: namque morantes
Martius ille æris rauci canor increpat, et vox
Auditur fractos sonitus imitata tubarum.
Et circa regem atque ipsa ad prætoria densæ
Miscentur, magnisque vocant clamoribus hostem.
Ergo ubi ver nactæ sudum, camposque patentes,
Erumpunt portis, concurritur æthere in alto.
Ipsi per medias acies, insignibus alis,
Ingentes animos Augusto in pectore versant:
Usque adeò obnixi non cedere, dum gravis, aut hos,
Aut hos, versa fugâ victor dare terga coegit.
Hi motus animorum, atque hæc certamina tanta
Pulveris exigui jactu compressa quiescent.
Verùm ubi ductores acie revocaveris ambos:
Deterior qui visus, eum, ne prodigus obsit,
Dede neci: melior vacua sine regnet in aula.
Prima favis ponunt fundamina; deinde tenaces
Suspendunt ceras: aliæ spem gentis adultos
Educunt fœtos: aliæ purissima mella
Stipant, et liquido distendunt nectare cellas.
Sunt quibus ad portas cecidit custodia sorti,
Inque vicem speculantur aquas et nubila cœli:
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine factò
Ignavum fucos pecus à præsepibus arcent.
Fervet opus, redoientque thymo fragrantia mella.
Ac veluti lentis Cyclopes fulmina massis
Quum properant, alii taurinis follibus auras

Accipiunt redduntque: alii stridentia tingunt
 Æra lacu: gemit impositis incudibus Ætna:
 Non aliter (si parva licet componere magnis)
 Cecropias innatus apes amor urget habendi,
 Munere quamque suo, grandævus oppida curæ,
 Et munire favos, et Dædala fingere tecta.
 Præterea regem non sic Ægyptus, et ingens
 Lydia, nec populi Partorum, aut Medus Hydaspes,
 Observant: rege incolumi mens omnibus una est;
 Amisso, rupere fidem; constructaque mella
 Diripuere ipsæ, et crates solvere favorum.
 Tænarias etiam fauces, alta ostia Ditis,
 Et caligantem nigrâ formidine lucum
 Ingressus, Manesque adiit, regemque tremendum,
 Nesciaque humanis precibus mansuescere corda.
 At cantu commotæ Erebi de sedibus imis,
 Umbræ ibant tenues, simulacraque luce carentum.
 Quin ipsæ stupuere domus, atque intima Lethi
 Tartara, cæruleosque implexæ crinibus angues
 Eumenides; tenuitque inhians tria cerberus ora.
 Jamque pedem referens, casus evaserat omnes;
 Redditaque Eurydice superas veniebat ad auras.
 Ponè sequens (namque hanc dederat Proserpina legem)
 Quum subita incautum dementia cepit amantem:
 (Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere Manes)
 Illa, quis et me, inquit, miseram, et te perdidit, Orpheu?
 Quis tantus furor? en iterum crudelia retro
 Fata vocant, conditque natantia lumina somnus.
 Jamque vale: feror ingenti circumdata nocte,
 Invalidasque tibi tendens, heu non tua, palmas.
 Septem illum totos perhibent ex ordine menses
 Flevisse, et gelidis hæc evolvisse sub antris,
 Mulcentem tigres, et agentem carmine quercus.
 Qualis populea mœrens philomela sub umbra
 Amissos queritur foetus, quos durus arator
 Observans nido implumes detraxit; at illa
 Flet noctem, ramoque sedens mirabile carmen
 Integrat, et mœstis late loca questibus implet.
 Ah miseram Eurydicem, anima fugiente, vocabat:
 Eurydicem toto referebant flumine ripæ.

XXXVI.

Ex *Æneidos*, lib. I.

Ad quem tum Juno supplex his vocibus usa est:
 Æole, namque tibi divum pater atque hominum rex
 Et mulcere dedit fluctus, et tollere vento:
 Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor,
 Ilium in Italiam portans, victosque Penates.
 Incute vim ventis, submersasque obrue puppes:
 Aut age diversas, et disjice corpora ponto.
 Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphæ:
 Quarum, quæ formâ pulcherrima, Deiopeiam
 Connubio jungam stabili, propiamque dicabo:
 Omnes ut tecum meritis pro talibus annos
 Exigat, et pulchrâ faciat te prole parentem.
 Æolus hæc contra: Tuus, ò regina, quid optes,
 Explorare labor: mihi jussa capessere fas est.
 Tu mihi quodcumque hoc regni, tu scepra, Jovemque
 Concilias; tu das epulis accumbere Divûm,
 Nimborumque facis tempestatumque potentem.
 Eripiunt subitò nubes cælumque diemque
 Teucrorum ex oculis, ponto nox incubat atra.
 Intonuere poli, et crebris micat ignibus æther;
 Præsentemque viris intentant omnia mortem.
 Apparent rari nantes in gurgite vasto:
 Arma virûm, tabulæque, et Troia gaza per undas.
 Nec latuere doli fratrem Junonis, et iræ:
 Eurum ad se Zephyrumque vocat: dehinc talia fatur:
 Tantane vos generis tenuit fiducia vestri?
 Jam cælum terramque, meo sine numine, venti,
 Miscere, et tantas audetis tollere molles?
 Quos ego... Sed motos præstat componere fluctus:
 Post mihi non simili pœnâ commissa luetis.
 Maturate fugam: regique hæc dicite vestro:
 Non illi imperium pelagi, sævumque tridentem;
 Sed mihi sorte datum; tenet ille immania saxa,
 Vestras, Eure, domos: illâ se jactet in aulâ

Æolus, et clauso ventorum carcere regnet.
 Sic ait, et dicto citius tumida æquora placat,
 Collectasque fugat nubes, solemque reducit.
 Ac veluti magno in populo quum sæpe coorta est
 Seditio, sævitque animis ignobile vulgus;
 Jamque faces et saxa volant, furor arma ministrat:
 Tum pietate gravem ac meritis si fortè virum quem
 Conspexere; silent, arrectisque auribus adstant:
 Ille regit dictis animos, et pectora mulcet.
 Æneas dictis mœrentia pectora mulcet:
 O socii, neque enim ignari sumus ante malorum,
 O passi graviora: dabit Deus his quoque finem:
 Vos et Scyllæam rabiem, penitusque sonantes
 Accestis scopulos: vos et cyclopea saxa
 Experti: revocate animos, mœstumque timorem
 Mittite: forsan et hæc olim meminisse juvabit.
 Per varios casus, per tot discrimina rerum
 Tendimus in Latium, sedes ubi fata quietas
 Ostendunt: illic fas regna resurgere Trojæ.
 Durate, et vosmet rebus servate secundis.

Ex libro II.

Conticuere omnes, intentique ora tenebant.
 Accipe nunc Danaûm insidias: et crimine ab uno
 Disce omnes
 Cuncta equidem tibi Rex, fuerint quæcumque, fatebor;
 Jamque dies nefanda aderat: mihi sacra parari,
 Et salsæ fruges, et circum tempora vittæ.
 Eripui, fateor, letho me, et vincula rupi:
 Per, si qua est, quæ restat adhuc mortalibus usquam
 Intemerata fides: oro, miserere laborum
 Tantorum; miserere animi non digna ferentis.
 His lacrymis vitam damus, et miserescimus ultrò.
 Laocoon, ductus Neptuno sorte sacerdos,
 Solemnes taurum ingentem mactabat ad aras.
 Ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per altâ,
 Horresco referens, immensis orbibus angues
 Incumbunt pelago, pariterque ad litora tendunt:
 Pectora quorum inter fluctus arrecta, jubæque

Sanguineæ exsuperant undas, pars cætera pontum
 Ponè legit, sinuatque immensa volumine terga.
 Fit sonitus, spumante salo: jamque arva tenebant,
 Ardentesque oculos suffecti sanguine et igni,
 Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
 Diffugimus visu exsanguis: illi agmine certo
 Laocoonta petunt: et primum parva duorum
 Corpora natorum serpens amplexus uterque
 Implicat, et miseros morsu depascitur artus.
 Post, ipsum auxilio subeuntem ac tela ferentem
 Corripiunt, spirisque ligant ingentibus, et jam
 Bis medium amplexi, bis collo squamea circum
 Terga dati, superant capite, et cervicibus altis.
 Ille simul manibus tendit divellere nodos,
 Perfusus sanie vittas, atroque veneno;
 Clamores simul horrendos ad sidera tollit.
 Apparent Priami et veterum penetralia regum:
 Armatosque vident stantes in limine primo.
 At domus interior gemitu miseroque tumultu
 Miscetur: penitusque cavæ plangoribus ædes
 Fœmineis ululant: ferit aurea sidera clamor.
 Tum pavidæ tectis matres ingentibus errant:
 Amplexæque tenent postes, atque oscula figunt.
 Instat vi patriâ Pyrrhus; nec claustra, nec ipsi
 Custodes sufferre valent: labat ariete crebro
 Janua, et emoti procumbunt cardine postes.
 Fit via vi: rumpunt aditus, primosque trucidant
 Immissi Danaï, et latè loca milite complent.
 Vidi Hecubam, centumque nurus, Priamumque per aras
 Sanguine fœdantem, quos ipse sacraverat ignes.
 Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum,
 Barbarico postes auro spoliisque superbi,
 Procubuere: tenent Danaï, quâ deficit ignis.
 Forsitan et, Priami fuerint quæ fata, requiras.
 At non ille, satum quo te mentiris, Achilles,
 Talis in hoste fuit Priamo: sed jura fidemque
 Supplicis erubuit; corpusque exsanguie sepulcro
 Reddidit Hectoreum, meque in mea regna remisit.
 Sic fatus senior: telumque imbelle sine ictu
 Conjecit, rauco quod protinus ære repulsum,

Et summo clypei nequicquam umbone pependit.
 Cui Pyrrhus: Referes ergo hæc, et nuncius ibis
 Pelidæ genitori: illi mea tristia facta,
 Degeneremque Neoptolemum narrare memento.
 Nunc morere. Hæc dicens, altaria ad ipsa trementem
 Traxit, et in multo lapsantem sanguine nati:
 Implicuitque comam lævâ; dextrâque coruscum
 Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit ensem.

Ex Æneidos, lib. III.

Heul fuge crudeles terras, fuge litus avarum.
 Nam Polydorus ego: hic confixum ferrea textit
 Telorum seges, et jaculis increvit acutis.
 Tum verò ancipiti mentem formidine pressus
 Obstupui, steteruntque comæ, et vox faucibus hæsit.
 Hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
 Infelix Priamus furtim mandârat alendum
 Threicio regi: cum jam diffideret armis
 Dardaniæ, cingique urbem obsidione videret.
 Ille, ut opes fractæ Teucrûm, et fortuna recessit,
 Res Agamemnonias, victriciaque arma secutus,
 Fas omne abrumpit: Polydorum obtruncat, et auro
 Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis
 Auri sacra fames?
Andromache longo vix tandem tempore fatur:
 Verane te facies, verus mihi nuncius affers,
 Nate Dea? vivisne? aut, si lux alma recessit,
 Hector ubi est? Dixit: lacrymasque effudit, omnem
 Implevit clamore locum: vix pauca furenti
 Subjicio, et raris turbatus vocibus hisco:
 Vivo equidem, vitamque extrema per omnia duco,
 Ne dubita, nam vera vides.
 Heu! quis te casus dejectam conjuge tanto
 Excipit? aut quæ digna satis fortuna revisit?
 Hectoris, *Andromache*, *Pyrrhine* connubia servas?
 Dejecit vultum, et demissa voce locuta est:
 O felix una ante alias *Priameia* virgo,
 Hostilem ad tumulum Trojæ sub mœnibus altis
 Jussa mori: quæ sortitus non pertulit ullos,

Nec victoris heri tetigit captiva cubilel
 Nos, patriâ incensâ, diversa per æquora vectæ,
 Stirpis Achilleæ fastus, juvenemque superbum
 Servitio enixæ tulimus: qui deinde sequutus
 Ledæam Hermionem, Lacedæmoniosque Hymenæos,
 Me famulam, famuloque Heleno transmisit habendam.
 Ast illum, ereptæ magno inflammatus amore
 Conjugis, et scelerum furiis agitatus Orestes,
 Excipit incautum, patriasque obruncat ad aras.
 Sed tibi qui cursum venti, quæ fata dedere?
 Aut quisnam ignarum nostris Deus appulit oris?
 Quid puer Ascanius? superatne, et vescitur aura?
 Quem tibi jam Trojâ....
 Ecquæ jam puero est amissæ cura parentis?
 Ecquid in antiquam virtutem animosque viriles,
 Et pater Æneas, et avunculus excitat Hector?

XXXVIII.

Ex libro IV.

At régina gravi jam dudum saucia cura,
 Vulnus alit venis, et cæco carpitur igni.
 Multa viri virtus animo, multusque recursat
 Gentis honos: hærent infixi pectore vultus.
 Heu vatum ignaræ mentes: quid vota furentem,
 Quid delubra juvant? est mollis flamma medullas
 Interea, et tacitum vivit sub pectore vulnus.
 Uritur infelix Dido, totaque vagatur
 Urbe furens, qualis conjectâ cerva sagittâ.
 Extemplò Libyæ magnas it fama per urbes:
 Fama, malum quo non aliud velocius ullum,
 Mobilitate viget, viresque acquirit eundo.
 Parva metu primo; mox sese attollit in auras,
 Ingrediturque solo, et caput inter nubila condit.
 Illam Terra parens, irâ irritata Deorum,

Extremam, ut perhibent, Cœo Enceladoque sororem
 Progenuit, pedibus celerem et pernicipibus alis:
 Monstrum horrendum, ingens, cui quot sunt corpore plumæ,
 Tot vigiles oculi subter, mirabile dictu,
 Tot linguæ, totidem ora sonant, tot subrigit aures.
 Nocte volat cœli medio, terræque per umbram
 Stridens, nec dulci declinat lumina somno:
 Luce sedet custos, aut summi culmine tecti,
 Turribus aut altis, et magnas territat urbes:
 Tam ficti praviq̄ue tenax, quàm nuntia veri.
 At regina dolos, (quis fallere possit amantem?)
 Præsensit, motusque excepit prima futuros,
 Omnia tuta timens: eadem impia fama furenti
 Detulit, armari classem, cursumque parari.
 Tandem his Æneam compellat vocibus ultrò:
 Dissimulare etiam sperasti, perfide, tantum
 Posse nefas? tacitusque mea decedere terra?
 Nec te noster amor, nec te data dextera quondam,
 Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
 Quin etiam hyberno moliris sidere classem,
 Et mediis properas Aquilonibus ire per altum,
 Crudelis! Quid? si non arva aliena domosque
 Ignotas peteres? et Troja antiqua maneret?
 Troja per undosum peteretur classibus æquor?
 Mene fugis? per ego has lacrymas dextramque tuam te,
 Quando aliud mihi jam miseræ nihil ipsa reliqui,
 Per connubia nostra, per inceptos Hymenæos;
 Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quidquam
 Dulce meum: miserere domus labentis; et istam
 Oro, si quis adhuc precibus locus, exue mentem.
 Dixerat. Ille Jovis monitis immota tenebat
 Lumina, et obnixus curam sub corde premebat.
 Desine, meque tuis incendere teque querelis:
 Italiam non sponte sequor.
 Talia dicentem jam dudum aversa tuetur,
 Huc illuc volvens oculos: totumque pererrat
 Luminibus tacitis, et sic accensa profatur:
 Nec tibi Diva parens, generis nec Dardanus auctor,
 Perfide: sed duris genuit te cautibus horrens
 Caucasus, Hyrcanæque admorunt ubera tigres.

Nam quid dissimulo? aut quæ me ad majora reservo?
 Num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit?
 Num lacrymas victus dedit? aut miseratus amantem est?
 Quæ quibus anteferam? jam jam nec maxima Juno,
 Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.
 Interpret Divûm fert horrida jussa per auras:
 Scilicet is superis labor est, ea cura quietos
 Sollicitat. Neque te teneo, neque dicta refello.
 I, sequere Italiam ventis, pete regna per undas.
 Spero equidem mediis, si quid pia numina possunt,
 Supplicia hausurum scopulis; et nomine Dido
 Sæpe vocaturum; sequar atris ignibus absens:
 Et quum frigida mors animâ seduxerit artus,
 Omnibus umbra locis adero: dabis, improbe, pœnas:
 Audiam: et hæc manes veniet mihi fama sub imos.
 Quem metui moritura? faces in castra tulissem,
 Implessemque foros flammis: natumque patremque
 Cum genere extinxem: memet super ipsa dedissem.
 Sol, qui terrarum flammis opera omnia lustras:
 Tuque harum interpret curarum et conscia Juno:
 Nocturnisque Hecate triviis ululata per urbes:
 Et Diræ ultrices, et Dii morientis Elisæ:
 Accipite hæc, meritumque malis advertite numen,
 Et nostras audite preces. Si tangere portus
 Infandum caput, ac teris adnare necesse est;
 Et si fata Jovis poscunt, hic terminus hæret:
 At bello audacis populi vexatus et armis,
 Finibus extorris, complexu avulsus Iulii,
 Auxilium imploret, videatque indigna suorum
 Funera: nec, cùm se sub leges pacis iniquæ
 Tradiderit, regno aut optata luce fruatur.
 Hæc precor: hanc vocem extremam cum sanguine fundo.
 Tum vos, o Tyrii, stirpem et genus omne futurum
 Exercete odiis; cinerique hæc mititte nostro
 Munera: nullus amor populis, nec fœdera sunt.
 Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,
 Qui face Dardanos ferroque sequare colonos.
 Nunc, olim, quocumque dabunt se tempore vires,
 Litora litoribus contraria, fluctibus undas
 Imprecor, arma armis: pugnent ipsique nepotes.

Incubuitque toro, dixitque novissima verba:
 Dulces exuviæ, dum fata Deusque sinebant,
 Accipite hanc animam, meque his exsolvite curis.
 Illa graves oculos conata attollere, rursus
 Defecit: infixum stridet sub pectore vulnus.
 Ter sese attollens, cubitoque innixa levavit,
 Ter revoluta toro est: oculisque errantibus, alto
 Quæsivit cœlo lucem, ingemuitque repertâ.

Ex libro V.

Interea medium Æneas jam classe tenebat
 Certus iter, fluctusque atros Aquilone secabat:
 Mœnia respiciens, quæ jam infelicis Elisæ
 Collucent flammis. Quæ tantum accenderit ignem,
 Causa latet; duri magno sed amore dolores
 Polluto, notumque, furens quid fœmina possit,
 Triste per augurium Teucrorum pectora ducunt.
 Expectata dies aderat, nonamque serenâ
 Auroram Phaetontis equi jam luce vehebant:
 Invitat pretiis animos, et præmia ponit.
 Sic fatus, tergum Getuli immane leonis
 Dat Salio, villis onerosum atque unguibus aureis.
 Hic Nisus: Si tanta, inquit, sunt præmia victis,
 Et te lapsorum miseret, quæ munera Niso
 Digna dabis? primam merui qui laude coronam,
 Ni me, quæ Salium, fortuna inimica tulisset?
 Et simul his dictis faciem ostentabat, et udo
 Turpia membra fimo. Risit pater optimus olli:
 Et clypeum efferrî jussit, Didymaonis artes,
 Neptuni sacro Danais de poste refixum.
 Hoc juvenem egregium præstanti munere donat.
 Nec mora continuò vastis cum viribus effert
 Ora Dares, magnoque virûm se murmure tollit.
 Tum læva taurum cornu tenet, atque ita fatur:
 Nate Dea, si nemo audet se credere pugnæ,
 Quæ finis standi? quò me decet usque teneri?
 Ducere dona jube. Cuncti simul ore femebant
 Dardanidæ, reddique viro promissa jubebant.
 Hic gravis Entellum dictis castigat Acestes,

Proximus ut viridante toro consederat herbæ:
 Entelle, heroum quendam fortissime frustra,
 Tantane tam patiens nullo certamine tolli
 Dona sines? ubi nunc nobis Deus ille magister
 Nequicquam memoratus Eryx? ubi fama per omnem
 Trinacriam, et spolia illa tuis pendentia tectis?
 Ille sub hæc: non laudis amor, nec gloria cessit
 Pulsata metu: sed enim gelidus tardante senectâ
 Sanguis hebet, frigentque effœtæ in corpore vires.
 Si mihi, quæ quondam fuerat, quaque improbus iste
 Exsultat fidens, si nunc foret illa juventa;
 Haud equidem pretio inductus pulchroque juvenco
 Venissem: nec dona moror. Sic deinde locutus:
 Quid, si quis cæstus ipsius et Herculis arma
 Vidisset, tristemque hoc ipso in litore pugnam?
 Hæc germanus Eryx quondam tuus arma gerebat.
 His magnum Alciden contra stetit: his ego suetus,
 Dum melior vires sanguis dabat, æmula necdum
 Temporibus geminis canebat sparsa senectus.
 Sed si nostra Dares hæc Troius arma recusat,
 Idque pio sedet Æneæ, probat auctor Acestes;
 Æquemus pugnas. Erycis tibi terga remitto.
 Immiscentque manus manibus, pugnamque lacessunt.
 Ille, pedum melior motu, fretusque juventa:
 Hic, membris et mole valens; sed tarda trementi
 Genua labant, vastos quatit æger anhelitus artus.
 Hic victor, superans animis, tauroque superbus:
 Nate Dea, vosque hæc, inquit, cognoscite Teucri:
 Et mihi quæ fuerint juvenili in corpore vires,
 Et qua servetis revocatum à morte Dareta.
 Dixit, et adversi contra stetit ora juvenci,
 Libravit dextrâ media inter cornua cæstus.
 Sternitur, exanimisque tremens procumbit humi bos.

 XL.

Ex libro VII.

Nunc age, qui reges, Erato, quæ tempora rerum,

Quis Latio antiquo fuerit status, advena classem
 Quum primum Ausoniis exercitus appulit oris:
 Expediam: et primæ revocabo exordia pugnae.
 Tu vatem, tu Diva, mone: dicam horrida bella,
 Dicam acies, actosque animis in funera reges,
 Tyrrhenamque manum, totamque sub arma coactam
 Hesperiam. Major rerum mihi nascitur ordo,
 Majus opus moveo. Rex arva Latinus et urbes
 Jam senior longa placidus in pace regebat.
 Hos super advenit Volscæ de gente Camilla,
 Agmen agens equitum et florentes ære catervas,
 Bellatrix. Non illa colo calathisque Minervæ
 Fœmineas assueta manus; sed prælia virgo
 Dura pati, cursuque pedum prævertere ventos.
 Illa vel intactæ segetis per summa volaret
 Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas:
 Vel mare per medium fluctu suspensa tumenti
 Ferrer iter, celeres nec tingeret æquore plantas.

Ex libro IX.

Nisus erat portæ custos, acerrimus armis,
 Hyrtacides; comitem Æneæ quem miserat Ida
 Venatrix, jaculo celerem levibusque sagittis.
 Et juxta comes Euryalus, quo pulchrior alter
 Non fuit Æneadum, Trojana nec induit arma;
 Ora puer prima signans intonsa juventa.
 His amor unus erat, pariterque in bella ruebant:
 Ipse comes Niso graditur, regemque requirunt.
 Quæsitum Æneam ad mœnia Pallantea
 Mox hic cum spoliis, ingenti cæde peracta
 Affore cernetis, nec nos via fallit euntes.
 Euryalus: Me nulla dies tam fortibus ausis
 Dissimilem arguerit: tantum fortuna secunda,
 Aut adversa cadat. Sed te super omnia dona
 Unum oro, Genitrix Priami de gente vetusta
 Est mihi: quam miseram tenuit non Ilia tellus
 Mecum excedentem, non mœnia regis Acestæ.
 Hanc ego nunc, ignaram hujus quodcumque pericli est,
 Inque salutatam linquo: nox et tua testis

Dextera, quò nequeam lacrymas perferre parentis.
 Ac tu, oro, solare inopem, et succurre relictæ.
 Hanc sine me spem ferre tui: audentior ibo
 In casus omnes. Perculsa mente, dederunt
 Dardanidæ lacrymas; ante omnes pulcher Iulus,
 Atque animum patriæ strinxit pietatis imago.
 Tum sic effatur:
 Spondeo digna tuis ingentibus omnia cœptis.
 Namque erit ista mihi genitrix, nomenque Creusæ
 Solum defuerit: nec partum gratia talem
 Parva manet, casus factum quicumque sequetur:
 Per caput hoc juro, per quod pater ante solebat:
 Quæ tibi polliceor reduci, rebusque secundis,
 Hæc eadem matrique tuæ, generique manebunt.
 Haud temerè est visum, conclamat ab agmine Volscens:
 State viri: quæ causa viæ? qui estis in armis?
 Quo ve tenetis iter? Nihil illi tendere contra;
 Sed celerare fugam in sylvas, et fidere nocti.
 Objiciunt equites sese ad divortia nota
 Hinc atque hinc, omnemque abitum custodè coronant.
 Nisus abijt: jamque imprudens evaserat hostes;
 Ut stetit, et frustra absentem respexit amicum:
 Euryale infelix, quâ te regione reliqui?
 Pervenit, ac videt Euryalum, quem jam manus omnis,
 Fraude loci et noctis, subito turbante tumultu,
 Oppressum rapit et conantem plurima frustra.
 Dum trepidant, it hasta Tago per tempus utrumque
 Stridens, trajectoque hæsit tepefacta cerebro.
 Sæviti atrox Volscens, nec teli conspiciit usquam
 Auctorem, nec quo se ardens immitere possit.
 Tu tamen interea calido mihi sanguine pœnas
 Persolves amborum, inquit. Simul ense recluso
 Ibat in Euryalum. Tum vero exterritus, amens
 Conclamat Nisus: nec se celare tenebris
 Amplius, aut tantum potuit perferre dolorem:
 Me, me: adsum qui feci: in me convertite ferrum,
 O Rutuli, mea fraus omnis, nihil iste, nec ausus,
 Nec potuit: cœlum hoc et conscia sidera testor:
 Tantum infelicem nimium dilexit amicum.
 Talia dicta dabat: sed viribus ensis adactus

Transadigit costas, et candida pectora rupit.
 At Nisus ruit in medios, solumque per omnes
 Volscentem petit, in solo Volscente moratur:
 Tum super exanimem sese projecit amicum
 Confossus, placidamque ibi demum morte quievit.

Ex libro XI.

Velocem interea superis in sedibus Opim,
 Unam ex virginibus sociis sacræque catervâ,
 Compellabat, et has tristes Latonia voces
 Ore dabat: Graditur bellum ad crudele Camilla,
 O virgo, et nostris nequicquam cingitur armis,
 Cara mihi ante alias: neque enim novus iste Dianæ
 Venit amor, subitaque animum dulcedine movit.
 Pulsus ob invidiam regno, viresque superbas,
 Priverno antiqua Metabus cum excederet urbe,
 Infantem fugiens media inter prælia belli
 Sustulit exilio comitem, matrisque vocavit
 Nomine Casmillæ, mutata parte, Camillam.
 Ipse sinu præ se portans juga longa petebat
 Solorum nemorum: tela undique sæva premebant,
 Et circumfuso volitabant milite Volsci.
 Ecce fugæ medio summis Amasenus abundans
 Spumabat ripis, tantus se nubibus imber
 Ruperat. Ille innare parans, infantis amore
 Tardatur, caroque oneri timet: omnia secum
 Versanti, subito vix hæc sententia sedit.
 Telum immane manu valida quod fortè gerebat
 Bellator, solidum nodis et robore cocto;
 Huic natam, libro et sylvestri subere clausam,
 Implicat, atqueabilem mediæ circumligat hastæ.
 Quam dextra ingenti librans, ita ad æthera fatur:
 Alma, tibi hanc, nemorum cultrix, Latonia virgo,
 Ipse pater famulam voveo: tua prima per auras
 Tela tenens supplex hostem fugit: accipe, testor,
 Diva tuam, quæ nunc dubiis committitur auris.
 At Metabus, magna propius jam urgente caterva,
 Dat sese fluvio, atque hastam cum virgine victor
 Gramineo, donum Triviæ, de cespite vellit.

Hic natam, in dumis interque horrentia lustra,
 Armentalis equæ mammis et lacte ferino
 Nutribat, teneris immulgens ubera labris.
 Utque pedum primis infans vestigia plantis
 Institerat, jaculo palmas oneravit acuto:
 Spiculaque ex humero parvæ suspendit et arcum.
 Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ,
 Tigridis exuviæ per dorsum à vertice pendent.
 Tela manu jam tum tenera puerilia torsit,
 Et fundam tereti circum caput egit habena,
 Strymoniamque gruem, aut album dejecit olorem.
 Multæ illam frustra Tyrrhena per oppida matres
 Optavere nurum: sola contenta Diana,
 Æternum telorum et virginitalis amorem
 Intemerata colit. Vellem haud correpta fuisset
 Militia tali, conata lacessere Teucros:
 At medias inter cædes exsultat Amazon,
 Unum exerta latus pugnae, pharetrata Camilla.
 Fortè sacer Cybele Chloreus, olimque sacerdos,
 Insignis longè Phrygiis fulgebat in armis:
 Hunc virgo, sive ut templis præfigeret arma
 Troia, captivo sive ut se ferret in auro
 Venatrix, unum ex omni certamine pugnae
 Cæca sequebatur: totumque incauta per agmen,
 Fœmineo prædæ et spoliolorum ardebat amore.
 Telum ex insidiis quum tandem, tempore capto,
 Concitat, et superos Aruns sic voce precatur:
 Summe Deum, sancti custos Soractis Apollo,
 Da, pater, hoc nostris aboleri dedecus armis.
 Nec sonitus memor, aut venientis ab æthere teli,
 Hasta sub exertam donec perlata papillam
 Hæsit, virgineumque altè bibit acta cruorem.
 Concurrunt trepidæ comites, dominamque ruentem
 Suscipiunt: fugit ante omnes exterritus Aruns.

XLII.

Horatii lib. I, ode XV.

Pastor quum traheret per freta navibus

Idæis Helenam perfidus hospitam,

Ingrato celeres obruit otio

Ventos, ut caneret fera

Nereus fata. Mala ducis avi domum,

Quam multo repetet Græcia milite,

Conjurata tuas rumpere nuptias,

Et Regnum Priami vetus.

Eheu! quantus equis, quantus adest viris

Sudor! quanta moves funera Dardanæ

Gentil! jam galeam Pallas et ægida,

Currusque et rabiem parat.

Nequicquam Veneris præsidio ferox,

Pectes cæsariem, grataque scæminis

Imbelli cithara carmina divides.

Nequicquam thalamo graves

Hastas, et calami spicula Gnosii

Vitabis, strepitumque, et celerem sequi

Ajacem, tamen heu! serus adulteros

Crines pulvere collines.

Non Laertiadem, exitium tuæ

Gentis, non Pylum Nestora respicis?

Urgent impavidi te Salaminius,

Teucerque, et Sthenelus sciens

Pugnæ: sive opus est imperitare equis,

Non auriga piger. Merionem quoque

Nosces. Ecce furit te reperire atrox

Tydidès, melior patre:

Quem tu, cervus uti vallis in altera

Visum parte lupum graminis immemor,

Sublimi fugies mollis anhelitu,

Non hoc pollicitus tuæ.

Iracunda diem proferet Ilio,

Matronisque Phrigum classis Achillei,

Post certas hyemes uret Achaicus
 Ignis Iliacas domos.

Ode XXIV.

Quis desiderio sit pudor aut modus
 Tam cari capitis? præcipe lugubres
 Cantus, Melpomene, cui liquidam pater

Vocem cum cithara dedit.

Ergo Quintilium perpetuus sopor
 Urget! cui Pudor, et justitiæ soror,
 Incorrupta Fides, nudaque Veritas,

Quando ullum invenient parem?

Multis ille bonis flebilis occidit:

Nulli flebilior, quam tibi, Virgili.

Tu frustra pius, heu! non ita creditum

Poscis Quintilium deos.

Quod si Threicio blandius Orpheo

Auditam moderere arboribus fidem,

Non vanæ redeat sanguis imagini,

Quam virga semel horrida,

Non lenis precibus fata recludere,

Nigro compulerit Mercurius gregi.

Durum: sed levius fit patientia,

Quicquid corrigere est nefas.

Libri II ode XI.

Quid bellicosus Cantaber, et Schythes,

Hirpine Quinti, cogitet, Adria

Divisus objecto, remittas

Quærere; nec trepides in usum

Poscentis ævi pauca. Fugit retro

Levis Juventas, et Decor, arida

Pellente lascivos Amores

Canitie, facilemque Somnum.

Non semper idem floribus est honos

Vernis, neque uno Luna rubens nitet

Vultu. Quid æternis minorem

Consiliis animum fatigas?

Cur non sub alta vel platano, vel hac
 Pinu jacentes sic temere, et rosa
 Canos odorati capillos,
 Dum licet, Assyriaque nardo,
 Potamus uncti? Dissipat Evius
 Curas edaces. Quis puer ocyus
 Restinguet ardentis Falerni
 Pocula prætereunte lympha?

Libri III ode III.

Justum et tenacem propositi virum,
 Non civium ardor prava jubentium,
 Non vultus instantis tyranni
 Mente quatit solida, neque Auster,
 Dux inquieti turbidus Adriæ,
 Nec fulminantis magna Iovis manus:
 Si fractus illabatur orbis,
 Impavidum ferient ruinæ.
 Hac arte Pollux, et vagus Hercules
 Innixus, arces attigit igneas:
 Quos inter Augustus recumbens
 Purpureo bibit ore nectar.

Libri IV ode IV.

Qualem ministrum fulminis alitem,
 Cui rex Deorum regnum in aves vagas
 Permisit, expertus fidelem
 Jupiter in Ganymede flavo,
 Olim juvenas, et patrius vigor
 Nido laborum propulit inscium;
 Vernique, jam nimbis remotis,
 Insolitos docuere nisus
 Venti paventem; mox in ovilia
 Demisit hostem vividus impetus;
 Nunc in reluctantes dracones
 Egit amor dapis atque pugnae:
 Qualemve lætis caprea pascuis
 Intenta, fulvæ matris ab ubere

Jam lacte depulsum leonem,
Dente novo peritura vidit:
Videre Rhæti bella sub Alpibus
Drusum gerentem, et Vindelici quibus
Mos unde deductus per omne
Tempus Amazona securi
Dextras obarmet, quærere distuli:
Nec scire fas est omnia. Sed diu
Lateque victrices catervæ
Consiliis juvenis revictæ,
Sensere, quid mens ritè, quid indoles
Nutrita faustis sub penetralibus
Posset, quid Augusti paternus
In pueros animus Neronis.
Fortes creantur fortibus, et bonis:
Est in juvenicis, est in equis patrum
Virtus; nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.
Doctrina sed vim promovet insitam,
Rectique cultus pectora roborant:
Ut cumque defecere mores,
Dedecorant bene nata culpæ.

Carmen seculare.

❦

Phœbe, silvarumque potens Diana,
Lucidum cœli decus, o colendi
Semper, et culti, date, quæ precamur
Tempore sacro:
Quo sybillini monuere versus,
Virgines lectas, puerosque castos,
Dis, quibus septem placuere colles,
Dicere carmen.
Alme sol, curru nitido diem qui
Promis et celas, aliusque et idem
Nascris, possis nihil urbe roma
Visere majus.
Rite maturas aperire partus
Lenis Ilithya, tuere matres;
Sive tu Lucina probas vocari,

Seu Genitalis.
 Diva, producas sobolem; Patrumque
 Prosperes decreta super jugandis
 Fœminis, prolisque novæ feraci
 Lege marita:
 Certus undenos decies per annos
 Orbis ut cantus referatque ludos
 Ter die claro, totiesque grata
 Nocte frequentes.

 XLIV.

 Ex Satyra I lib. I.

Qui fit, Mœcenas, ut nemo, quam sibi sortem
 Seu ratio dederit, seu fors objecerit, illa
 Contentus vivat? laudet diversa sequentes?
 O fortunati mercatores, gravis annis
 Miles ait, multo jam fractus membra labore.
 Contrâ mercator, navim jactantibus austris,
 Militia est potior: quid enim? concurritur: horæ
 Momento cita mors venit, aut victoria læta.
 Agricolam laudat juris legumque peritus,
 Sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat.
 Ille, datis vadibus, qui rure extractus in urbem est,
 Solos felices viventes clamat in urbe.
 Cætera de genere hoc, adeo sunt multa, loquacem
 Delassare valent Fabium. Ne te morer, audi,
 Quo rem deducam. Si quis Deus, en ego, dicat,
 Jam faciam quod vultis; eris tu, qui modò miles,
 Mercator; tu, consultus modo, rusticus: Hinc vos,
 Vos hinc, mutatis discedite partibus: eja,
 Quid statis? Nolint: atqui licet esse beatis.
 Præterea, ne sic, ut qui jocularia, ridens
 Percurram; quamquam ridentem dicere verum
 Quid vetat? ut pueris olim dant crustula blandi
 Doctores, elementa velint ut discere prima:
 Sed tamen amoto quæramus seria ludo.

Est modus in rebus: sunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit consistere rectum.

Ex satyra X.

Nempe incomposito dixi pedè currere versus
Lucill? Quis tam Lucillî fautor ineptè est,
Ut non hoc fateatur? At idem, quod sale multo
Urbem defricuit, charta laudatur eadem:
Nec tamen hoc tribuens, dederim quoque cætera: nam sic
Et Liberî mimos, ut pulchra poemata, mirer.
Ergo non satis est risu diducere rictum
Auditoris: et est quædam tamen hic quoque virtus.
Est brevitæ opus, ut currat sententia, neu se
Impediat verbis lassas onerantibus aures.
Et sermone opus est modò tristi, sæpe jocoso,
Defendente vicem modò rhetoris atque poetæ;
Interdum urbani, parentis viribus, atque
Extenuantis eas consultò. Ridiculum acri
Fortius et melius magnas plerumque secat res!
Atqui ego cum Græcos facerem, natus mare citra,
Versiculos, vetuit me tali voce Quirinus,
Post mediam noctem visus, cum somnia vera:
In silvam non ligna feras insanius, ac si
Magnas græcorum malis implere catervas.
At dixi fluere hunc lutulentum, sæpe ferentem
Plura quidem tollenda relinquendis. Age, quæso,
Tu nihil in magno doctus reprehendis Homero?
Nil comis tragici mutat Lucilius Acci?
Non ridet versus Ennî gravitate minores,
Cum de se loquitur, non ut majore reprensus?
Si foret hoc nostrum fato dilatus in ævum,
Detereret sibi multa; recideret omne, quod ultra
Perfectum traheretur; et in versu faciendo
Sæpe caput scaberet, vivos et roderet ungues.
Sæpe stilum vertas, iterum quæ digna legi sint,
Scripturus: neque, te ut miretur turba, labores,
Contentus paucis lectoribus! An tua demens
Vilibus in ludis dictari carmina malis?
Non ego: nam satis est equitem mihi plaudere: ut audax,

Contemptis aliis, explosa Arbuscula dixit.

Ex lib. I epistola II. Ad Lollium.

Trojani belli scriptorem, maxime Lolli,
 Dum tu declamas Romæ, Præneste relegi:
 Qui, quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile, quid non,
 Plenus ac melius Chrysippo et Crantore dicit.
 Cur ita crediderim, nisi quid te delinet, audi.
 Fabula, quæ Paridis propter narratur amorem
 Græcia Barbariæ lento collisa duello,
 Stultorum regum et populorum continet æstus.
 Antenor censet belli præcidere causam.
 Quid Paris? ut salvus regnet vivatque beatus,
 Cogi posse negat. Nestor componere lites
 Inter Pelidem festinat et inter Atridem:
 Hunc amor, ira quidem communiter urit utrumque:
 Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi.
 Seditio, dolis, scelere, atque libidine et ira,
 Iliacos intra muros peccatur et extra.
 Rursus, quid virtus et quid sapientia possit,
 Utile proposuit nobis exemplar Ulyssem:
 Qui domitor Trojæ, multorum providus urbes
 Et mores hominum inspexit, latumque per æquor,
 Dum sibi, dum sociis reditum parat, aspera multa
 Pertulit, adversis rerum immersabilis undis.
 Sirenum voces, et Circes pocula nosti;
 Quæ si cum sociis stultus cupidusque bibisset,
 Sub domina meretrice fuisset turpis et excors:
 Vixisset canis immundus, vel amica luto sus.
 Quæ lædunt oculum, festinas demere; si quid
 Est animum, differs curandi tempus in annum?
 Dimidium facti, qui cœpit, habet. Sapere aude.
 Quod satis est, cui contigit, hic nihil amplius optet.
 Non domus, et fundus, non æris acervus et auri
 Ægroto domini deduxit corpore febres,
 Non animo curas. Valeat possessor oportet,
 Si comportatis rebus bene cogitat uti.
 Sincerum est nisi vas, quodcumque infundis, acescit.
 Sperne voluptates: nocet emptæ dolore voluptas.

Semper avarus eget; certum voto pete finem.
 Ira furor brevis est. Animum rege, qui nisi pareat,
 Imperat; hunc frenis, hunc tu compesce catena.
 Quo semel est imbuta recens, servabit odorem.
 Testa diu. Quod si cessas, aut strenuus anteis,
 Nec tardum opperior, nec præcedentibus insto.

Ex lib I epistola XX, ad librum suum.

Hoc quoque te manet, ut pueros elementa docentem
 Occupet extremis in vicis balba senectus.
 Cum tibi sol tepidus plures admoverit aures;
 Me libertino natum patre, et in tenui re
 Majores pennas nido extendisse loqueris:
 Ut quantum generi demas, virtutibus addas:
 Me primis urbis belli placuisse domique:
 Corporis exigui, præcanum, solibus aptum;
 Irasci celerem, tamen ut placabilis essem.
 Forte meum si quis te percontabitur ævum;
 Me quater undenos sciat implevisse Decembres,
 Collegam Lepidum quo duxit Lollius anno.

Ex lib. II epistola I, ad Augustum.

Mutavit mentem populus levis, et calet uno
 Scribendi studio; pueri patresque severi
 Fronde comas vincti cœnant et carmina dictant.
 Ipse ego qui nullos me affirmo scribere versus,
 Invenior Parthis mendacior; et prius orto
 Sole vigil, calamum et chartas et scrinia posco.
 Navem agere ignarus navis timet: abrotonum ægro
 Non audet, nisi qui didicit, dare, quod medicorum est,
 Promittunt medici: tractant fabrilia fabri.
 Scribimus indocti, doctique poemata passim.
 Hic error tamen, et levis hæc insania, quantas
 Virtutes habeat, sic collige: vatis avarus
 Non temere est animus, versus amat, hoc studet unum;
 Detrimenta, fugas servorum, incendia ridet.

Ex lib. II epistola II, ad Julium Florum.

Romæ nutriri mihi contigit, atque doceri
 Iratus Grajis quantum nocuisset Achilles.
 Adjecere bonæ paulo post artis Athenæ:
 Scilicet, ut possem curvo dignoscere rectum,
 Atque inter silvas Academi quærere verum.
 Dura sed emovere loco me tempora grato;
 Civilisque rudem belli tulit æstus in arma,
 Cæsaris Augusti non responsura lacertis.
 Unde simul primum me dimisere Philippi
 Decisis humilem pennis, inopemque paterni
 Et laris et fundi, paupertas impulit audax,
 Ut versus facerem: sed, quod non desit, habentem,
 Quæ poterunt unquam satis expurgare cicutæ,
 Ni melius dormire putem, quam scribere versus?

XLVI.

Albius Tibullus. libri I elegia XI.

Quis fuit, horrendos primus qui protulit enses?
 Quam ferus, et vere ferreus ille fuit!
 Tunc cædes hominum generi, tunc prælia nata,
 Tum breviter diræ mortis aperta via est.
 At nihil ille miser meruit, nos ad mala nostra
 Vertimus, in sævas quod dedit ille feras.
 Divitis hoc vitium est auri: nec bella fuerunt.
 Faginus adstabat cum scyphus ante dapes.
 Non arces, non vallus erat; somnumque petebat
 Securus saturas dux gregis inter oves.
 Tum mihi vita foret, vulgi nec tristia nossem
 Arma, nec audissem corde micante tubam.
 Nunc ad bella trahor, et jam quis forsitan hostis
 Hæsuræ in nostro tela gerit latere.

Sed patrii servate Lares: aluistis et fidem,
 Cursarem vestros cum tener ante pedes.
 Neu pudeat prisco vos esse e stipite factos:
 Sic veteris sedes incoluistis avi.
 Tunc melius tenuere fidem, cum paupere cultu
 Stabat in exigua ligneus æde Deus.
 Hic placatus erat, seu quis libaverat uvam,
 Seu dederat sanctæ spicea sarta comæ.
 Atqui aliquis voti compos liba ipse ferebat,
 Postque comes purum filia parva favum.
 At nobis ærata, Lares, depellite tela:
 Hostia erit plena rustica porcus hara.
 Hanc pura cum veste sequar, myrtoque canistra
 Vincata geram, myrto vinctus et ipse caput.
 Sic placeam vobis: alius sic fortis in armis,
 Sternat et adversos Marte favente duces:
 Ut mihi potanti possit sua dicere facta
 Miles, et in mensa pingere castra mero.
 Quis furor est atram bellis arcessere mortem?
 Imminet, et tacito clam venit illa pede.
 Non seges est infra, non vinea culta; sed audax
 Cerberus, et stygiæ navita turpis aquæ.
 Illic percussisque genis, ustoque capillo
 Errat ad obscuros pallida turba lacus.
 Quam potius laudandus hic est, quem prole parata
 Occupat in parva pigra senecta casa!
 Ipse suas sectatur oves, at filius agnos:
 Et calidam fesso comparat uxor aquam.
 Sic ego sim, liceatque caput candescere canis;
 Temporis et prisca facta referre senem.
 Interea Pax arva colat. Pax candida primum
 Duxit araturos sub juga curva boves.
 Pax aluit vites, et succos condidit uvæ,
 Funderet ut nato testa paterna merum.
 Pace bidens, vomerque vigent; at tristia duri
 Militis in tenebris occupat arma situs.
 Rusticus e lucoque vehit, male sobrius, ipso
 Uxorem plaustro, progeniemque domum.

At nobis pax alma, veni, spicamque teneto: (1)

Perfluat et pomis candidus ante sinus.

Ex elegia IV lib. III.

Tandem quum summo Phœbus prospexit ab ortu,
 Pressit languentis lumina sera quies.
 Hic juvenis casta redimitus tempora lauro
 Est visus nostra ponere sede pedem.
 Non illo quicquam formosius ulla priorum
 Ætas, humanum nec videt illud opus.
 Intonsi crines longa cervice fluebant:
 Stillabat Tyrio myrtea rore coma.
 Candor erat, qualem præfert Latonia Luna,
 Et color in niveo corpore purpureus.
 Ut juveni primum virgo deducta marito,
 Inficitur teneras ore rubente genas.
 Ut quum contextunt amarantibus alba puellæ
 Lilia, et Autumno candida mala rubent.
 Ima videbatur talis illudere palla;
 Namque hæc in nitido corpore vestis erat.
 Artis opus raræ fulgens testudine et auro
 Pendebat læva garrula parte lyra.

Propertius, lib. III elegia V.

De morte Pœti ob avaritiam.

Ergo sollicitæ tu causa, pecunia, vitæ es:
 Per te immaturum mortis adimus iter.
 Tu vitiiis hominum crudelia pabula præbes:
 Semina curarum de capite orta tuo.
 Tu Pœtum ad Pharios tendentem lintea portus
 Obruis insano terque quaterque mari;
 Nam dum te sequitur, primo miser excidit ævo,
 Et nova longinquis piscibus esca natat.
 Flens tamen extremis dedit hæc mandata querelis,
 Cum moribunda niger clauderet ora liquor:
 Dii maris, Ægei quos sunt penes æquora, Venti, (1)
 Et quæcumque meum degravat unda caput;

(1) Alii, Ponti.

Quo rapitis miseros primæ lanuginis annos?
 Adtulimus longas in freta vestra manus.
 Ah miser, Aleyonum scopulis adfigar acutis:
 In me cæruleo fuscina sumpta Deo est.
 At saltem Italiæ regionibus advehat æstus;
 Hoc de me, sat erit, si modo matris erit.
 Subtrahit hæc fantem torta vertigine fluctus:
 Ultima quæ Pœto noxque diesque fuit.
 Pœte, quid ætatem numeras? quid cara natanti
 Mater in ore tibi est? non habet unda Deos.
 Nam tibi nocturnis ad saxa ligata procellis
 Omnia detrito vincula fune cadunt.
 Et mater non justa piæ dare debita terræ,
 Nec pote cognatos inter humare rogos.
 Sed tua nunc volucres adstant super ossa marinæ:
 Nunc tibi pro tumulo Carpathium omne mare.
 Infelix Aquilo, raptæ timor Orithyïæ,
 Quæ spolia ex illo tanta fuere tibi?
 Aut quidnam fracta gaudes, Neptune, carina?
 Portabat sanctos alveus ille viros.
 O centum æquoreæ Nereo genitore puellæ,
 Et tu materno tacta dolore Thetis,
 Vos decuit lasso supponere brachia mento:
 Non poterat vestras ille gravare manus.
 Reddite corpus humo; positaque in gurgite vita
 Poetum sponte tua, vilis arena, tegas.
 Ut, quoties Pœti transibit nauta sepulchrum,
 Dicat: Et audaci tu timor esse potes.
 Ite, rates curvas, et lethi texite causas:
 Ista per humanas mors venit acta manus.
 Terra parum fuerat: fatis adjecimus undas:
 Fortunæ miseræ auximus arte vias.
 Anchora te teneat, quem non tenuere penates?
 Quid meritum dicas, cui sua terra parum est?
 Natura insidians pontum substravit avaris,
 Ut tibi succedat, vix semel esse potest?
 Ventorum est quodcumque paras: haud ulla carina
 Consenuit: fallit portus et ipse fidem.
 Sunt Agamemnonias testantia litora curas,
 Quæ notat Argyni pœna natantis aqua,

Hoc juvene amisso classem non solvit Atrides,
 Pro qua mactata est Iphigenia mora.
 Saxa triumphales fregere Capharea puppes,
 Naufraga quum vasto Græcia tracta salo est.
 Paulatim sociam jacturam fecit Ulysses,
 In mare cui soliti non valere doli.
 Hunc parvo ferri vidit nox improba ligno:
 Pœtus ut occideret, tot coiere mala.
 Non tulit huic pectus stridorem audire procellæ,
 Et duro teneras lædere fune manus:
 Sed thiyæ thalamo, aut Oriciæ terebinthi
 Effulto pluma versicolore caput.
 Huic fluctus vivos radicitus abstulit ungues,
 Et miser invitam traxit hiatus aquam.
 Quod si contentus patrio bove verteret agros,
 Verbaque duxisset pondus habere mea:
 Viveret ante suos dulcis conviva penates,
 Pauper, at in terra, nil ubi flere potest.
 At tu, sæve Aquilo, numquam mea vela videbis.
 Ante fores dominæ condar oportet iners.

—•••—

LXVIII.

Ex Metamorphoseon Ovidii lib. I.

—•••••—

In nova fert animus mutatas dicere formas
 Corpora. Dî, cæptis; nam vos mutastis et illas;
 Adspirate meis, primaque ab origine mundi
 Ad mea perpetuum deducite tempora carmen.
 Ante mare et terras, (1) et quod tegit omnia cœlum,
 Unus erat toto naturæ vultus in orbe,
 Quem dixere Chaos, rudis indigestaque moles;
 Quaque fuit tellus, illic et pontus et ær,
 Sic erat instabilis tellus, innabilis unda,
 Lucis egens ær; nulli sua forma manebat.

---

(1) Alii; Tellus.

Obstabatque aliis aliud: quia corpore in uno
 Frigida pugnabant calidis, humentia siccis,
 Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus.
 Astra tenent cœleste solum, formæque deorum;
 Cesserunt nitidis habitandæ piscibus undæ:
 Terra feras cepit: volucres agitabilis aer.
 Sanctius his animal, mentisque capacius altæ
 Deerat adhuc, et quod dominari in cætera posset.
 Natus homo est, sive hunc divino semine fecit,
 Ille opifex rerum, mundi melioris origo:
 Sive recens tellus, seductaque nuper ab alto
 Aethere, cognati retinebat semina cœli,
 Quam satus Iapeto, mistam fluvialibus undis,
 Finxit in effigiem moderantum cuncta deorum.
 Pronaque cum spectent animalia cætera terram,
 Os homini sublime dedit: cœlumque tueri
 Jussit, et erectos ad sidera tollere vultus.
 Sic modo quæ fuerat rudis et sine imagine, tellus
 Induit ignotas hominum conversa figuras.
 Aurea prima sata est ætas, quæ vindice nullo,
 Sponte sua sine lege fidem rectumque colebat.
 Postquam, Saturno tenebrosa in Tartara misso,
 Sub Jove mundus erat, subiit argentea proles,
 Auro deterior; fulvo pretiosior ære.
 Tertia post illas successit ænea proles,
 Sævior ingeniis, et ad horrida promptior arma,
 Non scelerata tamen: de duro est ultima ferro.
 Protinus irrupit venæ pejoris in ævum
 Omne nefas: fugere pudor, verumque, fidesque;
 In quorum subiere locum, fraudesque, dolique,
 Insidiæque, et vis, et amor sceleratus habendi.

Ex lib. XIII.

Consedere duces: et vulgi stante corona,
 Surgit ad hos clypei dominus septemplex Ajax:
 Ulque erat impatiens iræ, Sigeia torvo
 Littora conspexit, classemque in littore vultu:
 Intendensque manus, Agimus, prô! Jupiter, inquit,
 Ante rates causam; et mecum confertur Ulyses? (1)

At non Hectoreis dubitavit cedere flammis,
 Quas ego sustinui, quas hæc a classe fugavi.
 Tutius est igitur fictis contendere verbis,
 Quam pugnare manu. Sed nec mihi dicere promptum,
 Nec facere est isti; quantumque ego Marte feroci,
 Quantum acie valeo, tantum valet iste loquendo.
 Nec memoranda tamen vobis mea facta, Pelasgi,
 Esse reor: vidistis enim. Sua narret Ulysses,
 Quæ sine teste gerit, quorum nox conscia sola est.
 Præmia magna peti fateor: sed demit honorem
 Æmulus Ajaci: non est tenuisse superbum,
 Sit licet hoc ingens, quicquid speravit Ulysses.
 Iste tulit pretium jam nunc certaminis hujus,
 Quo (1) cum victus erit, mecum certasse feretur.
 Finierat Telamone satus: Laertius heros:
 Si mea cum vestris valuissent vota, Pelasgi,
 Non foret ambiguus tanti certaminis hæres:
 Tuque tuis armis, nos te potiremur, Achille.
 Quem quoniam non æqua mihi, vobisque negarunt
 Fata, (manuque simul veluti lachrymantia tersit
 Lumina), quis magno melius succedat Achilli,
 Quam per quem magnus Danaï successit Achilles?
 Huic modo ne prosit, quod, ut est, hebes esse videtur,
 Neve mihi noceat, quod vobis semper, Achivi,
 Profuit ingenium: meaque hæc facundia, si qua est,
 Quæ nunc pro domino, pro vobis sæpe locuta est,
 Invidia careat: bona nec sua quisque recuset.
 Nam genus, et proavos, et quæ non fecimus ipsi,
 Vix ea nostra voco. Sed enim quia rettulit Ajax
 Esse Jovis pronepos, nostri quoque sanguinis auctor
 Jupiter est: totidemque gradus distamus ab illo.
 Nam mihi Laertes pater est, Arcesius illi,
 Jupiter huic: neque in his quisquam damnatus et exul.
 Est quoque per matrem Cyllenius addita nobis
 Altera nobilitas. Deus est in utroque parente.
 Mota manus procerum est: et quid facundia possit,
 Re patuit: fortisique viri tulit arma disertus.

---

(1) Alii, qui.

Ex Fatorum Ovidii lib. I.

Tempora cum causis Latium digesta per annum,
 Lapsaque sub terras, orta que signa canam.
 Excipe pacato, Cæsar Germanice, vultu
 Hoc opus; et timidæ dirige navis iter.
 Officioque levem non aversatus honorem,
 Huic tibi devoto, numine dexter ades.
 Sacra recognosces annalibus eruta priscis;
 Et quo sit merito quæque notata dies.
 Invenies illic et festa domestica vobis:
 Sæpe tibi pater est, sæpe legendus avus.
 Tempora digereret cum conditor urbis, in anno
 Constituit menses quinque bis esse suo.
 Scilicet arma magis quam sidera, Romule, noras,
 Curaque finitimos vincere major erat.
 Martis erat primus mensis: venerisque secundus;
 Hæc generis princeps: ipsius ille pater.
 Tertius a senibus, juvenum de nomine quartus,
 Quæ sequitur, numero turba notata fuit.
 At Numa nec Janum, nec avitas præterit umbras:
 Mensibus antiquis præposuitque duos.
 Ne tamen ignores variorum jura dierum:
 Non habet officium lucifer omnis idem.
 Ille Nefastus erit, per quem tria verba silentur:
 Fastus erit, per quem lege licebit agi.
 Neu toto perstare die sua jura putaris:
 Qui jam fastus erit, mane nefastus erat.

Ex lib. VI.

Hic quoque mensis habet dubias in nomine causas;
 Quæ placeant, positis omnibus, ipse leges.
 Facta canam; sed erunt, qui me finxisse loquentur:
 Nullaque mortali numina visa putent.
 Est Deus in nobis: agitante calescimus illo;
 Impetus hic sacræ semina mentis habet.
 Fas mihi præcipue vultus vidisse deorum;
 Vel quia sum vates; vel quia sacra cano.

Est nemus arboribus densum, secretus ab omni
 Voce locus, si non obstreperetur aquis.
 Hic ego quærebam, cœpti quæ mensis origo
 Esset, et in cura nominis hujus eram.
 Ecce deas vidi; non quas præceptor arandi
 Viderat, Ascræas cum sequeretur oves.
 Nec quas Priamides in aquosæ vallibus Idæ
 Contulit; ex illis sed tamen una fuit:
 Ex illis fuit una, sui germana mariti:
 Hæc erat, agnovi, quæ stat in arce Jovis.
 Horrueram, tacitoque animum pallore fatebar,
 Tunc Dea, quos fecit, sustulit ipsa metus.
 Namque ait, o vates romani conditor anni,
 Ause per exiguos magna refferre modos:
 Jus tibi fecisti numen cœleste videndi,
 Cum placuit numeris condere festa tuis.
 Ne tamen ignores, vulgique errore traharis,
 Junius a nostro numine nomen habet.
 Est aliquid nupsisse Jovi, Jovis esse sororem:
 Fratre magis dubite glorier, anne viro.
 Si genus adspicitur; Saturnum prima parentem
 Feci: Saturni sors ego prima fui.
 A patre dicta meo quondam Saturnia Roma est:
 Hæc illi a cœlo proxima terra fuit.
 Si torus in pretio est, dicor matrona Tonantis,
 Junctaque Tarpejo sunt mea templa Jovi.

L

Ex amorum Ovidii lib. I elegia I.

Esse quid hoc dicam, quod tam mihi dura videntur
 Strata? nec in lecto pallia nostra sedent?
 Et vacuus somno noctem, quam longa, peregi:
 Lassaque versati corporis ossa dolent.
 Nam puto sentirem, si quo tentarer amore;

An subit? et tacta callidus arte nocet?
 Sic erat: hæserunt tenues in corde sagittæ.
 Et possessa ferus pectora versat amor.
 Cedimus? an subitum luctando accendimus ignem?
 Cedamus: leve sit, quod bene fertur, onus.
 Vidi ego jactatas mota face crescere flammæ:
 Et vidi nullo concutiente mori.
 Verbera plura ferunt, quam quos juvat usus aratri,
 Detrectant pressi dum juga prima boves.
 Asper equus duris contunditur ora lupatis;
 Frena minus sentit, quisquis ad arma facit.
 Acrius invitos multoque ferocius urget,
 Quam qui servitium ferre fatentur, amor.
 En ego confiteor, tua sum nova præda, Cupido:
 Porrigimus victas ad tua vincla manus.
 Nil opus est bello: veniam, pacemque rogamus:
 Nec tibi laus, armis victus inermis, ero.
 Necte comam myrto: maternas junge columbas:
 Qui deceant, currus vitricus ipse dabit.
 Inque dato curru, populo clamante triumphum,
 Stabis: et adjunctas arte movebis aves.
 Ducentur capti juvenes, captæque puellæ,
 Hæc tibi magnificus pompa triumphus erit.
 Ipse ego præda recens, factum modo vulnus habebo,
 Et nova captiva vincula mente feram:
 Mens bona ducetur manibus post terga revinctis,
 Et pudor, et castris quidquid amoris obest.
 Omnia te metuent: ad te sua brachia tendent;
 Vulgus Io magna voce triumphæ canet.
 Blanditiæ comites tibi erunt, terrorque, furorque;
 Assidue partes turba secuta tuas.
 His tu militibus superas hominesque deosque:
 Hæc tibi si demas commoda, nudus eris.
 Læta triumphanti de summo mater Olympo
 Plaudet: et appositas sparget in ore rosas.
 Tu penna pulchros gemina variante capillos,
 Ibis in auratis aureus ipse rotis.
 Tum quoque non paucos (si te bene novimus) ures:
 Tum quoque præteriens vulnera multa dabis.
 Non possunt, licet ipse velis, cessare sagittæ:

Fervida vicino flamma vapore nocet.
 Talis erat domita **Bachus** Gangetide terra,
 Tu gravis alitibus, tigribus ille fuit.
 Ergo cum possim sacri pars esse triumphi:
 Parce tuas in me perdere victor opes.
 Aspice cognati felicia **Cæsar**is arma:
 Qua vicit, victos protegit ille manu.

Ex amorum lib. III elegia VIII.

Memnona si mater, mater ploravit Achillem,
 Et tangunt magnas tristia fata deas:
 Flebilis indignos Elegeia solve capillos,
 Ah! nimis ex vero nunc tibi nomen erit.
 Ille tui vates operis, tua fama Tibullus,
 Ardet in extracto corpus inane rogo.
 Ecce puer Veneris fert eversamque pharetram,
 Et fractos arcus, et sine luce facem.
 Aspice demissis ut eat miserabilis alis:
 Pectoraque infesta tundat aperta manu.
 Excipiunt lacrymas sparsi per colla capilli:
 Oraque singultu concutiente sonant.
 Fratris in **Æneæ** sic illum funere dicunt,
 Egressum castris, pulcher Iule, tuis.
 Nec minus est confusa Venus moriente Tibullo,
 Quam juveni rupit cum ferus inguen aper.
 At sacri vates, et divum cura vocamur:
 Sunt etiam, qui nos numen habere putent.
 Scilicet omne sacrum mors importuna profanat:
 Omnibus obscuras injicit illa manus.
 Quid pater Ismario, quid pater profuit Orpheo?
 Carmine quid victas obstupuisse feras?
Ælinon in silvis idem pater, **Ælinon**, altis
 Dicitur invita concinuisse lyra.
 Aspice **Mæonidem**, a quo ceu fonte perenni
 Vatum pieriis ora rigantur aquis.
 Hunc quoque summa dies nigro summersit **Averno**,
 Effugiunt avidos carmina sola rogos.
 Durat opus vatum, Trojani fama laboris,
 Tardeque nocturno tela retexta dolo.

Sic Nemesis longum, sic Delia, nomen habebunt,
 Altera, cura recens, altera, primus amor.
 Quid nos sacra juvant? quid nunc Ægyptia prosunt
 Sistra? quid in vacuo secubuisse toro.
 Cum rapiant mala fata bonos; ignoscite fasso:
 Sollicitor nullos esse putare Deos.
 Vive pius, moriere tamen: cole sacra; colentem
 Mors tamen (1) à templis in cava busta trahet,
 Carminibus confide bonis: tacet ecce Tibullus:
 Vix manet è toto parva quod urna cepit.
 Tene, sacer vates, flammæ rapuere rogaes?
 Pectoribus pasci nec timere tuis?
 Aurea sanctorum potuissent templa deorum
 Urere, quæ tantum sustinuerunt nefas.
 Avertit vultus, Erycis quæ possidet arces:
 Sunt quoque qui lacrymas continuisse negant.
 Sed tamen hoc melius; quam si Phæacia tellus
 Ignotum vili supposuisset humo.
 Hic certe manibus fugientis pressit ocellos
 Mater: et in cineres ultima dona tulit.
 Hic soror in partem misera cum matre doloris
 Venit; inornatas dilacerata comas.
 Cumque tuis sua junxerunt Nemesisque, priorque,
 Oscula; nec solos destituere rogos:
 Delia discedens, feliciter, inquit, amata
 Sum tibi: vixisti, dum tuus ignis eram.
 Cui Nemesis, quid, ait, tibi sint mea damna dolori?
 Me tenuit moriens deficiente manu.
 Si tamen à nobis aliquid, nisi nomen et umbra,
 Restat; in Elysia valle Tibullus erit.
 Obvius huic venias hedera juvenilia cinctus
 Tempora cum Calvo, docte Catulle, tuo.
 Tu quoque, si falsum est temerati crimen amici,
 Sanguinis atque animæ, prodige Galle, tuæ.
 His comes umbra tua est: si qua est modo corporis umbra,
 Auxisti numeros, culte Tibulle, pios.
 Ossa quieta, precor, tuta requiescite in urna:
 Et sit humus cineri non onerosa tuo.

---

(1) Alii, *gravis*.

Quintilian. lib. X. instit. orat. cap. I.

Jam Varii Thyestes cuilibet græcorum comparari potest.
Ovidii Medea videtur mihi ostendere, quantum vir ille præstare
potuerit, si ingenio suo temperare, quam indulgere maluisset.

D. Laberius in prologo.

Necessitas, cujus cursus transversi impetum
Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt,
Quo me detrusit pene extremis sensibus?
Quem nulla ambitio, nulla unquam largitio,
Nullus timor, vis nulla, nulla auctoritas
Movere potuit in juventa de statu:
Ecce in senecta, ut facile labescit loco
Viri excellentis mente clemente edita,
Submissa placidè blandiloquens oratio.
Etenim ipsi dii negare cui nihil potuerunt,
Hominem me denegare quis posset pati?
Ego bis tricenis annis actis sine nota,
Eques romanus ex lare egressus meo,
Domum revertar Mimus: nimirum hoc die
Uno plus vixi, quam vivendum fuit;
Fortuna immoderata in bono æque atque in malo,
Si tibi erat libitum literarum laudibus
Floris cacumen nostræ famæ frangere:
Cur quum vigebam membris præviridantibus,
Satisfacere populo et tali quum poteram viro,
Non flexibilem me concurvastis, ut carperes?
Nunc me quo dejicis? Quid ad scenam affero?
Decorem formæ, an dignitatem corporis?
Animi virtutem, an vocis jucundæ sonum?
Ut hederâ serpens vires arboreas necat,
Ita me vetustas amplexu annorum necat,
Ssepulchris similis, nil nisi nomen retineo.

Publius Sirus.

Amor animi arbitrio sumitur, non ponitur.
 Amare et sapere vix Deo conceditur.
 Amans, quid cupiat, scit; quid sapiat, non videt.
 Benevoli conjunctio animi, maxima est cognatio.
 Amicos res optimæ parant, adversæ probant.
 Ita crede amico, ne sit inimico locus,
 Fortunam citius reperias, quam retineas.
 Levis est fortuna, cito reposit, quæ dedit.
 Lex uuiversi est, quæ iubet nasci et mori.
 Mori necesse est, sed non quoties volueris.
 Bis est gratum, quod opus est, ultro si offeras.
 Inopi beneficium bis dat, qui dat celeriter.
 Ab alio expectes, alteri quod feceris.
 Fidem qui perdit, nihil potest ultra perdere.
 Miserum est tacere cogi, quod cupias loqui.
 Hæredis fletus, sub persona risus est.
 Ex vitio alterius sapiens emendat suum.
 Deliberandum est diu, quod statuendum est semel.
 De inimico ne loquere malum, sed cogites.
 Malum consilium est, quod mutari non potest.
 Alienum nobis, nostrum plus aliis placet.
 Cui plus licet, quam par est, plus vult, quam licet.
 Tam deest avaro, quod habet; quam quod non habet.
 Avarus nisi cum moritur, nihil recte facit.
 Iracundiam qui vincit, hostem superat maximum.
 Feras, non culpes, quod mutari non potest.
 Damnum appellandum est, cum mala fama lucrum.

M. Manilius, lib. I Astronom.

Carmine divinas artes, et conscia fati
 Sidera, diversos hominum variantia casus,
 Cœlestis rationis opus, deducere mundo
 Aggredior, primusque novis Heliconæ movere
 Cantibus, et viridi nutantes vertice silvas,
 Hospita sacra ferens nulli memorata priorum.
 Nunc mihi tu, Cæsar, patriæ princepsque, paterque,

Qui regis augustis parentem legibus orbem,
 Concessumque patri mundum: deus ipse mereris,
 Das animum, viresque facis, ad tanta canendum.
 Nec vero tibi natura admiranda videri
 Pendentis terræ debet, cum pendeat ipse
 Mundus, et in nullo ponat vestigia fundo.
 Quod patet ex ipso motu, cursuque volantis.
 Quum suspensus eat Phœbus, cursumque reflectat
 Huc, illuc, agiles et servet in æthere metas.
 Quum Luna et stellæ volitent per inania mundi,
 Terra quoque aerias leges imitata pependit.
 Est igitur tellus mediam sortita cavernam
 Aeris, et toto pariter sublata profundo:
 Nec patulas distenta plagas; sed condita in orbem
 Undique surgentem pariter, pariterque cadentem.
 Hæc est naturæ species. Sic mundus et ipse
 In convexa volans teretes facit esse figuras
 Stellarum; Solisque orbem, lunæque rotundum
 Aspiciamus tumido quærentis corpore lumen,
 Quod globus obliquos totus non accipit ignes.

Ex libro II.

Namque canam tacita naturæ mente potentem,
 Infusumque Deum cœlo, terrisque, fretoque,
 Ingentem æquali moderantem fœdere molem:
 Totumque alterno consensu vivere mundum,
 Et rationis agi motu: cum spiritus unus
 Per cunctas habitet parteis, atque irriget orbem
 Omnia pervolitans, corpusque animale figuret.
 Quod nisi cognati membris contexta maneret
 Machina, et imposito pareret tota magistro,
 Ac tantum mundi regeret prudentia sensum:
 Non esset statio terris, non ambitus astris:
 Hæreretque vagus mundus: standoque rigeret.
 Nec sua dispositos servarent sidera cursus:
 Noxque alterna diem fugeret, rursumque fugaret.
 Non imbres alerent terras, non æthera venti:
 Non pontus gravidas nubes, nec flumina pontum,
 Nec pelagus fonteis, nec staret summa per omnis

Par semper partes æquo digesta parente,
 Ut neque deficerent undæ, nec sidera nobis;
 Nec cœlum justo majusve, minusve volaret;
 Motus alit, non mutat opus: sic omnia toto
 Dispensata manent mundo, dominumque sequuntur.
 Hic igitur Deus, et ratio, quæ cuncta gubernat,
 Ducit ab æthereis terrena animalia signis.

Epigramma Germanici.

Thrax puer astricto glacie cum luderet Hebro,
 Frigore concretas pondere rapit aquas:
 Dumque unæ partes rapido traherentur ab amni,
 Præsecuit tenerum lubrica texta caput.
 Orba quod inventum mater dum conderet urna,
 Hoc peperit flammis; cætera, dixit, aquis.

Ex Gratii Falisci Cynægetico.

Dona cano Divûm, lætas venantibus artes,
 Auspicio, Diana, tuo. Prius omnis in armis
 Spes fuit, et nuda silvas virtute movebant
 Inconsulti homines, vitæque erat error in omni.
 Post, alia propiore via, meliusque profecti,
 Te sociam, Ratio, rebus sumpsere gerendis.
 Sed cur exiguis tantos in partibus orbes
 Lustramus? Prima illa canum: non ulla per artes
 Cura prior, sive indomitos vehementior hostes
 Nudo Marte premas, seu bellum ex arte ministres.
 Mille canum patriæ, ductique ab origine mores
 Cuique suâ. Magna indocilis dat prælia Medus,
 Magnaque diversos extollit gloria Celtas.
 Arma negant contra, Martemque odere Geloni,
 Sed natura sagax: Perses in utroque paratus.
 Sunt, qui Seras alunt, genus intractabilis iræ.
 At contra faciles, magnique Lycaones armis,
 Sed non Hyrcanæ satis est vehementia genti
 Tanta: suis periere ultro fera semina silvis.
 Lacte novam pubem, facillique tuebere maza:
 Nec luxus alios, avidæque impendia vitæ

Noscant. Hæc magno rediv indulgentia damno:
 Nec mirum: humanos non est magis altera sensus:
 Tollit se ratio, et vitiis adeuntibus abstat.

 LIV.

 Phædrus in prologo lib. III, ad Eutichum.

Phædri libellos legere si desideras,
 Vaces oportet, Eutiche, à negotiis,
 Ut liber animus sentiat vim carminis.
 Verum, inquis: tanti non est ingenium tuum,
 Momentum ut horæ pereat officii mei.
 Non ergo causa est manibus id tangi tuis,
 Quod occupatis auribus non convenit.
 Fortasse dices: aliquæ venient feriæ,
 Quæ me soluto pectore ad studium vocent.
 Legesne, quæso, potius viles nœnias,
 Impendas curam quam rei domesticæ,
 Reddas amicis tempora, uxori vaces,
 Animum relaxes, otium des corpori,
 Ut adsuetam fortius præstes vicem?
 Mutandum tibi propositum est et vitæ genus,
 Intrare si musarum limen cogitas.
 Ego, quem Pierio mater enixa est jugo,
 In quo Tonanti sancta Mnemosyne Jovi
 Fœcunda novies Artium peperit chorum,
 Quamvis in ipsa penè sim natus schola,
 Curamque habendi penitus corde eraserim,
 Et laude multa vitam in hanc incubuerim,
 Fastidiose tamen in cœtum recipior.
 Quid credis illi accidere, qui magnas opes
 Exaggerare quærit omni vigilia,
 Docto labori dulce præponens lucrum?
 Sed jam, quodcumque fuerit, ut dixit Sinon,
 Ad regem quàm Dardaniæ perductus foret,

Librum exarabo tertium *Æsopi* stilo,
 Honori et meritis dedicans illum tuis.
 Quem si leges, lætabor; sin autem minus,
 Habebunt certe, quo se oblectent posteri.
 Nunc fabularum cur sit inventum genus;
 Brevi docebo. Servitus obnoxia,
 Quia, quæ volebat, non audebat dicere,
 Affectus proprios in fabellas transtulit,
 Calumniamque fictis elusit jocis.
Æsopi illius semita fecit viam,
 Et cogitavi plura quam reliquerat,
 In calamitatem deligens quædam meam.
 Quod si accusator alius *Sejano* foret,
 Si testis alius, iudex alius denique,
 Dignum faterer esse me tantis malis,
 Nec his dolorem delenirem remediis.
 Suspicione si quis errabit sua,
 Et rapiet ad se, quod erit commune omnium,
 Stulte nudabit animi conscientiam.
 Huic excusatum me velim nihilominus.
 Neque enim notare singulos mens est mihi,
 Verum ipsam vitam et mores hominum ostendere.
 Rem me professum dicet fors aliquis gravem:
 Si *Prhux* *Æsopus*, potuit *Anacharsis* *Scytha*,
Æternam famam condere ingenio suo:
 Ego litteratæ qui sum propior *Græciæ*,
 Cur somno inertî deseram patriæ decus?
Threissa cum gens numeret auctores suos,
Linoque *Apollo* sit parens, *Musa* *Orpheo*,
 Qui saxa cantu movit, et domuit feras,
Hebrique tenuit impetus dulci mora.
 Ergo hinc abesto, *Livor*, ne frustra gemas:
 Quoniam mihi solemnî debetur gloria,
 Induxi te ad legendum: sincerum mihi
 Candore noto reddas iudicium peto.

Fabula VII ejusdem libri. *Canis et lupus.*

Quam dulcis sit libertas, breviter proloquar,
 Cani perpasto, macie confectus lupus,

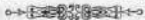
Forte occurrit: salutantes dein invicem
 Ut restiterunt: Unde sic, quæso, nites,
 Aut quo cibo fecisti tantum corporis?
 Ego, qui sum longe fortior, pereo fame.
 Canis simpliciter: Eadem est conditio tibi,
 Præstare domino si par officium potes.
 Quod? inquit ille. Custos ut sis liminis,
 A furibus tuearis et noctu domum.
 Ego vero sum paratus: nunc patior nives,
 Imbresque, in silvis asperam vitam trahens:
 Quanto est facilius mihi sub tecto vivere,
 Et otiosum largo satiari cibo?
 Veni ergo mecum. Dum procedunt, aspicit
 Lupus à catena collum detritum canis.
 Unde hoc, amice? nihil est. Dic, quæso, tamen:
 Quia videor acer, alligant me interdium,
 Luce ut quiescam, et vigilem, nox quam venerit:
 Crepusculo solutus, qua visum est, vagor.
 Adfertur ultro panis; de mensa sua
 Dat ossa dominus, frustra jactat familia,
 Et, quod fastidit quisque, pulmentarium:
 Sic sine labore venter impletur meus.
 Age, si quo abire est animus, est licentia?
 Non plane est, inquit. Fruere, quæ laudas, Canis:
 Regnare nolo, liber ut non sim mihi.

Fabula VIII. Frater et soror.

Præcepto monitus, sæpe te considera.
 Habebat quidam filiam turpissimam,
 Itidemque insigni et pulchra facie filium.
 Hi, speculum in cathedra matris ut positum fuit,
 Pueriliter ludentes forte inspexerant.
 Hic se formosum jactat, illa irascitur,
 Nec glorientis sustinet fratris jocos,
 Accipiens (quid enim) cuncta in contumeliam.
 Ergo ad patrem cucurrit, læsura invicem,
 Magnaque invidia criminatur filium,
 Vir natus quod rem fœminarum tetigerit,
 Amplexus utrumque ille, et carpens oscula,

Dulcemque in ambos caritatem partiens,
 Quotidie, inquit, speculo vos uti volo,
 Tu formam ne corrumpas nequitiae malis,
 Tu faciem ut istam moribus vincas bonis.

Persius. Satira V. Ad Cornutum.

Tecum etenim longos memini consumere soles,
 Et tecum primas epulis decerpere noctes.
 Unum opus, et requiem pariter disponimus ambo,
 Atque verecunda laxamus seria mensa.
 Mille hominum species et rerum discolor usus,
 Velle suum cuique est, nec voto vivitur uno.
 Libertate opus est; non hac, qua, ut quisque Velina
 Publius emeruit; scabiosum tesserula far
 Possidet. Heu, steriles veri, quibus una Quiritem
 Vertigo facit. Hic Dama est, non tressis agaso,
 Vappa et lippus, et in tenui farragine mendax;
 Verterit hunc Dominus, momento turbinis exit
 Marcus Dama. Papæ! Marco spondente, recusas
 Credere tu nummos? Marco sub iudice palles?
 Marcus dixit, ita est. Assigna, Marce, tabellas.
 Hæc mera libertas: hanc nobis pilea donant.
 An quisquam est alius liber, nisi ducere vitam
 Cui licet, ut voluit? Licet, ut volo, vivere, non sum
 Liberior Bruto? Mendosè colligis, inquit
 Stœicus hic, aurem mordaci lotus aceto.
 Mane piger stertis: surge, inquit avaritia: eja
 Surge: negas. Instat: surge, inquit. Non queo: surge,
 Et quid agam? Rogitas! Saperdas advehe ponto,
 Castoreum, stuppas, ebum, thus, lubrica Coa;
 Tolle recens primus piper è sitiente camelo;
 Verte aliquid, jura. Sed Jupiter audiet. Eheu!
 Baro, regustatum digito terebrare salinum
 Contentus perages, si vivere cum Jove tendis.
 Quid petis? Ut nummi, quos hic quincunce modesto
 Nutrieras, peragant acidos sudare deunces?
 Indulge genio; carpamus dulcia; nostrum est,
 Quod vivis; cinis et manes, et fabula fies.
 Vive memor lethi; fugit hora: hoc, quod loquor, inde est.

LVI.

Seneca. Ex Herculis furentis actu I.

Cho. Turbine magno spes sollicitæ
 Urbibus errant, trepidique metus.
 Ille superbos aditus regum;
 Durasque fores expers omnium
 Colit. Hic nullo fine beatus
 Componit opes, gazis inhians,
 Et congesto pauper in auro est.
 Illum populi favor attonitum,
 Fluctuque magis mobile vulgus,
 Aura tumidum tollit inanem.
 Hic clamosi rabiosa fori
 Jurgia vendens improbus, iras
 Et verba locat. Novit paucos
 Secura quies, qui velocis memores
 Ævi tempora numquam
 Reditura tenent. Dum fata sinunt,
 Vivite læti: properat cursu
 Vita citato, volucrique die
 Rota præcipitis vertitur anni.
 Duræ peragunt pensa sorores,
 Nec sua retro fila revolvunt.
 At gens (1) hominum fertur rapidis
 Obvia fati, incerta sui.
 Stigias ultro quærimus undas.
 Nimum, Alcide, pectore forti
 Properas mæstos visere manes.
 Certo veniunt ordine Parcæ:
 Nulli jusso cessare licet,
 Nulli scriptum proferre diem:
 Recipit populos urna citatos.

---

(1) Alii, genus.

Actus II.

- Megara. Gelidus per artus vadit exsanguis tremor.
 Quod facinus aures pepulit? haud equidem horruī,
 Cum pace rupta bellicus muros fragor
 Circumsonaret: pertuli intrepide omnia,
 Thalamos tremismo; capta nunc videor mihi.
 Gravent catenæ corpus, et longa fame
 Mors protrahatur lenta, non vincet fidem
 Vis ulla nostram; moriar, Alcide, tua.
- Lycus.** Animosne mersus inferis conjux facit?
Me. Inferna tetigit, posset ut supera assequi.
Ly. Telluris illum pondus immensæ premit.
Me. Nullo premetur onere, qui cælum tulit.
Ly. Cogere. **Me.** Cogi qui potest, nescit mori.
Ly. Effare, thalamis quod novis potius parem
 Regale munus? **Me.** Aut tuam mortem aut meam.
Ly. Moriere demens. **Me.** Conjugi occurram meo.
Ly. Sceptroque nostro potior est famulus tibi?
Me. Quot iste famulus tradidit reges neci?
Ly. Cur ergo regi servit, et patitur jugum?
M. Imperia dura tolle: quid virtus erit?
Ly. Objici feris monstrisque virtutem putas?
Me. Virtutis est domare, quæ cuncti pavent.
Ly. Tenebræ loquentem magna tartaræ premunt.
Me. Non est ad astra mollis e terris via.

Ex Thebaid. actu I.

- Oed.** Ego ipse, victæ spolia qui Sphynxis tuli,
 Hærebo fatis tardus interpretis mei,
 Quid perdis ultra verba? quid pectus ferum
 Mollire tentas precibus? hoc animo sedet,
 Effundere hanc cum morte luctantem diu
 Animam, et tenebras petere. Nam sceleri hæc meo
 Parum alta nox est. Tartaro condi juvat,
 Et si quid ultra Tartarum est. Tandem libet,
 Quod olim oportet. Morte prohiberi haud queo.
 Ferrum negabis? noxias lapso vias

Cludes? et arctis colla laqueis inseri
 Prohibebis? herbas, quæ ferunt lethum, auferes?
 Quid ista tandem cura proficiet tua?
 Ubique mors est. Optime hoc cavet Deus,
 Eripere vitam nemo non homini potest.
 At nemo mortem: mille ad hanc aditus patent.

Ex Thyestæ actu V.

- Th. Fugit omne sidus. Quidquid est, fratri, precor,
 Gnatisque parcat. Omnis in vile hoc caput
 Abeat procella. Redde jam gnatos mihi.
- Atr. Reddam, et tibi illos nullus eripiet dies.
- Th. Quis hic tumultus viscera exagitat mea?
 Quid tremuit intus? sentio impatiens onus,
 Meumque gemitu non meo pectus gemit,
 Adeste gnati. Genitor infelix vocat;
 Adeste, visis fugiet hic vobis dolor,
 Unde obloquuntur? Atr. Expedi amplexus, pater,
 Venere: gnatos equid agnoscis tuos?
- Thy. Agnosco fratrem. Sustines tantum nefas
 Gestare, tellus? non ad infernam Styga
 Te nosque mergis? rupta et ingenti via
 Ad chaos inane regna cum rege abripis?

Ex Medææ. Actu I.

- Med. Mihi pejus aliquod, quod precer, sponso malum:
 Vivat, per urbes erret ignotas egens,
 Exul, pavens, invisus, incerti laris;
 Me conjugem optet, limen alienum expetat,
 Jam notus hospes: quòque non aliud queam
 Pejus precari, liberos similes patri,
 Similesque matri. Parta, jam parta ultio est.
 Peperi. Querelas, verbaque incassum sero.

Actus II.

- Med. Levis est dolor, qui capere consilium potest,
 Et clepere sese: magna non latitant mala.

Fortuna fortes metuit, ignavos premit.

Nutrix. Tunc est probanda, si locum virtus habet.

Me. Nunquam potest non esse virtuti locus.

Nu. Spes nulla monstrat rebus afflictis viam.

Me. Qui nil potest sperare, desperet nihil.

Nu. Abiere Colchi, conjugis nulla est fides,

Nihilque superest opibus è tantis tibi.

Me. Medea superest: hic mare et terras vides,

Ferrumque et ignes, et deos, et fulmina.

Cho. Terminus omnis notus, et urbes

Muros terra posuere novos,

Nihil, qua fuerat, sede reliquit

Pervius orbis. Indus gelidum

Potat Araxem. Albim Persæ,

Rhenumque bibunt. Venient annis

Sæcula seris, quibus Oceanus

Vincula rerum laxet; et ingens

Pateat tellus, Tiphysque novos

Detegat orbis, nec sit terris

Ultima Thule.

Ex Hipolito. Actus III.

Phedra. Alium silere quod voles, primus sile.

Theseus. Lethi facultas nulla continget tibi.

Ph. Mori volenti deesse numquam mors potest.

Th. Quod sit luendum morte delictum, indica.

Ph. Quod vivo. **Th.** Lacrymæ nonne te nostræ moyent?

Ph. Mors optima est perire, dum lacrymant sui.

LVIII.

Ex Lucani Pharsaliæ libro I.

Bella per Emathios plusquam civilia campos,

Jusque datum sceleri canimus, populumque potentem

In sua victrici conversum viscera dextra,

Cognatasque acies, et rupto fœdere regni,
 Certatum totis concussi viribus orbis
 In commune nefas, infestisque obvia signis
 Signa, pares aquilas, et pila minantia pilis.
 Quis furor, ò cives? quæ tanta licentia ferri,
 Gentibus invisis Latium præbere cruorem?
 Tu novo ne veteres obscurent acta triumphos,
 Et victis cedat piratica laurea Gallis,
 Magne, times: te jam series, ususque laborum
 Erigit, impatiensque loci Fortuna secundi:
 Nec quemquam jam ferre potest, Cæsarve priorem,
 Pompejusve parem: quis justius induit arma,
 Scire nefas: magno se iudice quisque tuetur:
 Victrix causa Diis placuit, sed victa Catoni.
 Nec coiere pares: alter vergentibus annis
 In senium, longeque togæ tranquillior usu
 Deditic jam pace Ducem, famæque petitor
 Multa dare in vulgus, totus popularibus auris
 Impelli, plausuque sui gaudere theatri;
 Neu reparare novas vires, multumque priori
 Credere fortunæ. Stat magni nominis umbra;
 Qualis frugifero quercus sublimis in agro
 Exuvias veteres populi, sacrataque gestans
 Dona Ducum: nec jam validis radicibus hærens,
 Pondere fixa suo est, nudosque per aera ramos
 Effundens, trunco, non frondibus efficit umbram.
 Sed quamvis primo nutet casura sub Euro,
 Tot circum silvæ firmo se robore tollant,
 Sola tamen colitur. Sed non in Cæsare tantum
 Nomen erat, nec fama Ducis, sed nescia virtus
 Stare loco, solusque pudor non vincere bello.
 Acer et indomitus, quo spes, quoque ira vocasset,
 Ferre manum, et nunquam temerando parcere ferro:
 Successus urgere suos: instare favori
 Numinis, impellens quidquid sibi summa petenti
 Obstaret, gaudensque viam fecisse ruina.
 Qualiter expressum ventis per nubila fulmen
 Ætheris impulsu sonitu, mundique fragore
 Emicuit, rupitque diem, populosque paventis
 Terruit, obliqua præstinguens lumina flamma,

In sua templa furit, nullaque exire vetante
 Materia, magnamque cadens, magnamque revertens
 Dat stragem late, sparsosque recolligit igneis.
 Jam gelidas Cæsar cursu superaverat Alpeis,
 Ingenteisque animo motus, bellumque futurum
 Ceperat: ut ventum est parvi Rubiconis ad undam,
 Ingens visa duci patriæ trepidantis imago,
 Clara per obscuram vultu mœstissima noctem,
 Turrigero canos effundens vertice crineis,
 Cæsarie lacera, nudisque adstare lacertis,
 Et gemitu permista loqui: quo tenditis ultra?
 Quo fertis mea signa, viri? si jure venitis,
 Si cives: huc usque licet. Tum perculit horror
 Membra ducis, riguere comæ, gressumque coercens
 Languor in extrema tenuit vestigia ripa.
 Mox ait. O magnæ qui mœnia prospicis urbis
 Tarpeja de rupe Tonans, Phrygiique Penates
 Gentis Iuleæ, et rapti secreta Quirini,
 Et residens celsa Latialis Jupiter Alba,
 Vestalesque foci, summique o Numinis instar
 Roma: fave cœptis: non te Furialibus armis
 Persequor. En adsum victor; terraque marique
 Cæsar ubique tuus; liceat modo, nunc quoque miles:
 Ille erit, ille nocens, qui me tibi fecerit hostem.
 Inde moras solvit belli, tumidumque per amnem
 Signa tulit propere, sicut squalentibus arvis
 Æstiferæ Libyes viso leo cominus hoste
 Subsedit dubius, totam dum colligit iram:
 Mox ubi se sævæ stimulavit verberare caudæ,
 Erexitque jubar, vasto et grave murmur hiatu
 Infremuit: tum torta levis si lancea Mauri
 Hæreat, aut latum subeant venabula pectus,
 Per ferrum tanti securus vulneris exit.

Ex libro V.

Tunc rector trepidæ fatur ratis: adspice sævum,
 Quanta paret, pelagus: Zephyrusne intendat, an Eurus,
 Incertum est: puppim dubius ferit undique pontus:
 Fisis cuncta sibi cessura pericula Cæsar,

Sperne minas, inquit, pelagi, ventoque furenti
 Trade sinum. Italiam si cœlo auctore recusas,
 Me pete. Sola tibi causa hæc est justa timoris,
 Vectorem non nosse tuum: quem Numina nunquam
 Destituunt, de quo male tunc fortuna meretur,
 Cum post vota venit. Medias per rumpe procellas.

Ex libro IX.

Maximus hortator scrutandi voce Deorum
 Eventus Labienus erat. Sors obtulit, inquit,
 Et Fortuna viæ tam magni Numinis ora,
 Consiliumque Dei: tanto duce possumus uti
 Per Syrteis, bellique datos cognoscere casus.
 Quære, quid est virtus, et posce exemplar honesti.
 Ille Deo plenus, tacita quem mente gerebat,
 Effudit dignas adytis è pectore voces.
 Quid quæri, Labiene, jubes? an liber in armis
 Occubuisse velim pôtius quam regna videre?
 An sit vita nihil, sed longa? an differat ætas?
 An noceat vis ulla bono, Fortunaque perdat
 Opposita virtute minas, laudandaque velle
 Sit satis, et nunquam successu crescat honestum?
 Scimus, et hoc nobis non altius inseret Ammon.
 Hæremus cuncti superis, temploque tacente
 Nil agimus, nisi sponte Dei: non vocibus ullis
 Numen eget: dixitque semel nascentibus auctor,
 Quidquid scire licet: sterileis nec legit arenas,
 Ut caneret paucis, mersitque hoc pulvere verum:
 Estque Dei sedes nisi terra et pontus, et aer,
 Et cœlum et virtus. Superos quid quærimus ultra?
 Jupiter est quodcumque vides, quocumque moveris.
 Sortilegis egeant dubii, semperque futuris
 Casibus ancipites: me non oracula certum,
 Sed mors certa facit: pavido, fortique cadendum est.
 Hoc satis est dixisse Jovem. Sic ille profatur,
 Servataque fide templi discedit ab aris,
 Non exploratum populis Ammonia relinquens,
 Ipse manu sua pila gerens præcedit anhelis
 Militis ora pedes, monstrat tolerare labores,

Non jubet, et nulla vehitur cervice supinus,
 Carpentove sedens: somni parcissimus ipse est.
 Ultimus haustor aquæ, cum tandem fonte reperto
 Indiga cogatur latices potare juvenus,
 Stat, dum lixa bibat. Si veris magna paratur
 Fama bonis, et si successu nuda remoto
 Inspicitur virtus: quidquid laudamus in ullo
 Majorum, Fortuna fuit. Quis Marte secundo,
 Quis tantum meruit populorum sanguine nomen?
 Hunc ego per Syrteis, Libyesque extrema triumphum
 Ducere maluerim, quam ter capitolia curru
 Scandere Pompeii, quam frangere colla Jugurthæ.
 Ecce parens verus patriæ, dignissimus aris,
 Roma, tuis: per quem nunquam jurare pudebit,
 Et quem, si steteris umquam cervice soluta,
 Hunc olim factura Deum. Jam spissior igni,
 Et plaga, quam nullam superi mortalibus ultra
 A medio fecere die, calcatur et unda
 Rarior, inventus mediis fons unus arenis
 Largus aquæ; sed quem serpentum turba tenebat
 Vix capiente loco. Stabant in margine siccæ
 Aspides; in mediis sitiebant dipsades undis.

 LX.

 Ex Valerii Flacci Argonautico, liber I.

Prima Deum magnis canimus freta pervia natis,
 Fatidicamque ratem, Scythicique Phasidis oras
 Ausa sequi, mediosque inter juga concita cursus
 Rumpere, flammifero tandem consedit Olympo.
 Phœbe, mone, si Cymææ mihi conscia vatis
 Stat casta cortina domo, si laurea digna
 Fronte viret. Tuque, ò, pelagi cui major aperti
 Fama, Caledonius postquam tua carbasa vexit
 Oceanus, Phrygios prius indignatus Iulos,

Eripe me populis, et habenti nubila terræ,
 Sancte pater; veterumque fave veneranda canenti
 Facta virum: Versam proles tua pandit Idumen,
 Namque potest, Solymo nigrantem pulvere fratrem
 Spargentemque faces, et in omni turre furentem.
 Hæmoniam primis Pelias frenabat ab annis,
 Ergo anteire metus, juvenemque exstinguere pergit
 Æsonium; letique vias ac tempora versat.
 Tu, cui jam curæque vigent, animique viriles,
 I, decus: et pecoris Nephelæi vellera Grajo
 Redde tholo; ac tantis temet dignare periclis.

Ex libro III.

Sic Furiis accensa gerens Tiryntius ora
 Fertur; et intento decurrit montibus arcu.
 Heu miseræ, quibus ille, feræ, quibus incidit usquam
 Immeritis per lustra viris! volat ordine nullo
 Cuncta petens; nunc ad ripas, dejectaque saxis
 Flumina; nunc notas nemorum procurrit ab umbras.
 Rursus Hylan, et rursus Hylan per longa reclamat
 Avia: responsant silvæ, et vaga certat imago.
 At socii immota fides, austrisque secundis
 Certa moræ: nec parvus Hylas: quamquam omnibus æque
 Grata rudimenta Herculeo sub nomine pendent.
 Illum omnes lacrymis, mœstisque reposcere votis;
 Incertique metu, nunc longas litore voces
 Spargere; nunc seris ostendere noctibus ignes.
 Ipse vel excelsi cum densa silentia montis,
 Strata vel oblati ductor videt æquora ventis,
 Stat lacrymans; magnoque viri cunctatur amore.

Silius Italicus. Ex Punicorum bellorum lib. I.

Ordior arma, quibus cælo se gloria tollit
 Æneadum: patiturque ferox Oenotria jura
 Carthago. Da, musa, decus memorare laborum
 Antiquæ Hesperiaë, quantosque ad bella creatir,
 Et quot Roma viros, sacri cum perfida pacti
 Gens Cadmæa super regno certamina movit:

Quæsitumque diu, qua tandem poneret arce
 Terrarum fortuna caput. Ter Marte sinistro
 Juratumque Jovi foedus, conventaque patrum
 Sidonii fregere duces: atque impius ensis
 Ter placidam suasit temerando rumpere pacem.
 Sed medio finem bello, excidiumque vicissim
 Molitæ gentes: propiusque fuere periculo
 Queis superare datum.

Primus inire manu, postremus ponere Martem,
 Cum rapidum effusis ageret sublimis habenis
 Quadrupedem, non ense virum, non eminus hæsta
 Sistere erat. Voltabat ovis, aciesque per ambas
 Jam Tagus auratis agnoscebatur in armis,
 Quem postquam diro suspensum robore vidit
 Deformem, lateri famulus clam corripit ensem
 Dilectum domino, pernix irrumpit in aulam,
 Atque immite ferit geminato vulnere pectus.
 At Pœni succensi ira, turbataque luctu,
 Et sævis gens læta ruunt, tormenta que portant
 Non ignes, candensque calybs, non verbera passim
 Ictibus innumeris lacerum scindentia corpus,
 Carnificesve manus, penitusve infusa medullis
 Pestis, et in medio lucentes vulnere flammæ
 Cessavere: ferum visu, dictuque per artem
 Sævitiæ, extenti, quantum tormenta jubebant,
 Creverunt artus, atque omni sanguine rupto
 Ossa liquefactis fumarunt fervida membris.
 Mens intacta manet, superat, ridetque dolores
 Spectanti similis, fessosque labore ministros
 Increpitat, dominique crucem clamore reposit.
 Hæc inter spretæ miseranda piacula pœnæ,
 Erepto trepidus ductore exercitus, una
 Annibalem voce, atque alacri certamine poscit.

P. Papinius Statius. Ex Thebaidis lib. I.

Fraternas acies, alternaque regna profanis
 Decertata odiis, soutesque evolvere Thebas,
 Pierius menti calor incidit. Unde jubetis
 Ire Deæ? gentisne canam primordia diræ?

Sydonios raptus? et inexorable pactum
 Legis Agenoreæ? scrutantemque æquora Cadmum?
 Atque ideo jam nunc gemitus, et prospera Cadmi
 Præteriis sinam. Limes mihi carminis esto
 Oedipodæ confusa domus.

Ex lib. XI.

It præceps sonipes strictæ contemptor habenæ,
 Arvaque sanguineo scribit rutilantia gyro,
 Exultat, fratris credens hunc esse cruorem:
 Credit et ipse metu; totis jam exul habenis
 Indulget, cæcusque avidos illidit in ægrum
 Cornipedem cursus, miscentur frena manusque,
 Telaque, et ad terram turbatis gressibus ambo
 Præcipitant. Ut nocte rates, quas nubilus auster
 Implicuit, frangunt tonsas, mutantque rudentes,
 Luctatæque diu tenebris, hyemique, sibique,
 Sicut erant, imo pariter sedere profundo.
 Hæc pugnæ facies: coeunt sine more, sine arte,
 Tantum animis, iraque, atque ignescentia cernunt
 Per galeas odia, et vultus rimantur acerbo
 Lumine. Nil adeo mediæ telluris, et enses
 Impliciti, nexæque manus, alternaque sævi
 Murmura, ceu lituos rapiunt, aut signa tubarum.
 Fratris uterque furens cupit affectatque cruorem,
 Et nescit manare suum. Tandem irruit exul,
 Hortatusque manum, cui fortior ira, nefasque
 Justius, alte ensem germani in corpore pressit,
 Qua male jam plumis imus tegit inguina Thorax.
 Quo retrahis, germane, gradus? O languida somno,
 Et regnis effœta quies! longaque sub umbra
 Imperia: exilio, rebusque exercita egenis
 Membra vides. Disce arma pati, nec fidere lætis.
 Sic pugnant miseri. Restabat lassa nefando
 Vita duci, summusque cruor, poterantque parumper
 Stare gradus: sed sponte ruit, fraudemque supremam
 In media jam morte parat. Clamore Cithæron
 Erigitur, fraterque ratus vicisse, levavit
 Ad cælum palmas. Bene habet, non irrita vovi,

Cerno graves oculos, atque ora natantia leto.
 Huc aliquis propere sceptrum, atque insigne comarum
 Dum videt: hæc dicens gressus admovit, et arma,
 Ceu templis decus, et patriæ laturus ovanti,
 Arma etiam spoliare cupit. Nondum ille peractis
 Manibus, ultricemque animam servabat in iras,
 Utque superstantem, pronumque in pectore sensit,
 Erigit occulte ferrum, vitæque labantis
 Reliquias tenues odio supplevit, et ense
 Jam lætus frater fratris sub corde reliquit.
 Ille autem. Vivisne et adhuc manet ira superstes?
 Perfide, nec sedes unquam meriture quietas:
 I mecum ad manes: illic quoque pacta reposcam.

 XLII.

 M. Valerius Martialis. Epigr. XIV lib. I.

Casta suo gladium cum traderet Arria Pæto,
 Quem de visceribus traxerat ipsa suis;
 Si qua fides; vulnus, quod feci, non dolet, inquit;
 Sed quod tu facies, hoc mihi, Pæte, dolet.

 Epig. XX.

Si meminî, fuerant tibi quatuor, Ælia, dentes,
 Exput una duos tussis, et una duos,
 Jam secuta potes totis tussire diebus,
 Nil istic quod agat, tertia tussis habet.

 Epig. XXIX.

Fama refert nostros te, Fidentine, libellos
 Non aliter populo, quam recitare tuos.
 Si mea vis dici, gratis tibi carmina mittam:
 Si dici tua vis, hæc eme; ne mea sint.

Epig. XXX.

Chirurgus fuerat, nunc est vespillo Diaulus:
Cœpit, quod poterat, clinicus esse modo.

Epig. XXXV.

Quem recitas, meus est, o Fidentine, libellus:
Sed male cum recitas, incipit esse tuus.

Epig. XLIV.

Nuper erat medicus, nunc est vespillo Diaulus;
Quod vespillo facit, fecerat et medicus.

Epig. X lib. VI.

Pauca Jovem nuper cum millia forte rogarem,
Ille dabit, dixit, qui mihi templa dedit.
Templa quidem dedit ille Jovi, sed millia nobis
Nulla dedit: pudeat pauca rogasse Jovem:
At quam non tetricus, quam nulla nubilus ira,
Quam placido nostras legerat ore preces.
Talis supplicibus tribuit diademata Dacis,
Et capitolas itque reditque vias.
Dic, precor, o nostri, dic conscia virgo Tonantis:
Si negat hoc vultu; quo solet ergo dare?
Sic ego; sic breviter posita mihi Gorgone Pallas:
Quæ nondum data sunt, stulte, negata putas?

Epig. XLVII lib. X.

Vitam quæ faciunt beatiorem,
Jucundissime Martialis, hæc sunt:
Res non parta labore, sed relicta,
Non ingratus ager, focus perennis,
Lis nunquam, toga rara, mens quieta,
Vires ingenuæ, salubre corpus,
Prudens simplicitas, parès amici,

Convictus facilis, sine arte mensa,
 Nox non ebria, sed soluta curis,
 Non tristis torus, attamen pudicus,
 Somnus qui faciat breves tenebras:
 Quod sis, esse velis, nihilque malis,
 Summum nec metuas diem, nec optes.

Ex libro, cui Xenia nomen, XIII.

Claudere, quæ cœnas lactuca solebat avorum,
 Dic mihi, cur nostras inchoat illa dapes?

Ex Apophoretis de Pumilione.

Si solum spectes hominis caput; Hectora credas;
 Si stantem videas, Astyanacta putes.

Ex Juvenalis sat. I.

Semper ego auditor tantum? nunquamne reponam?
 Vexatus toties rauci Theseide Codri?
 Impune ergo mihi recitaverit ille togatas,
 Hic elegos? impune diem consumpserit ingens
 Telephus, aut summi plena jam margine libri
 Scriptus, et in tergo, necdum finitus, Orestes?
 Difficile est satyram non scribere. Nam quis iniquæ
 Tam patiens urbis, tam ferreus, ut teneat se?
 Aude aliquid brevibus Gyaris, aut carcere dignum,
 Si vis esse aliquis. Probitas laudatur et alget.
 Criminibus debent hortos, prætoria, mensas,
 Argentum vetus, et stantem extra pocula caprum.
 Si natura negat, facit indignatio versum,
 Qualemcumque potest: quales vel ego, vel Cluvenus.

Ex sat. VII.

Et spes et ratio studiorum in Cæsare tantum:
 Hoc agite, o juvenes, circumspicit et stimulat vos,
 Materiamque sibi Ducis indulgentia quærit.
 Sed vatem egregium, cui non sit publica vena,

Qui nihil expositum soleat deducere, nec qui
 Communi feriat carmen triviale moneta:
 Hunc, qualem nequeo monstrare, et sentio tantum,
 Anxietate carens animus facit, omnis acerbi
 Impatiens, cupidus silvarum, aptusque bibendis
 Fontibus Aonidum: neque enim cantare sub antro
 Pierio, thyrsumve potest contingere sana
 Paupertas, atque æris inops, quo nocte, dieque
 Corpus eget. Satur est, cum dicit Horatius, ohe.
 Nam si Virgilio puer, et tolerabile desit
 Hospitium, canerent omnes à crinibus hydri:
 Contentus fama jaceat Lucanus in hortis
 Marmoreis; at Sarrano, tenuique Salejo
 Gloria quantalibet, quid erit, si gloria tantum est?
 Curritur ad vocem jucundam, et carmen amicæ
 Thebaidos, lætam fecit cum Staius urbem,
 Promisitque diem: tanta dulcedine captos
 Afficit ille animos, tantaque libidine vulgi
 Auditur: sed cum fregit subsellia versu,
 Esurit, intactam Paridi nisi vendat Agavem.
 Ille et militiæ multis largitur honorem,
 Semestri vatum digitos circumligat auro.
 Quod non dant Proceres, dabit histrio. Tu Camerinos
 Et Bareas, tu nobilium magna atria curas,
 Præfectos Pelopeia facit, Philomela tribunos.
 Haud tamen invidias vati, quem pulpita pascunt.

Ex sat. VIII.

Stemmata quid faciunt, quid prodest, Pontice, longo
 Sanguine censi, pictosque ostendere vultus
 Majorum, et stanteis in curribus Æmilianos,
 Et Curios jam dimidios, nasumque minorem
 Corvini, et Galbam auriculis, nasoque carentem?
 Tota licet veteres exornent undique ceræ
 Atria; nobilitas sola est, atque unica virtus.
 De quocumque voles, proavum tibi sumito libro:
 Quod si præcipitem rapit ambitus, atque libido,
 Si frangis virgas sociorum in sanguine, si te
 Delectant hebetes lasso lictore secures:

Incipit ipsorum contra te stare parentum
 Nobilitas, claramque facem præferre pudendis.
 Omne animi vitium tanto conspectius in se
 Crimen habet, quanto major, qui peccat, habetur.

Ex sat. X.

Ad generum Cereris sine cæde, et vulnere pauci
 Descendunt reges, et sicca morte tyranni.
 Eloquium, ac famam Demosthenis, aut Ciceronis
 Incipit optare, et totis quinq;atribus optat,
 Quisquis adhuc uno partam colit asse Minervam,
 Quem sequitur custos angustæ vernula capsæ.
 Eloquio sed uterque perit orator: utrumque
 Largus, et exundans letho dedit ingenii fons.
 Ingenio manus est, et cervix cæsa, nec unquam
 Sanguine caussidici maduerunt rostra pusilli.
 O fortunatam natam me consule Romam!
 Antonî gladios potuit contemnere, si sic
 Omnia dixisset; ridenda poemata malo,
 Quam te conspicuæ, divina Philippica, famæ,
 Volveris à prima quæ proxima. Sævus et illum
 Exitus eripuit, quem mirabantur Athenæ
 Torrentem, et pleni moderantem frena theatri.
 Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano.
 Fortem posce animum, et mortis terrore carentem.
 Nullum numen habes, si sit prudentia: sed te
 Nos facimus, fortuna, Deam, cœloque locamus.

Ex Sulpiciæ Sat.

Musa, quibus numeris heroas et arma frequentas,
 Fabellam permitte mihi detexere paucis:
 Nam tibi secessi, tecum penetrabile retractans,
 Primaque romanas docui contendere grajis.
 Dic mihi, Calliope, quidnam pater ille Deorum
 Cogitat? an terras et patria sæcula mutat?
 Quasque dedit quondam, morientibus eripit artes?
 Nunc igitur qui res romanas imperat inter
 Non trabe, sed tergo prolapsus, et ingluvie albus,

Studia, et sapiens hominum nomenque genusque,
 Omnia abire foras, atque urbe excedere jussit.
 Quid facimus? Grajos hominumque relinquimus urbes,
 Ut romana foret magis his instructa magistris:
 Nunc Capitolino veluti turbante Camillo,
 Ensibus et trutina Galli fugere relicta,
 Sic nostri palare senes dicuntur, et ipsi
 Ut ferale suos onus extirpare libellos.
 Vive, vale. Manet hunc pulchrum sua fama dolorem,
 Musarum spondet chorus, et Romanus Apollo.

 LXIV.

M. Aur. Olympius Nemesianus. Ex Cynegetico.

Venandi cano mille vias: hilaresque labores,
 Discursusque citos, securi prælia ruris,
 Pandimus. Aonio jam nunc mihi pectus ab œstro
 Æstuat, ingentes Helicon jubet ire per agros:
 Castaliusque mihi nova pocula fontis alumno
 Ingerit, et late campos metatur apertos:
 Imponitque jugum vati, retinetque corymbis
 Implicitum, ducitque per avia, qua sola nunquam
 Trita rotis. Juvat aurato procedere curru,
 Et parere Deo: virideis en ire per herbas
 Imperat: intacto premimus vestigia musco.
 His ita dispositis, hyemis sub tempus aquosæ
 Incipe veloceis catulos immittere pratis,
 Incipe cornipedes latos agitare per agros:
 Venemur, dum mane novum, dum mollia prata
 Nocturnis calcata feris vestigia servant.

Ex T. Calpurnii Siculi Eglog. I.

Ornitus. Vos ò præcipue nemorum gaudete coloni,
 Vos populi gaudete mei. Licet omne vegetur

Securo custode pecus, nocturnaue pastor
 Claudere fraxinea nolit præsepia crate:
 Non tamen insidias prædator ovilibus ullas,
 Afferet, aut læxis abiget iuventa capistris.
 Aurea secura cum pace renascitur ætas,
 Et redit ad terras tandem squallore situque
 Alma Themis posito, juvenemque beata sequuntur
 Sæcula, maternis caussam qui lusit in ulnis.
 Dum populos Deus ipse reget, dabit impia vinctas
 Post tergum Bellona manus, spoliataque telis
 In sua veranos torquebit viscera morsus:
 Et modo quæ toto civilia distulit orbe,
 Secum bella geret. Nullos jam Roma Philippos
 Deflebit, nullos ducet captiva triumphos.

Ex eglog. VIII, sive I Nemesiani.

Timetas. Dum fiscella tibi fluviali, Tityre, junco
 Texitur, et raucis resonant tua rura cicadis:
 Incipe, si quod habes gracili sub arundine carmen
 Compositum. Nam te calamos inflare labello
 Pan docuit, versuque bonus tibi favit Apollo.
 Hic cantare libet: virides nam suggerit herbas
 Mollis ager, lateque tacet nemus omne; quieti,
 Aspice, ut, ecce procul decerpant gramina, tauri.
 Omniparens æther, et rerum caussa liquores,
 Corporis et genitrix tellus, vitalis et aer,
 Accipite hos calamos, atque hæc nostro Melibœo
 Mittite, si sentire datur post fata quietis.
 Nam si sublimes animæ cœlestia templa,
 Sidereasque colunt sedes, mundoque fruuntur;
 Tu nostros adverte modos, quos ipse benigno
 Pectore fovisti, quos tu Melibœe, probasti.

Flavius Avianus, fab. XXXI. Mus et Bos.

Ingentem fertur mus quondam parvus oberrans
 Ausus ab exiguo lædere dente bovem.
 Verum ubi mordaci confecit vulnera rostro,
 Tutus in anfractus conditur inde suos.

Ille licet vasta torvum cervice minetur,
 Non tamen iratus, quem petat, ille videt.
 Tunc indignantem justo sermone fatigans,
 Distulit hostiles calliditate minas:
 Non quia magna tibi tribuerunt membra parentes,
 Viribus effectum constituere tuis.
 Disce tamen brevibus quæ sit fiducia monstis,
 Et faciat quidquid parvula turba cupit.

Ex Claudiani in Rufinum lib. I.

Sæpe mihi dubiam traxit sententia mentem,
 Curarent Superi terras, an nullus inesset
 Rector, et incerto fluerent mortalia casu.
 Nam cum dispositi quæsissem fœdera mundi,
 Præscriptosque maris fines, annique meatus,
 Et lucis, noctisque vices; tunc omnia rebar
 Consilio firmata Dei, qui lege moveri
 Sidera, qui fruges diverso tempore nasci,
 Qui variam Phœben alièno jusserit igne
 Compleri, Solemque suo: porrexerit undis
 Littora: tellurem medio libraverit axe.
 Sed cum res hominum tanta caligine volvi
 Adspicerem, lætosque diu florere nocentes,
 Vexarique pios; rursus labefacta cadebat
 Relligio, caussæque viam non sponte sequebar
 Alterius, vacuo quæ currere semina motu
 Affirmat, magnumque novas per inane figuras
 Fortuna, non arte regi: quæ Numitia sensu
 Ambiguo vel nulla putat, vel nescia nostri.
 Abstulit hunc tandem Rufini pœna tumultum,
 Absolvitque Deos. Jam non ad culmina rerum
 Injustos crevisse queror. Tolluntur in altum,
 Ut lapsu graviore ruant. Vos pandite vati
 Pierides, quo tanta lues eruperit ortu.
 Invidiæ quondam stimulis incanduit atrox
 Alecto, placidas latè cum cerneret urbes.
 Protinus infernas ad limina tetra sorores
 Consilium deforme vocat. Glomerantur in unum
 Innumeræ pestes Erebi, quascumque sinistro

Nox genuit fœtu, nutrix Discordia belli,
 Imperiosa fames, letho vicina senectus:
 Siccine tranquillo produci sæcula cursu,
 Sic fortunatas patiemur vivere gentes?
 Quæ nova corrumpit nostros clementia mores?
 Quo rabies innata perit? quid inania prosunt
 Verbera? Quid facibus nequidquam cingimur atris?

Ex Rutilii Numatiani Itinerario.

Exaudi Regina tui pulcherrima mundi,
 Inter sidereas Roma recepta polos.
 Te canimus, semperque, sinent dum fata, canemus.
 Sospes nemo potest immemor esse tui.
 Obruerint citius scelerata oblivia solem,
 Quam tuus ex nostro corde recedat honos.
 Fecisti patriam diversis gentibus unam,
 Profuit injustis te dominante capi.
 Dumque affers victis proprii consortia juris,
 Urbem fecisti, quod prius orbis erat.
 Auctorem generis Venerem, Martemque fatemur,
 Æneadam matrem, Romulidumque patrem.
 Mitigat armatas victrix clementia vires:
 Hinc tibi certandi bona, parcendique voluptas;
 Quos timuit, superat, quos superavit, amat.
 Inventrix oleæ colitur, vinique repertor,
 Et qui primus humo pressit aratra puer.
 Omnia perpetuos quæ servant sidera motus,
 Nullum videntur pulchrius imperium.
 Percensere labor densis decora alta trophæis,
 Ut si quis stellas pernumerare velit.

Ex Martiani Capellæ lib. V. De Rethorica.

Interea sonuere tubæ, raucusque per æthram
 Cantus, et ignoto cœlum clangore remugit.
 Turbati expavere Dei, vulgusque minorum
 Cœlicolûm trepidat, causarum et nescia corda
 Hærent, et veteris renovantur crimina Phlægræ.
 Tunc amnes, Faunique, Pales, Ephialta, Napeæ,

Respectant proceres, nulloque assurgere motu
 Cernunt attoniti, vicibusque alterna profantes
 Mirantur placidam per pectora sacra quietem.
 Tunc primum posita Silvanus forte cupresso
 Percitus, ac trepidam dextram tendebat inermem,
 Bellaque composcens, arcus, atque Herculis arma,
 Portumni trifidam suspirans flagitat hastam,
 Gradiivi frameam non ausus poscere, falcem
 Saturni bello suetus disquirit agresti,
 Diffidensque sui respectat tela Tonantis.

 LXVI.

Ex Commodiani instructione XIV adversus Paganos. Silvanus.

Silvanus unde Deus iterum apparuit esse,
 Unde forte placet, eo quod bene fistula cantat,
 Targitur quoniam lignum, nam forte non esset.
 Quenale emisti, dominum cum empseris illi.
 Aspice deficit lignum, quid illi debetur?
 Non te pudet, stulte, tales adorare tabellas?
 Num quære Deum, qui post mortem vivere diat (duat).
 Recede ab istis qui sunt biothanati facti.

Ex Prudentii Psychomachia. Patientiæ et Iræ congressus.

Ecce modesta gravi stabat Patientia vultu,
 Per medias immota acies, variosque tumultus,
 Vulneraque, et rigidis vitalia pervia pilis
 Spectabat defixa oculos, et lenta manebat.
 Hanc procul ira tumens spumanti fervida rictu
 Sanguinea intorquens suffuso lumina felle,
 Ut belli exsortem, teloque et voce lacessit,
 Impatiensque moræ conto petit, increpat ore,

Hirsutas quatiens galeato in vertice cristas.

En tibi Martis, ait, spectatrix libera nostri,
Excipe mortiferum securo pectore ferrum;
Nec doleas, quia turpe tibi gemuisse dolorem.

Sic ait, et stridens sequitur convicia pinus
Per teneros crispata notos, et certa sub ipsum
Defertur stomachum, rectoque illiditur ictu,
Sed resilit duro loricae excussa repulsu.

Provida nam virtus conserto adamante trilicem
Induerat thoraca humeros, squamosaque ferri
Texta per intortos commiserat undique nervos.
Inde quieta manet Patientia fortis ad omnes
Telorum nimbos, et non penetrabile durans.

Ira, ubi truncati mucronis fragmina vidit,
Missile de multis, quæ frustra sparserat, unum
Pulvere de campi perversos sumit in usus,
Rasile figit humi lignum, ac se cuspe versa
Perfodit, et calido pulmonem vulnere transit.

Quam super assistens Patientia; vicimus, inquit.
Virtus nam vidua est, quam non Patientia firmat,

Ex Cathemerino. Hymnus ante somnum.

Ades, pater supreme,
Quem nemo vidit unquam;
Patrisque Sermo Christe,
Et spiritus benigne.

O Trinitatis hujus
Vis una, lumen unum,
Deus ex Deo perennis,
Deus ex utroque missus.

Fluxit labor diei,
Redit quietis hora;
Blandus sopor vicissim
Fessos relaxat artus.

Mens æstuans procellis
Curisque sauciata,
Totis bibit medullis
Obliviale poculum.

Serpit per omne corpus

Lethæa vis, nec ullum
 Miseris doloris ægri
 Patitur manere sensum.
 Lex hæc data est caducis,
 Deo jubente, membris,
 Ut temperet laborem
 Medicabilis voluptas.

Ex Apotheosi. De resurrectione carnis humanæ.

Nosco meum in Christo corpus consurgere, quid me
 Desperare jubes? veniam, quibus ille revenit
 Calcata de morte viis. Quod credimus, hoc est:
 Et totus veniam. Nec enim minor, aut alius, quam
 Nunc sum, restituar. Vultus, vigor et color idem,
 Qui modo vivit, erit: nec me vel dente vel ungue
 Fraudatum revomet patefacti fossa sepulchri.
 Qui jubet ut redeam, non reddet debile quidquam.
 Nam si debilitas redit, instauratio non est.
 Quod casus rapuit, quod morbus, quod dolor hausit,
 Quod truncavit edax senium populante veterno,
 Omne revertenti reparata in membra redibit.
 Pellite corde metum, mea membra, et credite vosmet
 Cum Christo reditura Deo: nam vos gerit ille,
 Et secum revocat: morbos ridete minaces;
 Inflictos casus contemnite, et atra sepulchra
 Despuite: exsurgens quo Christus provocat, ite.

Ausonii Mosella. Edyll. X.

Transieram celerem nebuloso lumine Navam,
 Addita miratus veteri nova mœnia vico:
 Æquavit Latias ubi quondam Gallia Cannas:
 Inflatæque jacent inopes super arva catervæ.
 Salve amnis laudate agris, laudate colonis,
 Dignata imperio debent cui mœnia Belgæ:
 Amnis odorifero juga vitea consite Baccho,
 Consite gramineas amnis viridissime ripas:
 Naviger ut pelagus: devexas pronus in undas,
 Ut fluvius; vitreoque lacus imitate profundo;

Et rivos trepido potes æquiparare meatu,
 Et liquido gelidos fontes præcellere potu,
 Omnia solus habes, quæ fons, quæ rivus, et amnis,
 Et lacus, et bivio refluus manamine pontus.
Tu placidis prolapsus aquis, nec murmura venti
 Ulla, nec occulti pateris luctamina saxi.
 Non superante vado rapidos superare meatus
 Cogeris, exstantes medio non æquore terras
 Interceptus habes; justis ne demat honorem
 Nominis, exclusum si dividat insula flumen.
 Tu duplices sortite vias, et quum amne secundo
 Defluis, ut celeres feriant vada concita remi;
 Et quum per ripas nusquam cessante remulco
 Intendunt collo malorum vincula nautæ.
 Ipse tuos quotiens miraris in amne recursus,
 Legitimosque putas prope segnius ire meatus?
 Tu neque limigenis ripam prætexeris ulvis,
 Nec piger immundo perfundis littora cœno,
 Sicca sed in prima aspergis vestigia lympha.
 I nunc, et Phrygiis sola lævia consere crustis,
 Tendens marmoreum laqueata per atria campum.
 Ast ego despectis, quæ census opesque dederunt,
 Naturæ mirabor opus: non cura nepotum,
 Lætaque jacturis ubi luxuriatur egestas.
 Hic solidæ sternunt humentia littora arenæ,
 Nec retinent memores vestigia pressa figuras.
 Spectaris vitreo per lævia terga profundo,
 Secreti nihil amnis habens: utque almus aperto
 Panditur intuitu liquidis obtutibus aer,
 Nec placidi prohibent oculos per inania venti:
 Sic demersa procul durante per intima visu
 Cernimus, arcanique patet penetrale fluenti:
 Quum vada lene meant, liquidarum et lapsus aquarum
 Prodit cærulea dispersas luce figuras:
 Quod sulcata levi crispatur arena meatu:
 Inclinata tremunt viridi quod gramina fundo.
 Hic ego et agrestes Satyros, et glauca tuentes
 Naidas, extremis credam concurrere ripis,
 Capripedes agitat cum læta protervia Panas,
 Insultantque vadis, trepidasque sub amne sorores

Terrent, indocili pulsantes verbere fluctum.
 Sæpe etiam mediis furata é collibus uvas
 Inter Oreiadas Panope fluvialis amicas,
 Fugit lascivos paganica numina Faunos.

**Ex Probæ Falconiæ Centone.
 Abel à fratre occiditur.**

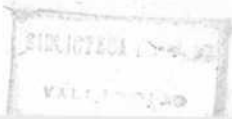
Tum gemini fratres adolent dum altaria tædis,
 Alter et alterius prælato invidit honori,
 Horresco referens, consanguinitate propinquum
 Excipit incautum, patriasque obtruncat ad aras
 Sanguine sædantem, quos ipse sacraverat ignes.

Ex D. Prosperi de Providentia opusculo.

Nam quod ubique agitur, quod gestum est, quodque ge-
 rendum est,
 Ante oculos domini puncto subsistit in uno,
 Una dies cui semper adest, cras, atque heri nostrum.
 Sed quamquam examen Deus omnia servet in illud,
 Quo, quæ nunc occulta latent, reserata patebunt:
 Multa tamen mundum per sæcula cuncta regentis
 Justitiæ documenta dedit, dum maxima bellis
 Regna quatit, dum sæpe urbes, populosque potentes
 Exhaurit morbis, cremat ignibus, obruit undis,
 Dumque inopes ditat, dejectos elevat, auctos
 Imminuit, solvit victos, subigitque superbos.

Ex Sidonii Apollinaris ad libellam Propemptico.

Egressus foribus meis, libelle,
 Hanc servare viam, precor, memento,
 Quæ nostros bene ducit ad sodales,
 Quorum nomina sedulus notavi.
 Antiquus tibi nec teratur agger,
 Cujus per spatium satis vetustis
 Nomen Cæsareum viret columnis.
 Sed sensim gradere, ut moras habendo

Affectum celerem noves amicis.
 Ac primum Domiti larem Severi
 Intrabis, trepidantibus Camoenis;
 Tam Censorius haud fuit vel ille,
 Quem risisse semel ferunt in ævo.
 Sed gaudere potest rigore docto;
 Hic si te probat, omnibus placebis.

Ex Venantii Honorii Fortunati lib. II.

Vexilla regis prodeunt,
 Fulget crucis mysterium,
 Quo carne, carnis conditor
 Suspensus est patibulo.

Impleta sunt, quæ concinit
 David fideli carmine,
 Dicendo nationibus,
 Regnavit à ligno Deus.

Arbor decora et fulgida,
 Ornata regis purpura,
 Electa, digno stipite
 Tam sancta membra tangere.

Columnæ ruina in idolio evertendo aversa.

Idola dum cuperet Martinus sternere, fulta
 Conterit hæc cœlis magna columna ruens.
 Ad justi auxilium dignando militat æther,
 Quanta fides, cujus currit arma polus?

LXVIII.

Cicero in lib. I, de inventione rethorica.

I. Sæpe et multum hoc mecum cogitavi, bonine an mali
 plus attulerit hominibus et civitatibus copia dicendi, ac summum

eloquentiæ studium. Nam cum et nostræ reipublicæ detrimenta considero, et maximarum civitatum veteres animo calamitates colligo, non minimam video per disertissimos homines invectam esse partem incommodorum. Cum autem res a nostra memoria, propter vetustatem, remotas ex literarum monumentis repetere instituo: multas urbes constitutas, plurima bella restincta, firmissimas societates, sanctissimas amicitias intelligo tum animi ratione, tum facilius eloquentiâ comparatas. Ac me quidem diu cogitantem, ratio ipsa in hac potissimum sententiam ducit, ut existimem, sapientiam sine eloquentia parum prodesse civitatibus, eloquentiam verò sine sapientia nimium obesse plerumque, prodesse nunquam.

II. Ac mihi quidem videtur hoc nec tacita, nec inops dicendi sapientia perficere potuisse, ut homines à consuetudine subito converteret, et ad diversas vitæ rationes traduceret. Age, vero, urbibus constitutis, ut fidem colere, et justitiam retinere discerent, et aliis parère sua voluntate consuescerent, ac non modo labores excipiendos communis commodi causa, sed etiam vitam amittendam existimarent: qui tandem fieri potuit, nisi homines ea, quæ ratione invenissent, eloquentia persuadere potuissent?

Ex libro II.

I. Crotoniatæ quondam, cum florerent omnibus copiis, et in Italia cum in primis beati numerarentur, templum Junonis, quod religiosissime colebant, egregiis picturis locupletare voluerunt. Itaque Heracleotem Zeuxim, qui tum longe cæteris excellere pictoribus existimabatur, magno pretio conductum adhibuerunt. Is et cæteras complures tabulas pinxit, quarum nonnulla pars usque ad nostram memoriam propter fani religionem remansit: et, ut excellentem muliebris formæ pulcritudinem muta in sese imago contineret, Helenæ se pingere simulacrum velle dixit. Quod Crotoniatæ, qui eum muliebri in corpore pingendo plurimum aliis præstare sæpe acceperant, libenter audierunt. Putaverunt enim eum, si, quo in genere plurimum posset, in eo magno opere elaborasset, egregium sibi opus illo in fano relicturum.

Neque tum eos illa opinio fefellit. Nam Zeuxis illico quæsit ab eis, quasnam virgines formosas haberent. Illi autem statim hominem duxerunt in palæstram, atque ei pueros ostenderunt multos, magna præditos dignitate. Etenim quodam tempore Cro-

toniatæ multum omnibus corporum viribus et dignitatibus antesteterunt, atque honestissimas ex gymnico certamine victorias domum cum maxima laude retulerunt. Cum puerorum igitur formas, et corpora magno (1) hic opere miraretur: Horum, inquit illi, sorores sunt apud nos virgines: quare, qua sint illæ dignitate, potes ex his suspicari. Præbete igitur mihi, quæso, inquit, ex istis virginibus formosissimas, dum pingo id, quod pollicitus sum vobis, ut mutum in simulacrum ex animali exemplo veritas transferatur.

Tunc Crotoniatæ publico de consilio virgines unum in locum conduxerunt, et pictori, quas vellet, eligendi potestatem dederunt. Ille autem quinque delegit; quarum nomina multi poetæ memoriæ tradiderunt, quod ejus essent judicio probatæ, qui verissimum pulchritudinis habere judicium debuisset. Neque enim putavit, omnia, quæ quæreret ad venustatem, uno in corpore se reperire posse; ideo quod nihil simplici in genere omnibus ex partibus perfectum natura expolivit. Itaque, tanquam cæteris non sit habitura quod largiatur, si uni cuncta concesserit, aliud alii commodi aliquo adjuncto incommodo muneratur.

II. Quod quoniam nobis quoque voluntatis accidit, ut artem dicendi perscriberemus, non unum aliquod proposuimus exemplum, cujus omnes partes, quocumque essent in genere, exprimendæ nobis necessario viderentur: sed, omnibus unum in locum coactis scriptoribus, quod quisque commodissime præcipere videbatur, excerpimus, et ex variis ingeniis excellentissima quæque libavimus. Ex iis enim, qui nomine et memoria digni sunt, nec nihil optime, nec omnia præclârissime quisquam dicere nobis videbatur.

Ex lib. I de Oratore.

IV. Atque ut omittam Græciam, quæ semper eloquentiæ princeps esse voluit, atque illas omnium doctrinarum inventrices Athenas, in quibus summa dicendi vis et inventa est, et perfecta: in hac ipsa civitate profecto nulla unquam vehementius, quam eloquentiæ studia vigerunt. Nam posteaquam, imperio omnium gentium constituto, diuturnitas pacis otium confirmavit,

(1) Hic est versus exactus.

nemo fere laudis cupidus adolescens non sibi ad dicendum studio omni enitendum putavit.

Ac primo quidem totius rationis ignari, qui neque exercitationis ullam viam, neque aliquod præceptum artis esse arbitrantur, tantum ingenio et cogitatione poterant, consequebantur. Post autem, auditis oratoribus Græcis, cognitisque eorum literis, adhibitisque doctoribus, incredibili quodam nostri homines dicendi studio flagraverunt. Excitabat eos magnitudo et varietas, multitudoque in omni genere causarum, ut ad eam doctrinam, quam suo quisque studio assecutus esset, adjungeretur usus frequens, qui omnium magistrorum præcepta superaret. Erant autem huic studio maxima, quæ nunc quoque sunt, exposita præmia, vel ad gratiam, vel ad opes, vel ad dignitatem. Ingenia vero ut multis rebus possumus judicare, nostrorum hominum multum cæteris hominibus omnium gentium præstiterunt.

Quibus de causis, quis non jure miretur, ex omni memoria ætatum, temporum, civitatum, tam exiguum oratorum numerum inveniri? Sed nimirum majus est hoc quiddam, quam homines opinantur, et pluribus ex artibus studiisque collectum.

V. Quis enim aliud in maxima discentium multitudine, summa magistrorum copia, præstantissimis hominum ingeniis, infinita causarum varietate, amplissimis eloquentiæ propositis præmiis, esse causæ putet, nisi rei quandam incredibilem magnitudinem, ac difficultatem?

Est enim et scientia comprehendenda rerum plurimarum, sine qua verborum volubilitas inanis atque irridenda est: et ipsa oratio conformanda non solum electione, sed etiam constructione verborum: et omnes animorum motus, quos hominum generi rerum natura tribuit, penitus pernoscendi, quod omnis vis ratioque dicendi, in eorum, qui audiunt, mentibus, aut sedandis, aut excitandis promenda est.

LXX.

Ex eodem libro.

XV. Quamobrem si quis universam et propriam oratoris vim

definire, complectique vult; is orator erit, mea sententia, hoc tam gravi dignus nomine, qui, quæcumque res inciderit, quæ sit dictione explicanda, prudenter, et composite, et ornate, et memoriter dicat, cum quadam actionis dignitate.

Sed si me audierit, quoniam philosophia in tres partes est distributa, in naturæ obscuritatem, in disserendi subtilitatem, in vitam atque mores; duo illa relinquamus, idque largiamur inertiae nostræ: tertium vero, quod semper oratoris fuit, nisi tenebimus, nihil oratori, in quo magnus esse possit, relinquemus. Quare hic locus de vita et moribus totus est oratori perdiscendus: cætera si non didicerit, tamen poterit, si quando volet, ornare dicendo, cum erunt ad eum delata, et ei tradita.

XVI. Est enim finitimus oratori poeta, numeris adstrictior paulo, verborum autem licentia liberior, multis vero orandi generibus socius, ac pene par: in hoc quidem certe prope idem, nullis ut terminis circumscribat, aut definiat jus suum, quo minus ei liceat eadem illa facultate et copia vagari, qua velit.

XXII. Atque, inquit Sulpicius, hoc primum ex te, de quo modo Antonius exposuit, quid sentias, quærimus: existimesne artem aliquam esse dicendi. Ego vero, inquit, istis obsequi studeo, neque gravabor breviter meo more, quid quaque de re sentiam, dicere. Ac primum illud (quoniam auctoritatem tuam negligere, Scævola, fas mihi esse non puto) respondeo, mihi dicendi aut nullam artem, aut pertenuem videri, sed omnem esse contentionem inter homines doctos in verbi controversia positam.

XXIII. Nam si ars ita definitur, ut paulo ante exposuit Antonius, ex rebus penitus perspectis, planeque cognitis, atque ab opinionis arbitrio sejunctis, scientiaque comprehensis; non mihi videtur ars oratoris esse ulla. Sunt enim varia, et ad vulgarem popularemque sensum accommodata, omnia genera hujus forensis nostræ dictionis.

Sin autem ea, quæ observata sunt in usu ac ratione dicendi, hæc ab hominibus callidis ac peritis animadversa ac notata, verbis designata, generibus illustrata, partibus distributa sunt (id quod fieri potuisse video), non intelligo, quamobrem non, si minus illa subtili definitione, at hac vulgari opinione, ars esse videatur. Sed sive est ars, sive artis quædam similitudo, non est quidem ea negligenda: verum intelligendum est, alia quædam ad consequendam eloquentiam esse majora.

XXV. Sie igitur sentio, inquit Crassus, naturam primum,

atque ingenium ad dicendum vim asferre maximam: neque vero istis, de quibus paulo ante dixit Antonius, scriptoribus artis, rationem dicendi et viam, sed naturam defuisse. Nam et animi atque ingenii celeres quidam motus esse debent, qui et ad excogitandum acuti, et ad explicandum, ornandumque sint uberes, et ad memoriam firmi, atque diuturni.

Ex Bruto sive de claris oratoribus.

XLVI. Id tu, Brute, jam intelliges, cum in Galliam veneris. Audies tu quidem etiam verba quædam non trita Romæ: sed hæc mutari, dediscique possunt. Illud est majus, quod in vocibus nostrorum oratorum recinit quiddam, et resonat urbanus. Nec hoc in oratoribus modo apparet, sed etiam in cæteris.

Ego memini T. Tincam Placentinum, hominem facetissimum, cum familiari nostro Q. Gratio præcone dicacitate certe. Eon', inquit Brutus, de quo multa Lucilius? Isto ipso: sed Tincam non minus multa ridicule dicentem Gravius obruebat nescio quo sapore vernaculo: ut ego jam non mirer, illud Theophrasto accidisse, quod dicitur, cum percontaretur ex anicula quadam, quanti aliquid venderet; et respondisset illa, atque addidisset, *Hospes non pote minoris*: tulisse eum moleste, se non effugere hospitis speciem, cum ætatem ageret Athenis, optimeque loqueretur. Omnino sic (ut opinor) in nostris est quidam urbanorum, sicut ille Atticorum, sonus. Sed domum redeamus, id est, ad nostros revertamur.

LIV. Qui præstat igitur intelligens imperito? magna re et difficili: si quidem magnum est scire, quibus rebus efficiatur, amittaturve dicendo illud quidquid est, quod aut efficiendo oportet, aut amitti non oportet. Præstat etiam illo doctus auditor indocto, quod sæpe, cum oratores duo, aut plures populi iudicio probantur, quod dicendi genus optimum sit, intelligit.

LVI. Atque in his oratoribus illud animadvertendum est, posse esse summos, qui inter se sint dissimiles. Nihil enim tam dissimile, quam Cotta Sulpicio; at uterque æqualibus suis plurimum præstitit. Quare hoc doctoris intelligentis est, videre, quo ferat natura sua quemque: et ea duce utentem sic instituire, ut Isocratem in acerrimo ingenio Theopompi, et lenissimo Ephori dixisse traditum est, alteri se calcaria adhibere, alteri frenos.

LXXII.

Ex eodem libro.

LXXXII. Tum Brutus, Atticum se, inquit, Calvus noster dici oratorem volebat. Inde erat ista exilitas, quam ille de industria consequbatur: Dicebat, inquam, ita: sed et ipse errabat, et alios etiam errare cogebat. Nam si quis eos, qui nec inepte dicunt, nec odiose, nec putide, Attice putat dicere, is recte, nisi Atticum, probat neminem. Insulsiatatem enim et insolentiam, tanquam insaniam quamdam orationis, odit: sanitatem autem et integritatem, quasi religionem et verecundiam oratoris probat. Hæc omnium debet oratorum eadem esse sententia.

Sin autem jejunitatem, et siccitatem, et inopiam, dummodo sit polita, dum urbana, dum elegans, in Attico genere ponit; hoc recte duntaxat: sed quia sunt in Atticis alia meliora, videat ne ignoret et gradus, et dissimilitudines, et vim, et varietatem Atticorum. Atticos, inquit, volo imitari. Quos? nec enim est unum genus. Nam quid est tam dissimile, quam Demosthenes et Lysias? quam idem, et Hyperides? quam omnium horum Æschines? Quem igitur imitaris? Si aliquem, cæteri ergo Attice non dicebant. Si omnes; quæ potes, cum sint ipsi dissimillimi inter se? In quo etiam illud quæro, Phalereus ille Demetrius Atticene dixerit? Mihi quidem ex illius orationibus redolere ipsæ Athenæ videntur. At est floridior, ut ita dicam, quam Hyperides, quam Lysias: natura quædam, aut voluntas ita dicendi fuit.

LXXXIII. Atticorum similes esse volumus. Optime. Suntne igitur ii Attici oratores? Quis negare potest? Hos imitamur. Quo modo, qui sunt et inter se dissimiles, et aliorum? Thucydidem, inquit, imitamur. Optime, si historiam scribere, non si causas dicere cogitatis. Thucydides enim rerum gestarum pronunciator sincerus, et grandis etiam fuit. Hoc forense, concertatorium, judiciale non tractavit genus. Orationes autem, quas interposuit, (multæ enim sunt,) eas ego laudare soleo: imitari neque possim, si velim, nec velim fortasse, si possim. Ut, si quis Falerno vino delectetur, sed eo nec ita novo, ut proximis consulibus natum velit; nec rursus ita vetere, ut Opimium, aut Anicium consulem quærat. Atqui eæ notæ sunt optimæ. Credo: sed nimia vetustas

nec habet eam, quam quærimus, suavitatem, nec est jam sane tolerabilis. Ipse enim Thucydides si posterius fuisset, multo maturior fuisset et mitior.

LXXXIV. Demosthenem igitur imitemur. O dii boni! quid, quæso, nos aliud agimus, aut quid aliud optamus? At non assequimur. Volo hoc oratori contingat, ut cum auditum sit eum esse dicturum, locus in subselliis occupetur, compleatur tribunal, gratiosi scribæ sint in dando et cedendo loco, corona multiplex, iudex erectus: cum surgit is, qui dicitur sit, significetur a corona silentium, deinde crebræ assensiones, multæ admirationes: risus, cum velit; cum velit, fletus: ut, qui hæc procul videat, etiamsi, quid agatur, nesciat; at placere tamen, et in scena esse Roscium intelligat. Hæc cui contingant, eum scito Attice dicere, ut de Pericle audivimus, ut de Hyperide, ut de Æschine, de ipso quidem Demosthene maxime.

Ex orator. ad M. Brutum cap. 21.

Erit igitur eloquens (hunc enim, auctore Antonio, quærimus) is, qui in foro causisque civilibus ita dicet, ut probet, ut delectet, ut flectat. Probare, necessitatis est: delectare, suavitatis: flectere, victoriæ. Nam id unum ex omnibus ad obtinendas causas potest plurimum. Sed quot officia oratoris, tot sunt genera dicendi. Subtile in probando, modicum in delectando, vehemens in flectendo: in quo uno vis omnis oratoris est. Magni igitur iudicii, summæ etiam facultatis esse debet moderator ille, et quasi temperator hujus tripartitæ varietatis. Nam et iudicabit, quid cuique opus sit; et poterit, quocumque modo postulabit causa, dicere. Sed est eloquentiæ, sicut reliquarum rerum, fundamentum sapientiæ. Ut enim in vita, sic in oratione, nihil est difficilius, quam, quid deceat, videre. *Prepon* appellant hoc Græci: nos dicamus sane decorum. De quo præclare, et multa præcipiuntur, et res est cognitione dignissima. Hujus ignoratione non modo in vita, sed sæpissime et in poematis, et in oratione peccatur.

Est autem, quid deceat, oratori videndum, non in sententiis solum, sed etiam in verbis.

XXII. Quod si poeta fugit, ut maximum vitium, qui peccat etiam, cum probam orationem affingit improbo, stultove sapien-

tis: si denique pictor ille (1) vidit, cum immolanda Iphigenia tristis Calchagesset, mœstior Ulysses, mœreret Menelaus; obvolvendum caput Agamemnonis esse, quoniam summum illum luctum pœnicillo non posset imitari: si denique histrio, quid deceat, quærit: quid faciendum oratori putemus? Sed, cum hoc tantum sit: quid in causis, earumque quasi membris faciat, orator viderit. Illud quidem perspicuum est, non modo partes orationis, sed etiam causas totas, alias alia forma dicendi esse tractandas.

Ex M. Vitruv. Pollion. de Architectura l. 5 c. 1.

De sacrarum ædium compositione et symmetriis, et corporis humani mensura.

Ædium compositio constat ex symmetria, cujus rationem diligentissime Architecti tenere debent. Ea autem paritur a proportione, quæ Græce analogia dicitur. Proportio est ratæ partis membrorum in omni opere totiusque commodatio, ex qua ratio efficitur symmetriarum. Namque non potest ædes ulla sine symmetria atque proportione rationem habere compositionis, nisi uti ad hominis bene figurati membrorum habuerit exactam rationem. Corpus enim hominis ita natura composuit, uti os capitis a mento ad frontem summam, et radices imas capilli esset decimæ partis. Item manus palma ab articulo ad extremum medium digitum tantundem. Caput a mento ad summum verticem, octavæ. Tantundem ab cervicibus imis. Ab summo pectore ad imas radices capillorum, sextæ: ad summum verticem, quartæ: ipsius autem oris altitudinis tertia pars est ab imo mento ad imas nares: nasus ab imis naribus ad finem medium superciliorum, tantundem; ab ea fine ad imas radices capilli, ubi frons efficitur, item tertiæ partis. Pes vero altitudinis corporis sextæ, cubitus quartæ, pectus item quartæ. Reliqua quoque membra suos habent commensus proportionis, quibus etiam antiqui pictores et statuarii nobiles usi magnas et infinitas laudes sunt assecuti. Similiter vero sacrarum ædium membra, ad universam totius magnitudinis summam ex partibus singulis convenientissimum debent habere commensuum responsum.

(1) Timanthes.

LXXIV.

Ex Bruto sive de claris oratoribus.

XCII. Duo tum excellabant oratores, qui me imitandi cupiditate incitarent, Cotta et Hortensius: quorum alter remissus et lenis, et propriis verbis comprehendens solute et facile sententiam; alter ornatus, acer, et non talis, qualem tu eum, Brute, jam deflorescentem cognovisti, sed verborum, et actionis genere commotior. Itaque cum Hortensio mihi magis arbitrabar rem esse, quod et dicendi ardore eram propior, et ætate conjunctior. Etenim videram in iisdem causis, ut pro M. Canulejo, pro Cn. Dolabella consulari, cum Cotta princeps adhibitus esset, priores tamen agere partes Hortensium. Acrem enim oratorem, incensum, et agentem, et canorum, concursus hominum, forique strepitus desiderat.

Unum igitur annum, cum rediissemus ex Asia, causas nobiles egimus, cum quæsturam nos, consulatum Cotta, ædilitatem peteret Hortensius. Interim me quæstorem Siciliensis excepit annus: Cotta ex consulatu est profectus in Galliam: princeps et erat et habebatur Hortensius. Cum autem anno post e Sicilia me recepissem, jam videbatur illud in me, quidquid esset, esse perfectum, et habere maturitatem quamdam suam. Nimis multa videor de me, ipse præsertim: sed omni huic sermoni propositum est, non ut ingenium, et eloquentiam meam perspicias, unde longe absum, sed ut laborem et industriam.

XCIH. Nos autem non desistebamus, cum omni genere exercitationis, tum maxime stylo, nostrum illud, quod erat, augere, quantumcumque erat. Atque (ut multa omittam) in hoc spatio, et in iis post ædilitatem annis, et prætor primus, et incredibili populari voluntate sum factus. Nam cum propter assiduitatem in causis et industriam, tum propter exquisitius, et minime vulgare orationis genus, animos hominum ad me dicendi novitate converteram.

Nihil de me dicam: dicam de cæteris, quorum nemo erat, qui videretur exquisitius, quam vulgus hominum, studuisse literis, quibus fons perfectæ eloquentiæ continetur: nemo, qui philosophiam complexus esset, matrem omnium bene factorum beneque dictorum: nemo, qui jus civile didicisset, rem ad pri-

vatas causas, et ad oratoris prudentiam, maxime necessariam: nemo, qui memoriam rerum Romanarum teneret, ex qua, si quando opus esset, ab inferis locupletissimos testes excitaret: nemo, qui breviter, arguteque, incluso adversario, laxaret iudicum animos, atque a severitate paulisper ad hilaritatem, risumque traduceret: nemo, qui dilatare posset, atque a propria ac definita disputatione hominis, ac temporis, ad communem quaestionem universi generis orationem traduceret: nemo, qui delectandi gratia digredi parumper a causa: nemo, qui ad iracundiam magnopere iudicem, nemo, qui ad fletum posset adducere: nemo, qui animum ejus (quod unum est oratoris maxime proprium) quocumque res postularet, impelleret.

XCIV. Itaque cum jam pene evanisset Hortensius, et ego anno meo, sexto autem post illud consulem, consul factus essem, revocare se ad industriam cœpit: ne, cum pares honore essemus, aliqua re superiores videremur. Sic duodecim post meum consulatum annos in maximis causis, cum ego mihi illam, sibi me ille anteferet, conjunctissime versati sumus: consulatusque meus, qui illum primo leviter perstrinxerat, idem nos rerum mearum gestarum, quas ille admirabatur, laude conjunxerat.

Ex oratore cap. 50.

Quantis illa clamoribus adolescentuli diximus de supplicio parricidarum? quæ nequaquam satis deferbuisse post aliquanto sentire cœpimus: *Quid enim tam commune, quam spiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus ejectis? Ita vivunt, dum possunt, ut ducere animam de cœlo non queant; ita moriuntur, ut eorum ossa terra non tangat; ita jactantur fluctibus, ut nunquam alluantur: ita postremo ejiciuntur, ut ne ad saxa quidem mortui conquiescant, et quæ sequuntur (1). Sunt enim omnia, sicut adolescentis, non tam re et maturitate, quam spe et expectatione, laudati.*

Ab hac indole jam illa matura: *uxor generi, noverca filii, filix pellex.* (2) Nec vero hic unus erat ardor in nobis, ut hoc modo omnia diceremus. Ipsa enim illa pro Roscio juvenilis redundantia, multa habet attenuata, quædam etiam paulo hilariora

(1) Pro Sexto Roscio Amerino.

(2) Pro Cluentio.

XXXVII. Duo sunt, quæ bene tractata ab oratore, admirabilem eloquentiam faciant: quorum alterum est, quod Græci *ethicon* vocant, ad naturam, et ad mores, et ad omnem vitæ consuetudinem accommodatum: alterum, quod iidem *patheticon* nominant, quo perturbantur animi et concitantur, in quo uno regnat oratio. Illud superius, comæ, jucundum, ad benevolentiam conciliandam paratum: hoc, vehemens, incensum, incitatum, quo causæ eripiuntur; quod cum rapide fertur, sustineri nullo pacto potest. Quo genere nos mediocres, aut multo etiam minus, sed magno semper usi impetu, sæpe adversarios de statu omni dejecimus. Nobis pro familiari reo summus orator non respondit Hortensius. A nobis homo audacissimus Catilina in senatu accusatus obmutuit. Nobis privata in causa magna et gravi, eum cœpisset Curio pater respondere, subito assedit, cum sibi venenis ereptam memoriam diceret.

Quid ego de miserationibus loquar? quibus eo sum usus pluribus, quod etiam si plures dicebamus, perorationem mihi tamen omnes relinquebant. In quo ut viderer excellere, non ingenio, sed dolore assequebar. Quæ qualiacumque in me sunt: me enim ipsum non pœnitet, quanta sint: sed apparent in orationibus: etsi carent libri spiritu illo, propter quem majora eadem illa, cum aguntur, quam cum leguntur, videri solent.

LXXVI.

Ex Quintiliani Instit. orator. lib. 10, cap. 1.

Oratores vero, vel præcipue latinam eloquentiam parem facere græcæ possunt. Nam Ciceronem cuicumque eorum fortiter opposuerim. Nec ignoro quantam mihi concitem pugnam, cum præsertim id non sit propositi, ut eum Demostheni comparem hoc tempore: neque enim attinet, cum Demosthenem in primis legendum, vel ediscendum potius putem. Quorum ego virtutes plerasque arbitror similes, consilium, ordinem, dividendi, præparandi, probandi rationem, omnia denique, quæ sunt inventionis. In eloquendo est aliqua diversitas: densior ille, hic co-

pioſior: ille concludit aſtrictius, hic latius pugnat: ille acumine ſemper, hic frequenter et pondere: illi nihil detrabi poſteſt, huic nihil adjici: curæ plus in illo, in hoc naturæ.

Salibus certe, et commiſeratione (qui duo plurimum affectus valent) vincimus. Et fortasse epilogos illi mos civitatis abſtulerit. Sed et nobis illa, quæ attici mirantur, diverſa latini ſermonis ratio minus permiferit. In epistolis quidem, quamquam ſunt utriusque, nulla contentio eſt.

Cedendum vero in hoc quidem, quod et ille prior fuit, et ex magna parte Ciceronem, quantus eſt, fecit. Nam mihi videtur M. Tullius, cum ſe totum ad imitationem græcorum contuliſſet, effinxiſſe vim Demosthenis, copiam Platonis, jucunditatem Iſocratis. Nec vero, quod in quoque optimum fuit, ſtudio conſecutus eſt tantum, ſed plurimas, vel potius omnes ex ſe ipſo virtutes extulit immortalis ingenii beatiffima ubertate. Non enim pluvias (ut ait Pindarus) aquas colligit, ſed vivo gurgite exundat, dono quodam providentiæ genitus, in quo totas vires ſuas eloquentia experiretur.

Nam quis docere diligentius, movere vehementius poſteſt? Cui tanta unquam jucunditas affuit? ut ipſa illa, quæ extorquet, impetrare eum credas: et cum transversum vi ſua judicem ferat, tamen ille non rapi videatur, ſed ſequi. Jam in omnibus, quæ dicit, tanta auctoritas ineſt, ut diſſentire pudeat: nec advocati ſtadium, ſed teſtis, aut judicis afferat fidem. Cum interim hæc omnia, quæ vix ſingula quiſquam intentiffima cura conſequi poſſet, fluunt illaborata: et illa, qua nihil pulchrius auditu eſt, oratio præ ſe fert tamen feliciffimam facilitatem.

Quare non immerito ab hominibus ætatis ſuæ regnare in judiciis dictus eſt: apud poſteros vero id conſecutus, ut Cicero jam non hominis, ſed eloquentiæ nomen habeatur. Hunc igitur ſpectemus: hoc propoſitum ſit nobis exemplum. Ille ſe profeciſſe ſciat, cui Cicero valde placebit.

Ex libro 12 cap. 11.

Tot nos præceptoribus, tot exemplis inſtruxit antiquitas, ut poſſit videri nulla forte naſcendi ætas felicior, quam noſtra, cui docendæ priores elaboraverunt.

At perficere tantum opus, arduum eſt, et nemo perfecit. Ante omnia ſufficit ad exhortationem ſtudiorum, non cadere in

rerum naturam, ut quicquid non est factum, ne fieri quidem possit: cum omnia, quæ magna sunt, atque admirabilia, tempus aliquod, quo primum efficerentur, habuerint.

Quantum enim poesis ab Homero, et Virgilio, tantum fastigium accepit eloquentia à Demosthene, atque Cicerone. Denique quicquid est optimum, ante non fuerat. Verum etiamsi quis summa desperet, (quod cur faciat, cui ingenium, valetudo, facultas, præceptor non deerunt?) tamen est (ut Cicero ait) pulchrum in secundis, testiisque consistere.

Ipsam igitur orandi majestatem, qua nihil dii immortales melius homini dederunt, et qua remota muta sunt omnia, et luce præsentis, et memoria posteritatis carent, toto animo petamus, nitamurque semper ad optima: quod facientes, aut evademus in summum, aut certe multos infra nos videbimus.

Ex Quintil. seu Taciti dialogo de oratoribus.

Satis constat, nec Ciceroni quidem obtrectatores defuisse, quibus inflatus et tumens, nec satis pressus, supra modum exultans et superfluens, et parum antiquus videretur. Legisti utique et Calvi et Bruti ad Ciceronem missas epistolas: ex quibus facile est deprehendere, Calvum quidem Ciceroni visum exsanguem et attritum, Brutum autem otiosum atque disjunctum; rursumque Ciceronem a Calvo quidem male audivisse, tanquam solum et enervem: a Bruto autem, ut ipsius verbis utar, tanquam fractum atque elumbem.

Nam priores ejus orationes non carent vitiis antiquitatis: lentus est in principiis, longus in narrationibus, otiosus circa excessus; tarde commovetur, rare incalescit: pauci sensus optimi, et cum quodam lumine terminantur: nihil excerpere, nihil referre possis: et velut in rudi ædificio, firmus sane paries, et duraturus, sed non satis expolitus et splendens. Ego autem oratorem, sicut locupletem ac laudatum patrem familiæ non eo tantum volo tecto tegi, quod imbrem ac ventum arceat, sed etiam quod visum et oculos delectet: non ea solum instrui suppellectile, quæ necessariis usibus sufficiat, sed sit in apparatu ejus, et aurum, et gemmæ, ut sumere in manu, ut aspicere sæpius liceat: quædam vero procul arceantur, ut jam obliterata et olentia: nullum sit verbum velut rubigine infectum, nulli sensus tarda et inerti structura in morem annalium componantur: fugiat fœdam et in-

sulsam scurrilitatem, variet compositionem, nec omnes clausulas uno et eodem modo terminet. Nolo irridere rotam fortunæ, et jus verrinum, et illud tertio quoque sensu in omnibus pro sententia positum, esse videatur.

LXXVIII.

Ex orat. 2.^a in Rullum de lege agraria, ad pop.

Est hoc in more positum, Quirites, institutoque majorum, ut ii, qui beneficio vestro imagines familiæ suæ consecuti sunt, eam primam habeant concionem, qua gratiam beneficii vestri cum suorum laude conjungant: qua in oratione nonnulli aliquando digni majorum loco reperiuntur: plerique autem hoc perficiunt, ut tantum majoribus eorum debitum esse videatur, unde etiam, quod posteris solveretur, redundaret. Mihi quidem apud vos de meis majoribus dicendi facultas non datur: non quod non tales fuerint, quales nos illorum sanguine creatos, disciplinisque institutos videtis; sed quod laude populari, atque honoris vestri luce caruerunt. De me autem ipso vereor, ne arrogantis sit apud vos dicere: ingrati, tacere.

Nam et, quibus studiis hanc dignitatem consecutus sim, metipsum commemorare, perquam grave est: et silere de tantis vestris beneficiis nullo modo possum. Quare adhibebitur a me certa ratio, moderatioque dicendi, ut quid a vobis acceperim, commemorem: quare dignus vestro summo honore, singularique judicio sim, ipse modice dicam, si necesse erit; vos eosdem existimatos putem, qui judicavistis. Me perlongo intervallo prope memoriæ, temporumque nostrorum, primum hominem novum, consulem fecistis; et eum locum, quem nobilitas præsidiiis firmatum atque omni ratione obvallatum tenebat, me duce, rescidistis; virtulique in posterum patere voluistis. Neque me tantummodo consulem, quod est ipsum per sese amplissimum, sed ita fecistis, quomodo pauci nobiles in hac civitate consules facti sunt, novus ante me nemo.

Nam profecto si recordari volueritis, de novis hominibus reperietis eos, qui sine repulsa consules facti sunt, diuturno labo-

re, aut aliqua occasione esse factos, cum multis annis post petiissent, quam prætores fuissent; aliquanto serius, quam per ætatem, ac per leges liceret: qui autem anno suo petierint, sine repulsa non esse factos. Me esse unum ex omnibus novis hominibus, de quibus meminisse possumus, qui consulatum petierim, cum primum licitum sit; consul factus sim, cum primum petierim: ut vester honos ad mei temporis diem petitus, non ad alienæ petitionis occasionem interceptus, nec diuturnis precibus efflagitatus, sed dignitate impetratus esse videatur.

Est illud amplissimum, quod paulo ante commemoravi, Quirites, quod hoc honore ex novis hominibus primum me, multis post annis, affecistis: quod prima petitione: quod anno meo: sed tamen magnificentius atque ornatius esse illo nihil potest, quod tamen comitiis non tabellam vindicem tacitæ libertatis, sed vocem vivam præ vobis indicem vestrarum erga me voluntatum, ac studiorum tulistis. Itaque me non extrema tribus suffragiorum, sed primi illi vestri concursus; neque singulæ voces præconum, sed una voce universus populus romanus consulem declaravit.

Hoc ego tam insigne, tam singulare vestrum beneficium, Quirites, cum ad animi mei fructum atque lætitiâ duco esse permagnum, tum ad curam sollicitudinemque multo majus. Versantur enim, Quirites, in animo meo multæ et graves cogitationes, quæ mihi nullam partem neque diurnæ, neque nocturnæ quietis impertiunt: primum tuendi consulatus: quæ cum omnibus est difficilis et magna ratio, tum vero mihi, præter cæteros: cui errato nulla venia; recte facto exigua laus, et ab invitis expressa proponitur: non, dubitanti fidele consilium; non, laboranti certum subsidium nobilitatis ostenditur.

Quod si solus in discrimen aliquod adducerer, ferrem, Quirites, animo æquiore: sed mihi videntur certi homines, si qua in re non modo consilio, verum etiam casu lapsum esse arbitrabuntur, vos universos, qui me antetuleritis nobilitati, vituperaturi. Mihi autem, Quirites, omnia potius perpetienda esse duco, quam non ita gerendum consulatum, ut in omnibus meis factis atque consiliis vestrum de me factum consiliumque laudetur. Accedit etiam ille mihi summus labor, ac difficillima ratio consulatus gerendi, quod non eadem, qua superioribus consulibus, lege et conditione utendum esse decrevi: qui aditum hujus loci, conspectumque vestrum partim magnopere fugerunt, partim non vehementer secuti sunt.

Ego autem non solum hoc in loco dicam, ubi est id dictum facillimum: sed in ipso senatu, in quo esse locus huic voci non videbatur, popularem me futurum esse consulem, prima mea illa oratione Calendis Januarii dixi. Neque enim ullo modo facere possum, ut, cum me intelligam, non hominum potentium studio, non excellentibus gratiis paucorum, sed universi populi Romani iudicio consulem ita factum, ut nobilissimis hominibus longe præponerer, non et in hoc magistratu, et in omni vita essem popularis. Sed mihi ad hujusce verbi vim et interpretationem vehementer opus est vestra sapientia. Versatur enim magnus error, propter insidiosas nonnullorum simulationes: qui cum populi non solum commoda, verum etiam salutem oppugnant, et impediunt, oratione assequi volunt, ut populares esse videantur.

Ego qualem Calendis Januarii acceperim rempublicam, Quirites, intelligo; plenam sollicitudinis, plenam timoris: in qua nihil erat mali, nihil adversi, quod non boni metuerent, improbi expectarent. Omnia turbulenta consilia contra hunc reipublicæ statum, et contra vestrum otium partim iniri, partim, nobis consulibus designatis, inita esse dicebantur. Sublata erat de foro fides, non ictu aliquo novæ calamitatis, sed suspitione, ac perturbatione iudiciorum, infirmatione rerum iudicatarum: novæ dominationes, extraordinaria, non imperia, sed regna, quæri putabantur.

Quæ cum ego non solum suspicarer, sed plane cernerem, neque enim obscure agebantur, dixi in senatu, in hoc magistratu me popularem consulem futurum. Quid enim est tam populare, quam pax? qua non modo ii, quibus natura sensum dedit, sed etiam tecta atque agri mihi lætari videntur. Quid tam populare, quam libertas? quam non solum ab hominibus, verum etiam a bestiis expeti, atque omnibus rebus anteponi videntis. Quid tam populare, quam otium? Quod ita jucundum est, ut et vos, et majores vestri, et fortissimus quisque vir, maximos labores suscipiendos putet, ut aliquando in otio possit esse, præsertim in imperio ac dignitate: qui idcirco etiam majoribus nostris præcipuam laudem, gratiamque debemus, quod eorum labore est factum, ut impune in otio esse possemus.

Quare qui possunt non esse popularis, cum videam hæc omnia, Quirites, pacem externam, libertatem propriam generis, ac nominis vestri, otium domesticum, denique omnia, quæ vobis

cara atque ampla sunt, in fidem et quodammodo in patrocinium mei consulatus esse collata? Neque enim, Quirites, illud vobis jucundum aut populare debet videri, largitio aliqua promulgata, quæ vobis ostentari potest, re vera fieri, nisi exhausto ærario, nullo pacto potest.

LXXX.

Ex Cic. Pro Milone oratione. Narratio.

Publius Clodius cum statuisset omni scelere in prætura vexare rempublicam, videretque ita tracta esse comitia anno superiore, ut non multos menses præturam gerere posset: qui non honoris gradum spectaret, ut cæteri, sed et L. Paulum collegam effugere vellet, singulari virtute civem, et annum integrum ad dilacerandam rempublicam quæreret: subito reliquit annum suum, seque in annum proximum transtulit, non religione aliqua, sed ut haberet, quod ipse dicebat, ad præturam gerendam, hoc est, ad evertendam rempublicam plenum annum, atque integrum. Occurrebat ei, mancam ac debilem præturam suam futuram, consule Milone: eum porro summo consensu populi Romani consulem fieri videbat. Contulit se ad ejus competitors, sed ita, totam ut petitionem ipse solus, etiam invitis illis, gubernaret: tota ut comitia suis, ut dictitabat, humeris sustineret.

Convocabat tribus: se interponebat: coloniam novam delectu perditissimorum civium conscribebat. Quanto ille plura miscebat, tanto hic magis in dies convalescebat. Ubi videt homo ad omne facinus paratissimus fortissimum virum, inimicissimum suum, certissimum consulem, idque intellexit non solum sermonibus, sed etiam suffragiis populi Romani sæpe esse declaratum: palam agere cœpit, et aperte dicere, occidendum Milonem. Servos agrestes et barbaros, quibus silvas publicas depopulatus erat, Etruriamque vexarat, ex Apennino deduxerat, quos videbatis. Res erat minime obscura. Etenim palam dictitabat, consulatum Miloni eripi non posse, vitam posse: significavit hoc sæpe in senatu: dixit in concione.

Quin etiam Favonio, fortissimo viro, quærenti ex eo, qua spe fureret, Milone vivo, respondit, triduo illum, ad summum

quatruiduo, periturum. Quam vocem ejus ad hunc M. Catonem statim Favonius detulit. Interim cum sciret Clodius (neque enim erat difficile scire) iter solemne, legitimum, necessarium, ante diem XIII. Kalendas Feb. Miloni esse Lanuvium, ad flaminem prodendum, quod erat dictator Lanuvii Milo: Roma subito ipse profectus est, ut ante suum fundum (quod re intellectum est) Miloni insidias collocaret. Atque ita profectus est, ut concionem turbulentam, in qua ejus furor desideratus est, quæ illo ipso die habita est, relinqueret: quam nisi obire facinoris locum tempusque voluisset, nunquam reliquisset.

Milo autem, cum in senatu fuisset eo die, quoad senatus dimissus est, domum venit: calceos et vestimenta mutavit: paulisper, dum se uxor, ut sit, comparat, commoratus est: deinde profectus est id temporis, cum jam Clodius, si quidem eo die Romam venturus erat, redire potuisset. Obviam fit ei Clodius expeditus, in equo, nullâ rhedâ, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus, ut solebat: sine uxore, quod nunquam fere: cum hic insidiator, qui iter illud ad cædem faciendam apparasset, cum uxore veheretur in rheda, penulatus, vulgi magno impedimento, ac muliebri et delicato ancillarum, puerorumque comitatu. Fit obviam Clodio ante fundum ejus horâ fere undecimâ, aut non multo secus. Statim complures cum telis in hunc faciunt de loco superiore impetum. Adversi rhedarium occidunt. Cum autem hic de rheda, rejectâ penulâ, desiluisset, seque acri animo defenderet; illi, qui erant cum Clodio, gladiis eductis, partim recurrere ad rhedam, ut a tergo Milonem adorirentur: partim, quod hunc jam interfectum putarent, cædere incipiunt ejus servos, qui post erant; ex quibus, qui animo fideli in domino et præsentî fuerunt, partim occisi sunt, partim, cum ad rhedam pugnari viderent, et domino succurrere prohiberentur, Milonemque occisum etiam ex ipso Clodio audirent, et ita esse putarent: fecerunt id servi Milonis (dicam enim non derivandi criminis causa, sed ut factum est) neque imperante, neque sciente, neque præsentè domino, quod suos quisque servos in tali re facere voluisset.

Hæc, sicut exposui, ita gesta sunt, Judices; insidiator superatus, vi victa vis, vel potius oppressa virtute audacia est. Nihil dico, quid respublica consecuta sit, nihil, quid vos, nihil, quid omnes boni: nihil sane id prosit Miloni, qui hoc fato natus est, ut ne se quidem servare potuerit, quin una rempublicam, vos-

que, servaret. Si id jure non posset, nihil habeo quod defendam.

Ex Cic. pro P. Sextio peroratione.

Quare imitemur nostros Brutos, Camillos, Ahalas, Decios, Curios, Fabricios, Maximos, Scipiones, Lentulos, Æmilios, innumerabiles alios. qui hanc rempublicam stabiliverunt: quos equidem in deorum immortalium cœtu ac numero repono. Amemus patriam, pareamus senatui, consulamus bonis: præsentis fructus negligamus, posteritati, et gloriæ serviamus: id esse optimum putemus, quod erit rectissimum: speremus, quæ volumus, sed quod acciderit, feramus: cogitemus denique, corpus virorum fortium, magnorumque hominum, esse mortale: animi vero motus, et virtutis gloriam sempiternam: neque hanc opinionem si in illo sanctissimo Hercule consecratam videmus, cujus corpore ambusto, vitam ejus et virtutem immortalitas excepisse dicitur, minus existimemus, eos, qui hanc tantam rempublicam suis consiliis, aut laboribus, aut auxerint, aut defenderint, aut servarint, esse immortalem gloriam consecutos.

Sed me repente, judices, de fortissimorum et clarissimorum civium dignitate et gloria dicentem, et plura etiam dicere parantem, horum aspectus in ipso cursu orationis repressit. Video P. Sextium, meæ salutis, vestræ auctoritatis, publicæ causæ defensorem, propugnatorem, auctorem, reum: video hunc prætestatum ejus filium oculis lachrymantibus me intuentem: video Milonem, vindicem vestræ libertatis, custodem salutis meæ, subsidium afflictæ reipublicæ, extinctorem domestici latrocinii, repressorem cædis quotidianæ, defensorem templorum atque tectorum, præsidium curiæ, sordidatum et reum: video P. Lentulum, cujus ego Patrem, deum ac parentem statuo fortunæ ac nominis mei, et fratris, rerumque nostrarum, in hoc misero squalore et sordibus: cui superior annus idem et virilem, patris; et prætextam, populi judicio, togam dederit, hunc hoc anno in hac toga, rogationis injustissimæ subitam acerbicatem pro patre fortissimo et clarissimo cive deprecantem.

Atque hic tot, et talium civium squalor, hic luctus, hæ sordes susceptæ sunt propter unum me, quia me defenderunt, quia meum casum luctumque doluerunt, quia me lugenti patriæ, flagitanti senatui, poscenti Italiæ, vobis omnibus orantibus reddiderunt. Quod tantum est in me scelus? Quid tantopere de-

liqui illo, illo die, cum ad vos judicia, litteras, confessiones communis exitii detuli? cum parui vobis? At si scelestum est amare patriam, pertuli pœnarum satis: eversa domus est, fortunæ vexatæ, dissipati liberi, raptata conjux, frater optimus, incredibili pietate, amore inaudito, maximo in squalore volutatus est ad pedes inimicissimorum: ego pulsus aris, focus, diis penatibus, distractus a meis, carui patria, quam, uti levissime dicam, certe tuleram; pertuli crudelitatem inimicorum, scelus infidelium, fraudem invidorum.

Si hæc non est satis, quod hæc omnia deleta videntur reditu meo: multo mihi, multo, inquam, judices, præstat, in eandem illam recidere fortunam, quam tantam importare meis defensoribus et conservatoribus calamitatem. An ego in hac urbe esse possum, his pulsus, qui me hujus urbis compotem fecerunt? Non ero, non potero esse, judices: neque hic unquam puer, qui his lachrymis, qua sit pietate, declarat, amisso patre suo propter me, me ipsum incolumem videbit: nec, quotiescumque me viderit, ingemiscet, ac pestem suam, et patris sui, sese dicet videre. Ego vero vos in omni fortuna, quæcumque erit oblata, complectar: nec me ab iis, quos meo nomine sordidatos videtis, unquam ulla fortuna divellet: neque hæ nationes, quibus me senatus commendavit, quibus de me gratias egit, hunc exulem propter me sine me videbunt.

Sed hæc dii immortales, qui me suis templis advenientem receperunt, stipatum ab his viris, et P. Lentulo consule, atque ipsa republica, qua nihil est sanctius, vestræ potestati, judices, commiserunt. Vos hoc judicio omnium bonorum mentes confirmare, improborum reprimere potestis: vos his civibus uti optimis, vos me reficere, et renovare rempublicam. Quare vos, obtestor, atque obsecro, ut si me salvum esse voluistis, eos conservetis, per quos me recuperavistis.

LXXXII.

Ex Cicer. libro de republ. cap. 44 et 45.

Sic tamquam pilam rapiunt inter se reipublicæ statum, tyranni ab regibus; ab iis autem principes aut populi; a quibus

aut factiones aut tyranni; nec diutius unquam tenetur idem rei publicæ modus.

Quod ita cum sit, tribus primis generibus longe præstat, mea sententia, regium; regio autem ipsi præstabit id quod erit æquatum et temperatum ex tribus optimis rerum publicarum modis. Placēt enim esse quiddam in re publica præstans et regale; esse aliud auctoritate principum partum ac tributum; esse quasdam res servatas iudicio voluntatique multitudinis. Hæc constitutio primum habet æquabilitatem quamdam magnam, qua carere diutius vix possunt liberi; deinde firmitudinem, quod et illa prima facile in contraria vitia convertuntur, ut existat ex rege dominus, ex optimatibus factio, ex populo turba et confusio, quodque ipsa genera generibus sæpe commutantur novis. Hoc in hac juncta moderateque permixta conformatione rei publicæ non ferme sine magnis principum vitiis evenit. Non est enim causa conversionis, ubi in suo quisque est gradu firmiter collocatus, et non subest, quo præcipitet, ac decidat.

Ex Tusculanarum lib. 19 cap. 26 et 27.

Mihi vero ne hæc quidem notiora et illustriora carere vi divina videntur: ut ego aut poetam grave plerumque carmen sine cœlesti aliquo mentis instinctu putem fundere, aut eloquentiam sine quadam vi majore fluere, abundantem sonantibus verbis uberibusque sententiis. Philosophia vero, omnium mater artium, quid est aliud, nisi, ut Plato ait, donum, ut ego, inventum deorum? Hæc nos primum ad illorum cultum, deinde ad jus hominum, quod situm est in generis humani societate, tum ad modestiam magnitudinemque animi erudit: eademque ab animo, tamquam ab oculis, caliginem dispulit, ut omnia supra, infera, prima, ultima, media videremus. Prorsus hæc divina mihi videtur vis, quæ tot res efficiat et tantas. Quid est enim memoria rerum et verborum? Quid porro inventio? Profecto id, quo nec in Deo quidquam majus intelligi potest.

Hanc nos sententiam secuti, his ipsis verbis in Consolatione hæc expressimus: animorum nulla in terris origo inveniri potest. Nihil enim est in animis mixtum atque concretum, aut quod ex terra natum atque fictum esse videatur: nihil ne aut humidum quidem, aut flabile, aut igneum. His enim in naturis nihil inest, quod vim memoriæ, mentis, cogitationis habeat, quod et præte-

rita teneat, et futura provideat, et complecti possit præsentia; quæ sola divina sunt. Nec inveniatur unquam, unde ad hominem venire possint, nisi a Deo. Singularis est igitur quædam natura atque vis animi, sejuncta ab his usitatis notisque naturis. Ita quidquid est illud quod sentit, quod sapit, quod vult, quod viget, cœleste et divinum est: ob eamque rem æternum sit, necesse est. Nec vero Deus ipse, qui intelligitur a nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam et libera, segregata ab omni concretione mortali, omnia sentiens et movens, ipsaque prædita motu sempiterno. Hoc e genere atque eadem e natura est humana mens.

Epistola VIII. lib. 2 ad Atticum.

Cicero Pomponio Attico. S. D.

Epistolam cum a te avide expectarem ad vesperum, ut soleo, ecce tibi nuncius, pueros venisse Roma. Voco, quæro, eequid literarum? Negant. Quid ais, inquam, nihilne a Pomponio? Perterriti voce et vultu, confessi sunt se accepisse, sed excidisse in via. Quid quæris? permolestè tuli: nulla enim abs te per hos dies epistola inanis aliqua re utili et suavi venerat.

Nunc, si quid in ea epistola, quam ante diem XVI. Cal. Maj. dedisti, fuit historia dignum, scribe quam primum, ne ignoremus: sin nihil præter jocationem, redde id ipsum. Et scito Curionem adolescentem venisse ad me salutatum. Valde ejus sermo de Publio cum tuis litteris congruebat. Ipse vero mirandum in modum *reges odisse superbos*. Peræque narrabat incensam esse juventutem, neque ferre hæc posse. Bene habemus; nos, si in his spes est, opinor, aliud agamus. Ego me de historiæ.

Quamquam, licet me Saufejum putes esse, nihil me est inertius. Sed cognosce itinera nostra; ut status, ubi nos visurus sis. In Formianum volumus venire Parilibus; inde, quoniam putas prætermittendum nobis esse hoc tempore cratera illum delicatum, Cal. Maj. de Formiano proficiscemur, ut Antii simus ante diem V. Non. Maj. Ludi enim Antii futuri sunt a IV ad prid. Non. Maj. Eos Tullia spectare vult. Inde cogito in Tusculanum, deinde Arpinum, Romam ante diem Cal. Jun. Te aut in Formiano, aut Antii, aut in Tusculano, cura, ut videamus. Epistolam superiorem restitue nobis, et appinge aliquid novi.

Ex lib. XIII ad familiares epist. XLVI.

M. T. Cic. Apulejo proquæstori S. P. D.

Lucius Nostius Zoilus, est cohæres meus: hæres autem patroni sui. Ea re utrumque scripsi, ut et mihi cum illo causam amicitiae scires esse, et hominem probum existimares, qui patroni judicio ornatus esset. Eum tibi igitur sic commendo, ut unum ex nostra domo. Valde mihi gratum erit, si curaris, ut intelligat, hanc commendationem sibi apud te magno adjumento fuisse. Vale.

Epist. LVIII.

M. T. C. Titio L. F. Rufo, Præt. urbano S.

Lucius Custidius est tribulis, et municeps, et familiaris meus. Is causam habet, quam causam ad te deferet. Commendo tibi hominem, sicuti tua fides et meus pudor postulat; tantum ut faciles ad te aditus habeat: quæ æqua postulabit, ut libente te impetret; sentiatque meam sibi amicitiam, etiam cum longissime absim, prodesse in primis apud te. Vale.

Ex lib. XVI ad Atticum epist. XVI.

Cic. Attico Sal.

Jucundissimas tuas legi litteras. Ad Plancum scripsi: habes exemplum. Cum Tirone quid sit locutus, cognoscam ex ipso. Cum sorore ages attentius, si te occupatione ista relaxaris.

LXXXIV.

Ex C. Vell. Paterculi hist. lib. 1.

Historicos, ut et Livium quoque priorum ætati adstruas præter Catonem, et quosdam veteres, et obscuros, minus LXXX

annis circumdatum ævum tulit: ut nec poetarum in antiquius, citeriusve processit ubertas. At oratio, ac vis forensis, perfectumque prosæ eloquentiæ decus, ut idem separaretur Cato, (pace P. Crassi, Scipionisque, Lælii, et Gracchorum, et Fannii, et Ser. Galbæ dixerim) ita universa sub principe operis sui erupit Tullio; ut delectari ante eum paucissimis, mirari vero neminem possis, nisi aut ab illo visum, aut qui illum viderit. Hoc idem evenisse grammaticis, plasticis, pictoribus, sculptoribus, ut quisque temporum institerit notis, reperiet, eminentia cujusque operis arctissimis temporum claustris circumdata.

Hujus ergo, præcedentisque sæculi, ingeniorum similitudines congregantis et in studium par, et in emolumentum, causas cum semper requiro, nunquam reperio, quas esse veras confidam, sed fortasse verisimiles, inter quas has maxime. Alit æmulationo ingenia: et nunc invidia, nunc admiratio imitationem accendit: naturaque quod summo studio petatum est, adscendit in summum; difficilisque in perfecto mora est: naturaliterque, quod procedere non potest, recedit: et ut primo ad consequendos, quos priores ducimus, accendimur; ita ubi aut præteriri, aut æquari eos posse desperavimus, studium cum spe senescit, et quod assequi non potest, sequi desinit, et velut occupatam relinquens materiam, quærit novam: præteritoque eo, in quo eminere non possumus, aliquid, in quo nitamur, conquirimus: sequiturque, ut frequens ac mobilis transitus, maximum perfecti operis impedimentum sit.

**Ex M. Annæi Senecæ controvers. lib. I præfat.
Seneca Novato, Senecæ, Melæ filiis salutem.**

Exigitis rem magis jucundam mihi quam facilem. Jubetis enim, quid de his declamatoribus sentiam, qui in ætatem meam inciderunt, indicare, et si qua memoriæ meæ nondum elapsa sunt, ab illis dicta colligere.

Facitis autem, juvenes mei, rem necessariam et utilem, quod non contenti exemplis sæculi vestri, priores quoque vultis cognoscere. Primum quia quo plura exempla inspecta sunt, plus eloquentia proficitur. Non est unus quamvis præcipuus sit, imitandus, quia nunquam par sit imitator auctori. Hæc natura est rei. Semper citra veritatem est similitudo.

Deinde ut possitis æstimare, quantum quotidie ingenia decrescant; et nescio qua iniquitate naturæ eloquentia se retro tulerit: quidquid romana facundia habet, quod insolenti Græciæ aut opponat, aut præferat, circa Ciceronem effloruit. Omnia ingenia, quæ lucem nostris studiis attulerunt, tunc nata sunt. In deterius deinde quotidie data res est: sive luxu temporum, nihil est enim tam mortiferum ingeniis, quam luxuria: sive cum præmium pulcherrimæ rei cecidisset, translatum est omne certamen ad turpia multo honore, quæstusque vigentia: sive fato quodam, cujus maligna, perpetuaque in omnibus rebus lex est, ut ad summum perducta, rursus ad infimum, velocius quidem, quam ascenderant, relabantur.

Torpent ecce ingenia desidiosæ juventutis, nec in ullius honestæ rei labore vigilatur. Somnus languorque, ac somno et languore turpior, malarum rerum industria, invasit animos. Cantandi saltandique nunc obscena studia effeminatos tenent: et capillum frangere et ad muliebres blanditias vocem extenuare, molliæ corporis certare cum feminis, et immundissimis se excolere munditiis, nostrorum adolescentium specimen est.

Erratis, optimi juvenes, nisi illam vocem non M. Catonis, sed oraculi creditis. Quid enim est oraculum? Nempe voluntas divina hominis ore enunciata. Ille ergo vir, quid ait? Orator est, Marce fili, vir bonus dicendi peritus. Eo libentius, quod exigitis, faciam. Omnes autem magni in eloquentia nominis videor audisse. Nec Ciceronem quidem ætas mihi eripuerat, sed bellorum civilium furor, qui tunc totum orbem pervabatur, intra coloniam meam me continuit.

Declamabat autem Cicero, non quales nunc controversias dicimus, nec tales quidem, quales ante Ciceronem dicebantur, quas theses vocabant. Controversias nos dicimus: Cicero causas vocabat. Hoc vero alterum nomen græcum quidem est, sed in latinum ita translatum, ut pro latino sit. Scholastica controversia multo recentius est, sicut ipsa declamatio. Apud nullum auctorem antiquum ante ipsum Ciceronem et Calvum inveniri potest, qui declamationem distinguit. Ait enim declamare est, jam non mediocriter dicere. Bene alterum putat domesticæ exercitationis esse, alterum veræ actionis.

Latronis enim Porcii, carissimi mihi sodalis memoriam, sæpius cogar retractare, et a prima pueritia usque ad ultimum ejus diem perductam familiarem amicitiam cum voluptate ma-

xima repetam. Nihil illo viro gravius, nihil suavius, nihil eloquentia sua dignius. Nemo plus ingenio suo imperavit; nemo plus indulisit. Memoria et natura quidem felix, sed plurimum adjuva arte. Numquam ille, quæ dicturus erat, ediscendi causa relegerat. Edidicerat illa, cum scripserat, cum id in illo magis mirabile videri possit, quod nec lente et anxie, sed eodem pene, quo dicebat, impetu scribebat. In illo non tantum naturalis memoriæ felicitas erat, sed ars summæ, et ad apprehendenda, quæ tenere debebat, et ad custodienda: adeo ut omnes declamationes suas, quascumque dixerat, teneret.

Jam itaque supervacuus sibi fecerat codices. Aiebat se scribere in animo. Cogitata dicebat ita, ut in ullo unquam verbo eum memoria deceiverit. Historiarum omnium summa notitia: jubebat aliquem nominari ducem, et statim ejus acta cursu reddebat. Hoc quod tam vobis mirum videtur, non operosa potest tradi arte. Intra exiguum paucissimorum dierum tempus poterit quilibet facere id, quod Cineas fecit, qui missus a Pyrrho legatus ad Romanos, postero die novus homo, et senatum, et omnem urbanam circumfusam senatui plebem nominibus suis persalutavit. Aut quod ille fecit, qui recitatum a poeta carmen novum, suum esse dixit, et protinus memoria recitavit, cum hoc ille, cujus carmen erat, facere non posset. Aut quod fecit Hortensius, qui a Sisenna provocatus in auctione persedit diem totum, et omnes res, et pretia, et emptores ordine suo argentariis recognoscentibus ita, ut in nullo falleretur, recensuit. Cupitis statim discere? Suspendam cupiditatem vestram, et faciam alteri beneficio locum. Interim hoc vobis, in quo jam obligatus sum, persolvam.

LXXXVI.

Ex L. Annæi Senecæ lib. 1 de ira.

Exegisti à me, Novate, ut scriberem, quemadmodum posset ira leniri. Quidam e sapientibus iram dixerunt brevem insaniam: æque enim impotens sui est, decoris oblita, necessitudinum immemor, in quod cœpit, pertinax et intenta; rationi consiliisque

præclusa, vanis agitata causis, ad conspectum æqui, verique inhabilis, ruinis simillima, quæ super id, quod oppressere, franguntur. Ut autem scias, insanos esse, quos ira possedit, ipsum illorum habitum intuere. Nam ut furentium certa indicia sunt, audax et minax vultus, tristis frons, torva facies, citatus gradus, inquietæ manus, color versus, crebra et vehementius acta suspiria: ita irascentium eadem signa sunt.

Flagrant et micant oculi, multus ore toto rubor, exæstante ab imis præcordiis sanguine, labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent, ac subriguntur capilli, spiritus coactus, ac stridens, articularum se ipsos torquentium sonus, gemitus, mugitusque, et parum explanatis vocibus sermo præruptus, et complosæ sæpius manus, et pulsata humus pedibus, et totum concitum corpus, magnasque iræ minas agens; fœda visu, et horrenda facies depravantium se, atque intumescientium. Nescias, utrum magis detestabile vitium sit, an deforme. Cætera licet abscondere, et in abdito alere: ira se profert, et in faciem exit; quantoque major est, hoc effervescit manifestius. Cap. 1.

Optimum est, primum irritamentum iræ protinus spernere, ipsisque repugnare sensibus, et dare operam, ne incidamus in iram: nam si cœperit ferre transversos, difficilis ad salutem recursus est. Quoniam nihil rationis est, ubi semel affectus est inductus, jusque illi aliquod voluntate nostra datum est. Faciet de cætero, quantum volet, non quantum permiseris. In confinibus hostis arcendus est. Nam cum intravit, et portis se intulit, modum a captivis non accipit. Neque enim sepositus est animus, et intrinsecus speculatur affectus, ut illos non patiatul ultra quam oportet procedere, sed etiam affectum ipsum imitatur. Cap. VIII.

Ex libro II.

Duo autem, ut opinor sunt, remedia, scilicet, ne incidamus in iram; et ne in ira peccemus. Educatio maximam diligentiam, plurimumque profuturam desiderat. Facile est enim teneros adhuc animos componere. Difficulter reciduntur vitia, quæ nobiscum creverunt. Opportunissima ad iracundiam servidi animi natura est. Cap. XVIII.

Ex consolatione ad Helviam matrem.

Sæpe jam, mater optima, impetum cepi consolandi te, sæpe continui. Dolori tuo, dum recens sæviret, sciebam occurrendum non esse, ne illum ipsa solatia irritarent et accenderent: nam in morbis quoque nihil est perniciosius, quam immatura medicina. Capit. I.

Illo omnis consolatio mihi vertenda est, unde vera vis materni doloris oritur. Ego complexu filii carissimi careo; non conspectu ejus, non sermone fruor. Ubi est ille, quo viso tristem vultum relaxari, in quo omnes sollicitudines meas deposui? ubi colloquia, quorum inexplebilis eram? ubi studia, quibus libentius, quam femina, familiarius quam mater, intereram? ubi ille occursum? ubi matre visa semper puerilis hilaritas? Bene nos longinquitas locorum diviserat: rediisti, non ut voluptatem ex filio perciperes, sed ne consuetudinem desiderii perderes. Si multo ante abfuisses, fortius tulisses, ipso intervallo desiderium molliente: si non recessisses, ultimum certe fructum biduo diutius videndi filium tulisses. Nunc crudele fatum ita composuit, ut nec fortunæ meæ interesses, nec absentiae assuesceres. Sed quanto ista duriora sunt, tanto major tibi virtus advocanda est, et velut cum hoste noto, ac sæpe jam victo, acrius est congregiendum. Non ex intacto corpore tuo sanguis hic fluxit: per ipsas cicatrices percussa es. Cap. XV.

Ex libro de brevitæ vitæ.

Major pars mortalium, Pauline, de naturæ malignitate conqueritur, quod in exiguum ævi gignimur, quod hæc tam velociter, tam rapide dati nobis temporis spatia decurrant: adeo ut exceptis admodum paucis, cæteros in ipso vitæ apparatu vita destituat. Cap. I.

Quid de rerum natura querimus? illa se benigne gessit. Vita, si scias uti, longa est. Cap. II.

Nemo invenitur, qui pecuniam suam dividere velit: vitam unusquisque, quam multis distribuit? Adstricti sunt in continendo patrimonio: simul ad temporis jacturam ventum est, profusissimi in eo, cujus unius honesta avaritia est. Libet itaque ex seniorum turba comprehendere aliquem. Pervenisse te ad ulti-

num ætatis humanæ videmus: centesimus tibi, vel supra, premitur annus; agedum, ad computationem ætatem tuam revoca. Dic quantum ex isto tempore creditor, quantum amica, quantum reus, quantum cliens abstulerit, quantum lis uxoria, quantum servorum coercitio, quantum officiosa per urbem discursatio. Adjice morbos, quos manu fecimus: adjice, quod et sine usu jacuit; vixebis te pauciores annos habere, quam numeras. Cap. III.

Audies plerosque dicentes: a L in otium recedam: LX annus ab officiis me dimittet. Et quem tandem longioris vitæ prædem accipis? Quis ista, sicuti disponis, ire patietur? Quam serum est, tunc vivere incipere, cum desinendum est? quæ tam stulta mortalitatis oblivio, in L et LX annum differre sana consilia: et inda velle vitam inchoare, quo pauci perduxerunt, Cap. IV.

LXXXVIII.

Ex Quintil. instit. orat. lib. I.

Oratorem autem instituimus illum, qui esse nisi vir bonus non potest: ideoque non dicendi modo eximiam in eo facultatem, sed omnes animi virtutes exigimus. Neque enim hoc concesserim, rationem rectæ, honestæque vitæ, ut quidam putaverunt, ad philosophos relegandam: cum vir ille civilis, et publicarum, privatarumque rerum administrationi accomodatus, qui regere consiliis urbes, fundare legibus, emendare judiciis possit, non alius sit profecto quam orator. Quare tametsi me fateor usurum quibusdam, quæ philosophorum libris continentur, tamen ea jure vereque contenderim esse operis nostri, propriæque ad artem oratoriam pertinere. An si frequentissime de justitia, fortitudine, temperantia, cæterisque similibus sit disserendum, adeo ut vix ulla possit causa reperiri, in qua non aliqua quæstio ex his incidat, eaque omnia inventionem, atque elocutionem sint explicanda; dubitabitur, ubicumque vis ingenii et copia dicendi postulatur, ibi partes oratoris esse præcipuas?

Fueruntque hæc, ut Cicero apertissime colligit, quemadmo-

dum juncta natura, sic officio quoque copulata: ut iidem sapientes, atque eloquentes haberentur. Scidit deinde se studium; atque inertia factum est, ut artes esse plures viderentur. Proœm-

Ex lib. II.

Eo quidem res ista culpa docentium recidit, ut inter præcipuas, quæ corrumperent eloquentiam, causas, licentia, atque inscitia declamantium fuerit. Sed eo, quod natura bonum est, bene uti licet. Sint ergo et ipsæ materiæ, quæ fingentur quam simillimæ veritati: et declamatio in quantum maxime potest, imitetur eas actiones, in quarum exercitationem reperta est. Totum autem declamandi opus, qui diversum omnino a forensibus causis existimant, ii profecto ne rationem quidem, qua ista exercitatio inventa sit, pervident. Nam, si foro non præparat, aut scenicæ ostentationi, aut furiosæ vociferationi simillimum est. Nihil ergo inter forense genus dicendi, atque hoc declamatorium intererit? Si profectus gratia dicimus, nihil. Utinamque adjici ad consuetudinem posset, ut nominibus uteremur, et perplexæ magis, et longioris aliquando actus controversiæ fingentur; et verba in usu quotidiano posita minus timeremus; et jocos inserere moris esset: quæ nos, quamlibet per alia in scholis exercitati sumus, tirones in foro invepiunt. Si vero in ostentationem comparetur declamatio, sane paululum aliquid inclinare ad voluptatem audientium debemus.

Ex lib. X.

Nec vero saltem iis, quibus ad evitanda vitia judicii satis fuit, sufficiat imaginem virtutis effingere, et solam, ut sic dixerim, cutem, vel potius illas Epicuri figuras, quas e summis corporibus dicit effluere. Hoc autem iis accidit, qui non introspectis penitus virtutibus, ad primum se velut aspectum orationis aptarunt; et cum iis felicissime cessit imitatio, qui verbis, atque numeris sunt non multum differentes, vim dicendi, atque inventionis non assequuntur; sed plerumque declinant in pejus, et proxima virtutibus vitia comprehendunt; fiuntque pro grandibus tumidi, pressis exiles, fortibus temerarii, lætis corrupti, compositis exultantes, simplicibus negligentés.

Id quoque erit vitandum (in quo magna pars errat) ne in o-

ratione poetas nobis, et historicos, in illorum operibus oratores, aut declamatores imitandos putemus. Sua cuique proposita lex, suus decor est. Nec comœdia in cothurnos assurgit, nec contra tragœdia socco ingreditur. Habet tamen omnis eloquentia aliquid commune. Id imitemur, quod commune est.

Itaque ne hoc quidem suaserim, uni se alicui proprie, quem per omnia sequatur, addicere. Quid ergo? non est satis omnia sic dicere, quomodo M. Tullius dixit? Mihi quidem satis esset, si omnia consequi possem. Quid tamen noceret, vim Cæsaris, asperitatem Cælii, diligentiam Pollionis, iudicium Calvi, quibusdam in locis assumere? Nam præter id quod prudentis est, quod in quoque optimum est, si possit, suum facere: tum in tanta rei difficultate unum intuentes, vix aliqua pars sequitur. Cap. II.

Ex lib. XII.

Nam id quod prius, quodque majus est, ut boni viri simus, voluntate maxime constat: quam qui vera fide induerit, facile easdem, quæ virtutem docent, artes accipiet. Neque enim, aut tam perplexa, aut tam numerosa sunt, quæ premunt, ut non paucorum admodum annorum intentione discantur. Longam enim facit operam, quod repugnamus. Brevis est institutio vitæ honestæ, beatæque, si credas. Natura enim nos ad mentem optimam genuit. Cætera vero etiamsi ætatem nostram non spatio senectutis, sed tempore adolescentiæ metiamur, abunde multos ad discendum annos habent. Omnia enim breviora reddet ordo, et ratio, et modus.

XC.

Ex C. Plin. Secundi naturalis historiæ lib. VII.

Prior Africanus Q. Ennii statuam sepulchro suo imponi jussit: clarumque illud nomen, imo vero spolum ex tertia orbis parte raptum, in cinere supremo cum poetæ titulo legi. Divus Augustus carmina Virgillii cremari contra testamenti ejus verecundiam vetuit: majusque ita vati testimonium contigit, quam si

ipse sua carmina probavisset. Marci Varronis in bibliotheca, quæ prima in orbe ab Asinio Pollione ex manubiis publicata Romæ est, unius viventis posita imago est: haud minore, ut equidem reor, gloria, principe oratore et cive, ex illa ingeniorum, quæ tunc fuit multitudine, uni hanc coronam dante, quam cum eodem Magnus Pompejus piratico ex bello navalem dedit. Innumera deinde sunt exempla romana, si persequi libeat: cum plures una gens in quocumque genere eximios tulerit, quam cæteræ terræ.

Sed quo te, M. Tulli, piaculo taceam? quove maxime excellentem insigni prædicem? quo potius quam universi populi illius gentis amplissimi testimonio e tota vita tua consulatus tantum operibus electis? Te dicente, legem agrariam, hoc est, alimenta sua, abdicaverunt tribus: te suadente, Roscio theatralis auctori legis ignoverunt, notatasque se discrimine sedis æquo animo tulerunt: te orante, proscriptorum liberos honores petere puduit: tuum Catilina fugit ingenium: tu M. Antonium proscripsisti. Salve primus omnium parens patriæ appellate, primus in toga triumphum, linguæque lauream merite, et facundiæ latiarumque literarum parens: atque ut dictator Cæsar hostis quondam tuus de te scripsit, omnium triumphorum lauream adepte majorem, quanto plus est, ingenii romani terminos in tantum promovisse, quam imperii. Cap. XXX.

Ex Plinii Cæcili Secundi lib. III epistol. V. C. Plinius Marco suo S.

Miraris quod tot volumina, multaque in his tam scrupulosa homo occupatus absolverit, magis miraberis, si scieris illum aliquandiu causas actitasse. Decessisse anno LVI, medium tempus distentum impeditumque, qua officiis maximis, qua amicitia principum egisse pernoscutur. Sed erat acre ingenium, incredibile studium, summa vigilantia: lucubrare a Vulcanalibus incipiebat, non auspicandi causa, sed studendi; æstate, statim a nocte multa: hyeme vero, ab hora septima, vel quum tardissime octava, sæpe sexta. Erat sane somni parcissimi: nonnunquam etiam inter studia instantis et deserentis.

Ante lucem ibat ad Vespasianum imperatorem: nam ille quoque noctibus utebatur: inde ad delegatum sibi officium rever-

sus domum, quod reliquum erat temporis, studiis reddebat. Post cibum sæpe, quem interdiu levem et facilem, veterum more sumebat; æstate, siquid otii, jacebat in sole, liber legebatur: adnotabat, excerpebatque: nihil enim legit, quod non excerneret. Dicere etiam solebat; nullum esse librum tam malum, ut non aliqua parte prodesset. Post solem plerumque aqua frigida lavabatur, deinde gustabat, dormiebatque minimum. Mox quasi alio die, studebat in cœnæ tempus: super hanc liber legebatur, adnotabatur, et quidem cursim.

Memini quemdam ex amicis, quum lector quædam perperam pronunciasset, revocasse et repeti coegisse; huic avunculum meum dixisse: intellexeras nempe? quum ille annuisset; cur ergo revocabas? decem amplius versus hac tua interpellatione perdidimus; tanta erat parsimonia temporis. Surgebat æstate a cœna, luce; hyeme, intra primam noctis: et tamquam aliqua lege cogente hæc inter medios labores urbisque fremitum. In secessu solum balnei tempus studiis eximebatur: quum dico balnei, de interioribus loquor. Nam dum distringitur tergiturque, audiebat aliquid aut dictabat. In itinere quasi solutus omnibus curis, huic uni vacabat: ad latus notarius cum libro et pugillaribus, cujus manus hyeme manicis muniebantur, ut ne cœli quidem asperitas ullum studii tempus eriperet; qua ex causa Romæ quoque sella vehebatur.

Repeto me correptum ab eo, cur ambularem: Poteras, inquit, has horas non perdere: nam perire omne tempus arbitrabatur, quod studiis non impertiretur. Hac intentione tot ista volumina peregit.

Ex lib. VII epist. IX. C. Plinius Fusco suo S.

Quæris quemadmodum in secessu, quo jam diu frueris, putem te studere oportere: utile in primis et multi præcipiunt, vel ex græco in latinum, vel ex latino vertere in græcum. Quo genere exercitationis proprietas, splendorque verborum, copia figurarum, vis explicandi, præterea imitatione optimorum similia inveniendi facultas paratur: simul quæ legentem fefellissent, transferentem fugere non possunt; intelligentia ex hoc et iudicium acquiritur. Nihil obfuerit, quæ legeris hactenus, ut rem argumentumque teneas, quasi æmulum scribere, lectisque conferre, ac sedulo pensitare, quid tu, quid ille commodius. Poteris

et, quæ dixeris, post oblivionem retractare, multa retinere, multa transire, alia interscribere, alia rescribere. Volo interdum aliquem ex historia locum apprehendas: volo epistolam diligentius scribas, volo carmina. Habes plura etiam fortasse quam requirebas: unum tamen omisi: non enim dixi, quæ legenda arbi- trarer: quamquam dixi, quum dicerem, quæ scribenda tu memineris, sui cujusque generis auctores diligenter eligere. Ajunt enim, multum legendum esse, non multa.

Ex C. Plinii Cæciliî Panegyrici cap. IV.

Sæpe ego mecum, P. C., tacitus agitavi, qualem, quantum- que esse oporteret, cujus ditione, nutuque maria, terræ, pax, bella regerentur: quum interea fingenti, formantique mihi Prin- cipem, quem æquata Diis immortalibus potestas deceret, nun- quam volo saltem concipere succurrit similem huic, quem vides. Enituit aliquis in bello, sed obsolevit in pace; alium toga, sed non et arma honestarunt; reverentiam ille terrore, alius a- morem humilitate captavit, ille quæsitam domi gloriam in pu- blico, hic in publico partam domi perdidit; postremo adhuc ne- mo exstitit, cujus virtutes nullo vitiorum confinio læderentur. At Principi nostro quanta concordia, quantusque conceptus om- nium laudum, omnisque gloriæ contigit! ut nihil severitati ejus hilaritate, nihil gravitati simplicitate, nihil majestati humanitate detrahitur! Jam firmitas, jam proceritas corporis, jam honor ca- pitis, et dignitas oris, ad hoc ætatis inflexa maturitas, nec sine quodam munere Deum festinatis senectutis insignibus ad au- gendam majestatem ornata cæsaries, nonne longe, lateque Prin- cipem ostentant? Super omnia est tamen, quod talis es, ut sub te liberos tollere libeat, expediat.

CXII.

Ex Maximiani Genethliaco a Mamertino dicto.

Neque enim illud progressio fuit, nec itineris confectio, nec solitis adminiculis usa properatio, quod simili concitu eques, aut

velivola navis: divinus quidam impetus fuit, quo repente in eundem locum ab utroque solis adverso sine venistis. Ipsos siquidem, quos præmiseratis, nuntios reliquistis, ipsam, quæ vos conata est prævenire, famam prævertistis: ut absque paucissimis, qui vobis comites hæerere potuerunt, cæteri homines fortasse crediderint, quod ita dignum et majestate vestra, diurna vobis et nocturna curricula, utraque mundi lumina commodasse. Sed removeamus istinc fabulas imperitorum: verum loquamur. Vestra vobis pietas, sacer imperator, volucres dedit cursus: etenim cum nihil sit animo velocius, vos, quorum igneæ immortalesque mentes minime sentiunt corporis moras, pervecti estis ad nos muti desiderii celeritate. Sed qua tandem vice temporum? quo tempestatis habitu? nempe hyeme sævissima, et in his quoque regionibus inausitata, quum algor glacies, glacies nivem premerent, cælo pariter ac terris uniformibus, quum ipsi anhelitus hominum circa sua ora concreti rigore canescerent. Adeo, ut res est, adversus inclementiam locorum ac siderum vestræ vos majestatis potentia tuebatur, et cæteris hominibus atque regionibus vi rigorum adstrictis et oppressis, vos solos auræ lenes veniique flatus, et deductis nubibus, ad itinera vestra directi solis radii sequebantur.

Ex Eumenii pro scholis instaurandis oratione.

Satis verborum fecisse arbitror, vir perfectissime, de eo quod mihi ad dicendum prius constitueram, quam sit ex usu atque officio instaurari opus illud, studiis, quibus optimi principes maxime favent, dedicatum, in ipsa civitatis fronte positum, celeberrimis templis utrinque conjunctum: nunc in secundum eundemque locum distuli, quemadmodum id sine sumptu publico et cum laude sacræ largitionis fieri possit, ostendam. Salarium me liberalissimi principes ex hujus reipublicæ viribus in sexcentis millibus nummum accipere jusserunt: non quoniam non amplius tribuere commodis meis vellent, in quem multo majora et prius quod postea præmia contulerunt, sed ut tercenta illa sextertia, quæ sacræ memoriæ magister acceperam, in honore privati hujus magisterii addita pari sorte geminarent. Hoc ego salarium, quantum ad honorem pertinet, adoratum accipio, et in accepti ratione perscribo: sed expensum referre patriæ cupio, et ad restitutionem hujus operis, quoad usus poposcerit, des-

tinare. Neque enim ipsius epistolæ sacræ commemorationem solam sine obsequio recitationis inducere fas est, ut perfecta magis eluceat, quantum me studium par sit impendere non ipsis modo litteris, sed etiam et templis ac sedibus literarum.

(Epistola imperatoris.)

Merentur et Galli nostri, ut eorum liberis, quorum vita in augusto Cliviensium oppido ingenuis artibus eruditur, et ipsi adolescentes, qui hilari consensu meum Constantii Cæsaris ex Italia revertentis suscepere comitatum, ut eorum indoli consu- lere cupiamus. Proinde quod aliud præmium his quàm illud conferre debemus, quod nec dare potest, nec eripere fortuna? Unde auditorio huic, quod videtur interitu præceptoris orba- tum, te vel potissimum præficere debuimus, cujus eloquentiam et gravitatem morum et actus nostri habemus administratione compertam. Salvo igitur privilegio dignitatis tuæ, hortamur ut professionem oratoriam receptes, atque in supradicta civitate, quam non ignoras, nos ad pristinam gloriam reformare, ad vitæ melioris studium adolescentium excolas mentes. Nec putes hoc munere ante partis aliquot tuis honoribus derogari: quum honesta professio ornet potius omnem, quam destruat dignita- tem. Denique etiam salarium te sexcentis millibus nummum ex reipublicæ viribus consequi volumus, ut intelligas meritis tu tuis nostram constituere clementiam. Vale Eumeni charissime nobis.

Ex Nazarii Constantino dicta oratione.

Prætermittam hoc loco, Constantine maxime, disponendi mi- litis tui miram incredibilemque rationem: hoc enim persequi vellem, quem tenuisset locum cælestis exercitus, dicam: quam- quam non illos arbitrer stetisse nisi tecum: difficillimam enim pugnae partem tibi deligis, et tamquam pro fortunæ gradu mo- dus virtutum debeat, ita inter duos non vis principatu magis excellere quam labore. Cumulatissimum quidem munus prin- cipis est, si manus etiam cesset, non cessasse consilio: sed tu non signior gerere quam jubere, simul exercitus tuos monito regis, opere juvas, incendis exemplo. Quod hic etiam facis promptius quam in cæteris præliis, quod in præsentis erat tam ampla pug- nae merces, quam pugator illustris, et statim Roma victoris. Cujus rei quam imaginem cepi, dicturus horresco, invadis pri- mus aciem, solus irrumpis, obumbrant euntem telorum irriti

jactus, sonat ictibus umbo, securus ab his, quos, quum trabalis hasta dejecit, insultans ferus proterit; fulget nobilis galea, et corusca luce gemmarum divinum verticem monstrat, auro clypeus, auro arma collucet. O quantam vim possides, virtus, quæ in hoc habitu plus terroris præferas, quam decoris!

Ex Latini Pacati Panegyrico Theodosio dicto.

Sed tamen, imperator, exiguam sensibus tuis injunge patientiam. Nam si dulcis in bonis miseriarum recordatio est, si navitas tempestatum, si medicos juvat meminisse morborum, cur non tu quoque mala nostra audias, ut tua beneficia recognoscas? Unde igitur ordiar, nisi a tuis, mea Gallia, malis? quæ ex omnibus terris, quas illa pestis incedebat, haud injuria tibi vendicas privilegium miseriarum, non auribus modo, quarum sensus est levior, sed coram oculis ferre compulsa victoriam Maximi, interitum Gratiani: alia licet vulnera, quod fatendum est, proximus nobis Italus, contiguus ostendat Hispanus: sed in dolore suo habet suum uterque solatium, tyrannidem ille non vidit: hic tyrannicidium vidit. Nos primi impetum belluæ furentis excepimus: nos sævitiam ejus innocentium sanguine, nos cupiditatem publica pauperpate satiavimus. Apud nos semel exercuit crudelitas jam secuta, et adhuc inops avaritia: alibi malum publicum aut cœpit, aut destitit, in Gallia sedit. Quis se nobis calamitate contulerit? Tyrannum et cum aliis tulimus, et soli. Quid ego referam vacuatas fugitivis nobilibus solitudines? Quid perfunctorum honoribus summis virorum bona publicata? capita diminuta? vitam ære taxatam?

XCIV.

Ex Apuleii asin. aur. lib. IV.

Erant in quadam civitate rex et regina, hi tres numero filias, forma conspicias, habuere. Sed majores quidem natu, quamvis gravissima specie, idoneæ tamen celebrari posse laudibus humanis credebantur. At vero puellæ junioris tam præcipua, tam

præclara pulchritudo nec exprimi, ac ne sufficienter quidem laudari sermonis humani penuria poterat. Multi denique civium et advenæ copiosi, quos eximii spectaculi rumor studiosa celebritate congregabat, inaccessæ formositatis admiratione stupidi et admoventes oribus suis dexteram, priore digito in erectum pollicem residente, ut ipsam prorsus Deam Venerem religiosis adorationibus venerabantur.

^{sup} Hæc honorum cœlestium ad puellæ mortalis cultum immo-dica translatio veræ Veneris vehementes incendit animos: et impatiens indignationis, capite quassanti fremens alius, sic secum disserit. En rerum natura prisca parens, en elementorum origo initialis, en orbis totius alma parens, quæ cum mortali puella partiaro majestatis honore tractor, et nomen cœlo conditum terrenis sordibus profanatur. Sed non adeo gaudens ista, quæcumque est, meos honores usurpavit. Jam faxo, hujus etiam ipsius illicitæ formositatis pœniteat. Et vocat confestim puerum suum, pennatum illum et satis temerarium. Perducit ad illam civitatem, et Psychen, hoc enim nomine puella nuncupatur, coram ostendit. Interea Psyche, cum sua sibi perspicua pulchritudine nullum decoris sui fructum percipit. Spectatur ab omnibus, laudatur ab omnibus: nec quisquam, non rex, non ergius, nec de plebe saltem, cupiens ejus nuptiarum petitior accedit.

Sed Apollo, quanquam græcus et jonius, propter Milesiæ conditorem, sic latina sorte respondit:

Montis in excelsi scopulo desiste puellam,

Nec speres generum mortali stirpe creatum,

Sed sævum atque ferum, vipereumque malum,

Quem tremit ipse Jovis, quo numina terrificantur.

Et miseri quidem parentes ejus tanta clade defessi, clausæ domus abstrusi tenebris, perpetuæ nocti sese dedidere. Psychen autem paventem ac trepidam, et in ipso scopuli vertice deflentem, mitis aura molliter aspirantis Zephyri, vibratis hinc inde laciniis, et reflato sinu sensim levatam, suo tranquillo spiritu vehens, paulatim per devexa excelsæ vallis subditæ, florentis cespitis gremio leniter delapsam reclinat.

Ex libro V.

Psyche teneris et herbosis locis, in ipso toro roscidi grami-

nis, suave recubans, tanta mentis perturbatione sedata conquievit. Jamque sufficienti recreata somno, placidiore surgit animo. Videt lucum proceris et vastis arboribus consitum: videt fontem vitreo latice placidum, medio luci meditullio; prope fontis ad lapsum domus regia est ædificata non humanis, sed divinis manibus ac artibus. Jam scies ab introitu primo, Dei cujuspiam luculentum et amœnum videre te diversorium. Jam cæteræ partes longe lateque dispositæ domus, sine pretio pretiosæ, totique parietes solidati massis aureis, splendore proprio coruscant, ut diem suum sibi domus faciat, licet sole nolente: sic cubacula, sic porticus, sic ipsæ valvæ fulgurant. Hic ei summa cum voluptate visenti offert sese vox quædam corporis sui nuda: Et quid, inquit, domina tantis obstupescis opibus? tua sunt hic omnia.

At Psyche relicta sola, festinat, differt, audet, trepidat, diffidit, irascitur: et quod est ultimum, in eodem corpore odit bestiam, diligit maritum. Sed cum primum luminis oblatione tori secreta claruerunt, videt omnium ferarum milissimam dulcissimamque bestiam, ipsum illum Cupidinem formosum, Deum formose cubantem. Sic ignara Psyche, sponte in Amoris incidit amorem. Sed lucerna illa evomuit de summa luminis sui stillam ferventis olei super humerum dei dextrum. Sic inustus exiluit Deus, visaque detectæ fidei colluvie, prorsus ex oculis et manibus infelicissimæ conjugis tacitus avolat.

Ex T. Petronii Arbitri Satirico.

Num alio genere furiarum declamatores inquietantur, qui clamant? Hæc vulnera pro libertate publica excepi, hunc oculum pro vobis impendi: date mihi ducem, qui me ducat ad liberos meos, nam succisi poplites membra non sustinent. Hæc ipsa tolerabilia essent, si ad eloquentiam ituris viam facerent: nunc et rerum tumore, et sententiarum vanissimo strepitu, hoc tantum proficiunt, ut quum in forum venerint, putent se in alium terrarum orbem delatos. Et ideo ego adolescentulos existimo in scholis stultissimos fieri, quia nihil ex iis, quæ in usu habemus, aut audiunt, aut vident.

Pace vestra liceat dixisse, primi omnium eloquentiam perdidistis. Levibus enim atque inanibus sonis ludibria quædam excitando effecistis, ut corpus orationis enervaretur.

Sed sive armigeræ rident Tritonidis arces,
 Seu Lacedæmonio tellus habitata colono,
 Sirenumque domus, det primos versibus annos,
 Mæoniumque bibat felici pectore fontem;
 Mox et Socratico plenus grege, mutet habenas
 Liber, et ingentis quatiat Demosthenis arma.
 Hinc romana manus circumfluat, et modo Grajo
 Exonerata sono mutet suffusa saporem:
 Interdum subducta foro det pagina cursum,
 Et fortuna sonet celeri discincta meatu.
 Dent epulas, et bella truci memorata canore:
 Grandiaque indomiti Ciceronis verba minetur.
 His animum succinge bonis. Sic flumine largo
 Plenus, Pierio defundes pectore verba.

Cæterum neque generosior spiritus vanitatem amat, neque concipere, aut edere partum mens potest, nisi ingenti flumine literarum inundata. Effugiendum est ab omni verborum, ut ita dicam, vilitate; et sumendæ voces a plebe submotæ, ut fiat; *Odi profanum vulgus et arceo*. Ecce belli civilis ingens opus quisquis attigerit, nisi plenus literis, sub onere labetur. Non enim res gestæ versibus comprehendendæ sunt, quod longe melius historici faciunt; sed per ambages, deorumque ministeria, et fabulosum sententiarum tormentum præcipitandus est liber spiritus; ut potius furentis animi vaticinatio adpareat, quam religiosæ orationis sub testibus fides.

XCVI.

Ex Tertulliani Apologetico cap. XXXIX.

Cæna nostra de nomine rationem sui ostendit, vocatur *agape*, id quod dilectio penes græcos est. Quantiscumque sumptibus constet, lucrum est pietatis nomine facere sumptum.

Nihil vilitatis, nihil immodestiæ admittit; non prius discumbitur, quam oratio ad Deum prægustetur: editur quantum esurientes capiunt: bibitur quantum pudicis est utile: ita saturan-

tur, ut qui meminerint etiam per noctem adorandum deum sibi esse. Ita fabulantur, ut qui sciunt dominum audire. Post aquam manualement, et lumina, ut quisque de scripturis sanctis, vel de proprio ingenio potest, provocatur in medium deo canere. Hinc probatur quomodo biberit. Æque oratio convivium dirimit: inde disceditur non in cavernas cæsionum, neque in classes discursationum, nec in eruptiones lasciviarum, sed ad eandem curam modestiæ et pudicitiae; ut qui non tam cœnam cœnaverint quam disciplinam. Hæc coitio Christianorum merito sane illicita, si illicitis par; merito damanda, si non dissimilis damnandis; si quis de ea queritur, eo titulo, quo de factionibus querela est. In cujus perniciem aliquando convenimus? hoc sumus congregati, quod et dispersi: hoc universi, quod et singuli; neminem lædentes, neminem contristantes.

Ex lib. de Spectaculis cap. XXIX.

Cur tam ingratus es, ut tot, et tales voluptates a Deo contributas tibi satis non habeas, neque recognoscas? Quid enim jucundius, quam Dei patris et domini reconciliatio, quam veritatis revelatio, quam errorum recognitio, quam tantorum retro criminum venia? Quæ major voluptas, quam fastidium ipsius voluptatis? quam sæculi totius contemptus? quam vera libertas? quam conscientia integra? quam vita sufficiens? quam mortis timor nullus? Quod calcas deos Nationum? quod dæmonia expellis? Quod medicinas facis? quod revelationes petis? quod Deo vivis? Hæ voluptates, hæc spectacula christianorum, sancta, perpetua, gratuita: in his tibi circenses ludos interpretare, cursus sæculi intueri, tempora labentia, spatia dinumera, metas consummationis expecta, societates ecclesiarum defende, ad signum Dei suscitare, ad tubam angeli erigere, ad martyrum palmas gloriari. Si scientiæ, doctrinæ delectant, satis nobis litterarum est, satis versuum est, satis sententiarum, satis etiam canticorum, satis vocum; nec fabulæ, sed veritates; nec strophæ, sed simplicitates. Vis et pugilatus et luctatus? præsto sunt non pauca simul. Aspice impudicitiam dejectam a castitate, perfidiam cæsam a fide, sævitiam a misericordia contusam, petulantiam a modestia adumbratam: et tales sunt apud nos agones, in quibus ipsi coronamur. Vis autem et sanguinis aliquid? habes Christi.

Ex Minucii Felicis Octavio.

Quid? cum ordo temporum ac frugum stabili varietate distinguitur, nonne auctorem suum, parentemque testatur? Ver æque cum suis floribus, et æstas cum suis messibus, et autumnus maturitas grata, et hiberna olivitas necessaria: qui ordo facile turbaretur, nisi maxima ratione consisteret. Jam providentiæ quantæ, ne hyems sola glacie ureret, aut sola æstas ardore torreret, autumnus et veris inserere medium temperamentum, ut per vestigia sua anni revertentis occulti et innoxii transitus laberentur. Mari intende, lege litoris stringitur; quidquid arborum est, vide, quam e terræ visceribus animatur. Aspice oceanum, refluit reciprocis æstibus: vide fontes, manant venis perennibus; fluvios intuere, erunt semper exercitiis lapsibus. Quid loquar apte disposita recta montium, collium flexa, porrecta camporum? quidve animantium loquar adversus sese tutelam multiformem? alias armatas cornibus, alias dentibus septas, et fundatas unguis, et spicatas aculeis, aut pedum celeritate liberas, aut elatione pinnarum. Ipsa præcipue formæ nostræ pulchritudo Deum fatetur artificem: status rigidus, vultus erectus, oculi in summo, velut in specula constituti, et omnes cæteri sensus velut in arce compositi. Longum est ire per singula; nihil in homine membrorum est, quod non et necessitatis causa sit, et decoris: et quod magis mirum est, eadem figura omnibus, sed quædam unicuique lineamenta deflexa; sic et similes universi videmur, et inter se singuli dissimiles invenimur. Nec universitati solummodo Deus, sed et partibus consulit.

Ex Arnobii adversus gentes lib. I.

Mundus iste in quo degitis, cujus est? aut quis ejus vobis attribuit fructum possessionemque retinere? Quis, ut subjectas res cernere, ut contrectare, ut considerare possetis, publicum istud lumen dedit? Quis, ne fixa pigritiæ stupore torpescerent elementa vitalia, solis igneis constituit ad rerum incrementa futuros? Solem deum esse cum credatis, conditorem ejus, opificemque non quæritis? Luna cum apud vos Dea sit, non similiter scire curatis, genitor ejus et fabricator quis sit?

Apollo vobis pluit? Mercurius vobis pluit? Aesculapius, Her-

ut esset agnoscere terrenum fuisse, quod prius carnaliter natum delictis obnoxium viveret; Dei esse cœpisse, quod jam spiritus sanctus animaret.

Ex lib. de Idolorum vanitate.

Cæterum si ad originem redeas, erubescas Est et gradus summus in romanis honoribus consulatus: sic consulatum cœpisse videmus ut regnum. Filios interficit Brutus, ut crescat de suffragio sceleris commendatio dignitatis. Non ergo de religionibus sanctis, nec de auspiciis, aut auguriis romana regna creverunt, sed acceptum tempus certo sine custodiunt. Cæterum et Regulus auspicia servavit, et captus est: et Mancinus religionem tenuit, et sub jugum missus est. Et pullos edaces Paulus habuit, et apud Cannas tamen cæsus est. C. Cæsar ne ante brumam in Africam navigia transmitteret, auguriis et auspiciis retinentibus; sprexit, et eo facilius navigavit et vicit. Horum autem omnium ratio est illa, quæ fallit et decipit, et præstigiis cæcantibus veritatem, stultum et prodigum vulgus inducit.

Ex L. Cælii Lactantii lib. VI cap. III.

Duæ sunt viæ, Constantine imperator, per quas humanam vitam progredi necesse est; una, quæ in cœlum ferat; altera, quæ ad inferos deprimat, quas et poetæ in carminibus, et Philosophi in disputationibus suis induxerunt. Et quidem Philosophi alteram virtutum esse voluerunt, alteram vitiorum; eamque quæ sit assignata virtutibus, primo aditu esse et arduam, et confragosam; in qua, si quis difficultate superata, in summum ejus evaserit, habere eum de cætero planum iter, lucidum amœnumque campum, et omnes laborum suorum capere fructus uberes, atque jucundos.

Quos autem primi aditus difficultas deterruerit, eos in eam vitiorum viam labi, atque deflectere, quæ primo ingressu sit quasi amœna, multoque tritior: deinde cum in eam paulo ulterius processerint, amœnitatis ejus speciem repente subduci: exoriri autem viam præcipitem, nunc saxis asperam, nunc obduc-tam sentibus, nunc gurgitibus intercisam, vel torrentibus rapidam, ut laborare, hære, labi, cadere sit necesse.

Dicunt enim humanæ vitæ cursum, Y litteræ esse similem

quod unusquisque hominum, cum primum adolescentiæ limen attigerit, et in eum locum venerit, parteis ubi se via findit in ambas, hæreat nutabundus, ac nesciat, in quam se partem potius inclinet.

Ad corpus ergo, et ad hanc vitam, quam in terra ducimus, fines earum viarum retulerunt. Poetæ fortasse melius, qui hoc bivium apud inferos esse voluerunt. Sed in eo falluntur, quod eas vias mortuis proposuerunt. Utrique ergo vere, sed tamen utrique non recte, quia oportuit, vias ipsas ad vitam, fines earum ad mortem inferri. Nos igitur melius et verius, qui duas istas vias, cœli et inferorum esse dicimus, quia justis immortalitas, injustis pœna æterna proposita est.

Describam igitur utramque, et earum proprietates, habitusque monstrabo.

Una est itaque virtutis, ac bonorum via, quæ fert non in Elysios campos, ut poetæ loquuntur, sed ad ipsam mundi arcem.

At læva, malorum

Exercet pœnas, et ad impia Tartara mittit.

Ex J. Firmici Materni de errore profanarum religionum lib. cap. VIII.

Si convocato omni genere humano Sol habita concione loqueretur, desperationem vestram hac forsitan oratione percuteret: Quis vos, caduci homines et per dies singulos summo Deo variis generibus rebellantes, ad hoc tantum facinus impegit, ut profano nefariæ cupiditatis errore et mori me dicatis vestro arbitrio et vivere? Atque utinam usitato more vel uno genere vesanæ cogitationis vestræ figmenta procederent. Utinam sine contumelia mei sceleratæ cogitationis vestræ grassaretur improbitas. Nunc vosmet per præcipitia jactantes, mihi quoque non parcitis, nec aliquam habet vester sermo reverentiam, sed cum dedecore meo in exitium vestrum, mortemque properatis. Alii me apud Ægyptum undis Nili et rapidis vorticibus obstinato mentis furore sumergunt. Alii amputatis virilibus plangunt. Alii crudeli morte cæsum, aut in olla decoquunt, aut septem verubus corporis mei membra lacerata subfigunt. Qui paululum mihi placida fuerit oratione blanditus, quadrijugi currus aurigam me

esse confingit. Projicite aliquando tanti furoris exitium, et salu-
tari persuasione convicti, veram salutis viam quærite.

C.

Ex S. Hilarii episcopi Pictaviensis
lib. I. de Trinitate.

Festinabat autem animus, non hæc tantummodo agere, quæ
non egisse, et criminum esset plenum, et dolorum: sed hunc
tanti muneris Deum parentemque cognoscere, cui se totum ipse
deberet, cui famulans nobilitandum se existimabat, ad quem
omnem spei suæ opinionem referret, in cujus bonitate inter
tantas præsentium negotiorum calamitates, tamquam tulissimo
sibi portu familiarique requiesceret.

Ad hunc igitur vel intelligendum, vel cognoscendum, studio
flagrantissimo animus accendebatur. Atque ita pulcherrimus
Deus est confitendus: ut neque intra sententiam sit intelligendi,
neque extra intelligentiam sentiendi.

His itaque piæ opinionis atque doctrinæ studiis animus im-
butus, in secessu quodam ac specula pulcherrimæ hujus sen-
tentiaë requiescebat, non sibi relictum quidquam aliud a natura
sua intelligens, in quo majus officium præstare Conditori suo
minusve posset, quam ut *tantum eum* esse intelligeret, quantus
et intelligi non potest, et potest credi: dum intelligentiam et fi-
des sibi necessariae religionis assumit, et infinitas æternæ potes-
tatis excedit.

Ex libro contra Constantium.

Tempus est loquendi: quia jam præterit tempus tacendi:
Christus expectetur: quia obtinuit antichristus. Clament
pastores: quia mercenarii fugerunt. Ponamus animas pro
ovibus: quia fures introierunt, et leo sæviens circuit. Ad marty-
rium per has voces exeamus: quia angelus Satanæ transfigura-
vit se in angelum lucis. Intremus per januam: quia nemo vadit
ad Patrem nisi per filium. Manifestentur in pœe sua pseudo-

prophetæ: quia in hæresi et schismate manifestabuntur probati, Sustineatur tribulatio, qualis non fuit a constitutione mundi; sed intelligantur breviandi dies propter electos Dei. Stemus ante iudices et potestates pro Christi nomine: quia beatus est, qui usque in finem perseveraverit. Num. I.

Proclamo tibi, Constanti, quod Neroni locuturus fuisset; quod ex me Decius et Maximilianus audirent. Contra Deum pugnas, contra Ecclesiam sævis, sanctos persequeris, prædicatores Christi odis, religionem tollis, tyrannus non jam humanorum, sed divinorum es. Hæc tibi a me atque illis socia atque communia sunt: at vero nunc propria tua accipe. Christianum te mentiris, Christi novus hostis es; antichristum prævenis, et arcanorum mysteria ejus operaris. Condis fidem, contra fidem vivens. Doctor profanorum es, indoctus piorum. Episcopatus tuis donas, bonos malis demutas: sacerdotes custodiæ mandas, exercitus tuos ad terrorem ecclesiæ disponis. Num. VII.

Ex S. Ambrosii de Jacob et vita beata lib. II.

Talis hæc pugna est: ille gloriosius vicerit, qui crudelius occisus fuerit. Itaque nemo timuit, nemo trepidavit, nullus ad mortem ex tot fratribus pigrior fuit, sed omnes tanquam ad immortalitatis viam, ita ad mortem per acerba supplicia cucurrerunt; et mater consona cernens filiorum agmina, tanquam pia anima, sui membra corporis in filiis offerebat, et per artus proprios videbatur sibi votiva subire tormenta. Cadebant filii tormentis exulcerati, mortui super mortuos adolvebantur, corpora super corpora volutabantur, capita super capita exsecabantur. Refertus erat locus cadaveribus filiorum, non flevit mater, non lamentata est, non oculos cujusquam pressit, aut ora morientis clausit, non lavit vulvera, sciens gloriosiores esse, si exiscerati et concreti pariter pulvere et sanguine viderentur, quales solent de bello redire victores, quales solent trophæa ex hostibus reportare. Non superjacienda velamina, non prosequendas exequias, nisi suæ quoque comitatu mortis arbitrata est. Quæ cithara dulciores ederet cantus, quam morientes filii in tam gravibus suppliciis ediderunt? Ecumpebat enim naturæ gemitus, etiam invitis. Spectares per ordinem peremptorum cadavera, sicut fila chordarum, audires heptacordum psalterium triumphalibus gemitibus resultare. Non sic illecebrosi illi, ut ajunt, cantus Sire-

narum adtraherent audientem: illi enim ad naufragium trahebant, isti ad sacrificii victoriam. Nec sic cygnea carmina aures animumque mulcerent; cygni enim naturæ sorte moriuntur, isti moriebantur amore pietatis.

O vera mater adamante fortior, melle dulcior, flore flagrantior! O indissolubile pietatis vinculum! O vere valida caritas sicut mors, darus sicut inferi zelus devotionis ac fidei. Cap. XII.

Ex lib. III. de Virginibus cap. VI.

Quis non cum e convivio ad carcerem cursare videret, putaret prophetam jussum esse dimitti? Quis, inquam, cum audisset natalem esse Herodis, solemne convivium, puellæ optionem eligendi, quod vellet, datam, missum ad Johannis absolutionem non arbitraretur? Quid crudelitati cum deliciis? Quid cum funeribus voluptati? Rapitur ad pœnam propheta conviviali tempore, conviviali præcepto, quo non cuperet vel absolvi: perimitur gladio, caput ejus adfertur in disco. Hoc crudelitati ferulum debebatur, quo insatiata epulis feritas vesceretur.

Intuere, rex acerbissime, tuo spectacula digna convivio. Porrige dexteram, ne quid sævitix tuæ desit; ut inter digitos tuos rivi defluant sancti cruoris. Et quoniam non exsaturari epulis fames, non restingui poculis potuit inauditæ sævitix sitis; bibe sanguinem scaturientibus adhuc venis exsecti capitis profluentem. Cerne oculos in ipsa morte sceleris tui testes, aversantes conspectum deliciarum. Clauduntur lumina non tam mortis necessitate, quam horrore luxuriæ. Os aureum illud exsangue, cujus sententiam ferre non poteras, conticescit, et adhuc times. Lingua tamen, quæ solet etiam post mortem officium servare viventis, palpitanti licet motu, damnabat incestum. Portatur hoc caput ad Herodiadem: lætatur, exultat, quasi crimen evaserit; quia judicem trucidavit.

CII.

Ex S. Hieronimi epit. XIV. ad Heliodorum.

Sed quoniam e scopulosis locis enavigavit oratio, et inter ca-

vas spumeis fluctibus cautes, fragilis in altum cymba processit, expandenda vela sunt ventis, et quæstionum scopulis transvadatis, lætantium more nautarum, epilogi celeuma cantandum est. O desertum, Christi floribus vernans ! O solitudo, in qua illi nascuntur lapides, de quibus in Apocalypsi civitas magni regis extruitur ! O Eremus familiaris Deo gaudens ! Quid agis, frater, in sæculo, qui major es mundo ? Quamdiu te tectorum umbræ premunt ? Quamdiu fumosarum urbium carcer includit ? Crede mihi, nescio quid plus lucis aspicio. Libet, sarcina corporis abjecta, ad purum ætheris evolare fulgorem. Paupertatem times ? Sed beatos Christus pauperes appellat. Labore terres ? At nemo athleta sine sudore coronatur. De cibo cogitas ? Sed fides famem non timet. Super nudam metuis humum exesa jejuniis membra collidere ? Sed Dominus tecum jacet. Veniet, veniet illa dies, qua corruptivum hoc et mortale incorruptionem induat et immortalitatem.

Ex epist. XXXIX. ad Paulam de obitu Blæsillæ filiæ.

Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum, et plorabo: non, ut Jeremias ait, vulneratos populi mei; nec ut Jesus miseriam Jerusalem: sed plorabo sanctitatem, misericordiam, innocentiam, castitatem; plorabo omnes pariter in unius morte defecisse virtutes. Non quod lugenda sit illa, quæ abiit, sed quod nobis impatientius sit dolendum, quod talem videre desivimus. Quis enim siccis oculis recordetur, viginti annorum adolescentulam tam ardenti fide crucis levasse vexillum ? Quis sine singultibus transeat orandi instantiam, nitorem linguæ, memoria tenacitatem, acumen ingenii ?

Matris prohibitori lacrymas, ipsi plangimus. Confiteor affectus meos: totus hic liber sletibus scribitur. Flevit et Jesus Lazarum, quia amabat illum. Non est optimus consolator, quem proprii vincunt gemitus, cujus visceribus emollitis, fracta in lacrymis verba desudant. Testor, mi Paula, Jesum, quem Blæsilla nunc sequitur: testor Sanctos Angelos, quorum consortio fruatur, eadem me dolorum perpeti tormenta, quæ pateris: patrem esse spiritu, nutritium caritate, et interdum dicere: *Pereat dies illa, in qua natus sum.* Quare senes impii, sæculi divitiis per-

fruuntur? quare adolescentia rudis, et sine peccato pueritia immaturo flore metitur? Bonus est Deus, et omnia quæ bonus facit, bona sint necesse est. Mariti orbitas irrogatur, plango quod accidit. Sed quia sic placet Domino, æquo animo sustinebo. Unicus raptus est filius; durum quidem, sed tolerabile, quia sustulit ille, qui dederat.

Ex epist. CIX. ad Riparium Presbiterum.

Acceptis primum literis tuis, non respondere superbiam est: respondere, temeritatis. De iis enim rebus interrogas, quæ et proferre, et audire sacrilegium est. Ais Vigilantium, qui per antiphrasim hoc vocatur nomine, nam Dormitantius recte diceretur, os fœtidum rursus aperire et putorem spurcissimum contra sanctorum Martyrum proferre reliquias: O præcidendam linguam a medicis, immo insanum curandum caput; ut qui loqui nescit, discat aliquando reticere. Ego, ego vidi hoc aliquando portentum, et testimoniis scripturarum, quasi vineulis Hippocratis, volui ligare furiosum: sed abiit, excessit, evasit, erupit; et inter Adriæ fluctus Cotiique regis Alpes, in nos declamando clamavit. Quidquid enim amens loquitur, vociferatio et clamor est appellandus. Tacita me forsitan cogitatione reprehendas, cur in absentem invehar. Fatebor tibi dolorem meum. Sacrilegium tantum patienter audire non possum. Legi enim seiromastem (1) Phinees, austeritatem Eliæ, zelum Simonis Chananæi, Petri severitatem Ananiam et Saphiram trucidantis, Paulique constantiam, qui Elimmam magum viis domini resistentem, æterna cæcitate damnavit. Non est crudelitas pro Deo pietas.

Ex epist. CXXV. ad Rusticum.

Dum essem juvenis, et solitudinis me deserta vallarent, incentiva vitiorum ardoremque naturæ ferre non poteram; quem quem crebris jejuniis frangerem, mens tamen cogitationibus æstuebat. Ad quam edomandam, cuidam fratri, qui ex hæbreis crediderat, me in disciplinam dedi, ut post Quintiliani acumina, Ciceronis fluvios, gravitatemque Frontonis et lenitatem Plinii, al-

---

(1) Lanceam seu pugionem.

phabetum discerem, et stridentia, anhelantiaque verba meditarer. Quid ibi laboris insumpserim, quid sustinuerim difficultatis, quotiesque cessaverim, et contentione discendi rursus incœperim, testis est conscientia, tam mea, qui passus sum, quam eorum, qui mecum duxerunt vitam. Et gratias ago Domino, quod de amaro semine litterarum, dulces fructus carpo.

Ex libro contra Vigilantium.

Multa in orbe monstra generata sunt. Centauros et sirenas, ululas et onocrotalos in Isaia legimus. Job leviathan et Behemoth mystico sermone describit. Cerberum et Stympthalidas, aprumque Erimanthium, et leonem Nemæum, chimæram atque Hydram multorum capitum narrant fabulæ poetarum. Cacum describit Virgilius. Triformem Geryonem Hispaniæ prodiderunt. Sola Gallia monstra non habuit, sed viris semper fortibus et eloquentissimis abundavit. Exortus est subito Vigilantius, seu verius Dormitantius, qui immundo spiritu pugnet contra Christi spiritum, et Martyrum neget sepulchra veneranda, damnandas dicat esse vigilias, nusquam nisi in Pascha Alleluja cantandum, continentiam, hæresim; pudicitiam, libidinis seminarium.

Cur, inquires, pergis ad eremum? videlicet, ut te non audiam, non videam: ut tuo furore non movear; ut tua bella non patiar: ne me capiat oculus meretricis; ne forma pulcherrima ad illicitos ducat amplexus. Respondebis: hoc non est pugnare, sed fugere. Sta in acie, adversariis armatus obsistes, ut postquam viceris, coroneris. Fateor imbecillitatem meam. Nolo spe pugnare victoriæ, ne perdam aliquando victoriæ. Si fugero, gladium devitavi: si stetero, aut vincendum mihi est, aut cadendum. Quid autem necesse est certa dimittere, et incerta sectari? Aut scuto, aut pedibus mors vitanda est. Tu qui pugnas, et superari potes et vincere. Ego cum fugio, non vinco in eo, quod fugio: sed ideo fugio, ne vincar. Nulla securitas est vicino serpente dormire. Potest fieri, ut me non mordeat; tamen potest fieri, ut aliquando me mordeat.

Hæc, ut dixi, sanctorum Presbyterorum rogatu, unius noctis lucubratione dictavi &

CIV.

Ex S. Augustini Retractionum lib. II. cap. VI

Confessionum mearum libri XIII et de malis, et de bonis meis Deum laudant justum et bonum, atque in eum excitant humanum intellectum et affectum; interim quod ad me attinet, hoc in me egerunt, cum scriberentur, et agent, cum leguntur. Quid de illis alii sentiant, ipsi viderint, multis tamen fratribus eos multum placuisse et placere scio. A primo usque ad decimum de me scripti sunt. In tribus cæteris de scripturis sanctis, ab eo quod scriptum est; in principio fecit Deus cælum et terram, usque ad sabbati requiem. In quarto libro cum de amici morte animi mei miseriam confiterer, dicens quod anima nostra una quodammodo facta fuerat ex duabus; et *ideo*, inquam, *forte mori metuebam, ne totus ille moreretur, quem multum amaveram*: quæ mihi quasi declamatio levis quam gravis confessio videtur, quamvis utcumque temperata sit hæc ineptia in eo quod additum est, *forte*. Et in libro XIII quod dixi, *firmamentum factum inter spirituales aquas superiores, et corporales inferiores*, non satis considerate dictum est: res autem in abdito est valde. Hoc opus sic incipit. Magnus es, Domine.

Ex Confessionum lib. I c. I.

Magnus es domine, et laudabilis valde, magna virtus tua, et sapientiæ tuæ non est numerus. Et laudare te vult homo, aliqua portio creaturæ tuæ; et homo circumferens mortalitatem suam, circumferens testimonium peccati sui, et testimonium, quia superbis resistis, et tamen laudare te vult homo portio creaturæ tuæ. Tu excitas, ut laudare te delectet. Quia fecisti nos ad te, et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te. Da mihi, Domine, scire et intelligere, utrum sit prius invocare te, an laudare te; et scire te prius, an invocare te. Sed quis te invocet, nesciens te? Aliud enim pro alio potest invocare nesciens te. An potius invocaris, ut sciaris? Quomodo autem invocabunt, in quem non crediderunt?

Ex lib. II. cap. I.

Recordari volo transactas fœditates meas, et carnales corruptiones animæ meæ: non quod eas amem: sed ut amem te, Deus meus. Amore amoris tui facio istud, recolens vias meas nequissimas, in amaritudine recogitationis meæ: ut tu dulcescas mihi, dulcedo non fallax, dulcedo felix et secunda: et colligens me a dispersione, in qua frustatim discissus sum, dum ab uno te aversus, in multa evanui. Exarsi enim aliquando satiari in inferis, in adolescentia; et silvescere ausus sum variis et umbrosis amoribus: et contabuit species mea et computrui coram oculis tuis placens mihi, et placere cupiens oculis hominum.

Ex libro VIII

Tum in illa grandi rixa interioris domus meæ, quam fortiter excitaveram cum anima mea, in cubiculo nostro corde meo, tam vultu, quam mente turbatus, invado Alipium et exclamo: Quid patimur? Quid est hoc? Quid audisti? surgunt indocti, et cœlum rapiunt; et nos cum doctrinis nostris sine corde, ecce ubi volutamur in carne et sanguine! An quia præcesserunt, pudet sequi, et non pudet nec saltem sequi? Dixi nescio quæ talia. cap. VIII.

Ubi vero a fundo arcano alta consideratio contraxit, et congestit totam miseriam meam in conspectu cordis mei, oborta est procella ingens, ferens ingentem imbrem lacrymarum. Et ut totum effunderem cum vocibus suis, surrexi ab Alipio. Solitudo enim mihi ad negotium flendi aptior suggerebatur. Ego sub quadam fici arbore stravi me, nescio quomodo: et dimisi habenas lacrymis, et proruperunt flumina oculorum meorum, acceptabile sacrificium tuum. Et non quidem his verbis, sed in hac sententia multa dixi tibi: et tu, domine, usquequo? Usquequo, domine, irasceris in finem? Ne memor fueris iniquitatum nostrarum antiquarum. Sentiebam enim me ab his teneri. Jactabam enim voces miserabiles: quamdiu, quamdiu, cras et cras? quare non modo? quare non hac hora finis turpitudinis meæ? Dicebam hæc et flebam amarissima contritione cordis mei. Et ecce audio vocem de vicina domo, cum cantu dicentis et crebro repetentis: quasi pueri an puellæ, nescio. Tolle, lege; tolle, lege. Statimque

mutato vultu, intentissimus cogitare cœpi, utrumnam solerent pueri in aliquo genere ludendi cantare tale aliquid; nec occurrebat omnino audivisse me uspiam. Itaque concitus redi ad eum locum, ubi sedebat Alipius: ibi enim posueram codicem Apostoli, cum inde surrexeram. Arripui, aperui, et legi in silentio capitulum, quo primum conjecti sunt oculi mei: non in comessationibus, et ebrietatibus, non in cubilibus et impudiciis: non in contentione et æmulatione, sed induimini Dominum Jesum Christum, et carnis providentiam ne feceritis in concupiscentiis vestris. Nec ultra volui legere, nec opus erat. Cap. XII.

Ex libro III de civitate Dei cap. XVII.

Ubi ergo erant illi dii, qui propter exiguam fallacemque lujus mundi felicitatem colendi existimantur; cum Romani, quibus se colendos mendacissima astucia venditabant, tantis calamitatibus vexarentur? Ubi erant, quando Valerius consul, ab exsulis et servis incensum Capitolium cum defensaret, occisus est? Faciliusque ipse prodesse potuit ædi Jovis, quam illi turba tot numium cum suo maximo atque optimo rege, cujus templum liberaverat, subvenire. Ubi erant, quando densissimis fatigata civitas seditionum malis, cum legatos Athenas missos ad leges mutandas paululum quietam opperiretur, gravi fame pestilentiaque vastata est? Ubi erant, quando rursus populus, cum fame laboraret, præfectum annonæ primum creavit; atque illa fame invalescente, Spurius Mælius, qui esurienti multitudini frumenta largitus est, regni affectati crimen incurrit, et ejusdem præfecti instantia per dictatorem L. Quintium ætate decrepitem a Q. Servilio magistro equitum cum maximo et periculosissimo tumultu civitatis occisus est? Ubi erant, quando, pestilentia maxima exorta, diis inutilibus sine remedio populus diu multumque fatigatus nova lectisternia, quod nunquam antea fecerat, exhibenda arbitratus est? Lecti autem sternebantur in honorem Deorum, unde hoc sacrum vel potius sacrilegium nomen accepit. Ubi erant, quando Galli Romam ceperunt, spoliaverunt, incenderunt, cædibus impleverunt? Ubi erant, cum illa insignis pestilentia tam ingentem stragem dedit, qua et ille Furius Camillus extinctus est, qui rempublicam ingratis et a Vejentibus ante defendit, et de Gallis postea vindicavit? Inde in hac pestilentia scenicos ludos, aliam novam pestem non corporibus romanorum

sed quod est multo perniciosius, moribus intulerunt.

CVI.

Ex Salviani ep. IV. Ipatio et Quietæ parentibus.

Parentes charissimi, parentes reverentissimi, interrogari vos, quæsumus liceat. Ita possunt pignora sic amantia non amari. Quid tantum mali commeruimus, vel affectus dilectissimi vel Domini reverentissimi, ut nobis nec tamquam filiis reddatur gratia, nec tanquam famulis remittatur offensa? Septimus jam ferme annus est, ex quo nulla ad nos tam longe a vobis sita scripta misistis.

Nunc longe aliud est. Ex quo Dei cultum professus es, pro me pronunciasti. Si præteritas irarum causas obsequeris, imputa tibi, qui christiano filiam tuam dedisti. Si id non est: Quid mihi irasceris? Quia eam nunc in me religionem augere cupio, quam tu in te probare cepisti? Cur, rogo, in me non diligas quod es, qui in te quod eras, ipse damnasti.

Ex S. Leonis Papæ sermone XLIV, de virtute ac necessitate mortis Christi.

Quam itaque sibi in hujus sacramenti præsidio spem relinquunt, qui in Salvatoris nostri corpore negant humanæ substantiæ veritatem? Dicant, quo sacrificio reconciliati? Quo sanguine sint redempti? Quis est, qui tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis? Aut quod unquam sacrificium sacratius fuit, quam quod verus Pontifex altari crucis per immolationem suæ Carnis imposuit? Quamvis enim in conspectu domini multorum sanctorum pretiosa mors fuerit, nullius tamen insontis occisio, propitiatio fuit mundi. Acceperunt justi, non dederunt coronas; et de fidelium fortitudine exempla nata sunt patientiæ, non dona justitiæ.

Ex S. Fulgentii de fide ad Petrum Diaconum cap. XLIII.

Firmissime tene, et nullatenus dubites, arcam Dei esse Ecclesiam catholicam, et intra eam usque in finem sæculi frumento mixtas paleas contineri: hoc est, bonis malos sacramentorum communione misceri: et in omni professione, sive clericorum sive monachorum, sive laicorum, bonos esse simul et malos; nec pro malis bonos deserendos, sed pro bonis malos, in quantum exigit fidei et charitatis ratio, tolerandos, id est, si vel in Ecclesia nullius perfidiæ semina spargunt, vel fratres ad aliquod malum opus mortifera imitatione non ducunt: nec posse aliquem intra Ecclesiam catholicam recte credentem, beneque viventem, alieno unquam maculari peccato, si cuiquam peccanti nec consensionem præbeat nec favorem, utiliterque malos a bonis intra ecclesiam tolerari, si hoc cum eis bene vivendo et bene monendo agatur, ut et videntes et audientes, quæ bona sunt, mala sua respuant, et judicandos se a Deo pro suis malis operibus contremiscant, atque ita præveniente dono gratiæ de suis iniquitatibus confundantur, et ad bonam vitam per Dei misericordiam convertantur.

Ex S. Gregorii M. Homil. XIII in Evangelium.

Et cum certa mors maneat omnes, nolite de temporalis vitæ providentia incerta cogitare. Terrenarum rerum vos cura non aggravet. Quantislibet enim auri et argenti molibus circumdetur, quibuslibet pretiosis vestibus induatur caro, quid est aliud quam caro? Nolite ergo attendere quid habetis, sed quid estis. Vultis audire quid estis? Propheta indicat dicens: vere scænum est populus. Si enim scænum populus non est, ubi sunt illi qui ea quæ hodie colimus, nobiscum transacto anno beati Felicis natalitia celebraverunt? O quanta et qualia de præsentis vitæ provisione cogitabant, sed repente mortis articulo repente in his quæ providere volebant, inventi sunt.

Ex libro pastoralis curæ cap. I.

Nulla ars doceri præsumitur, nisi intenta prius meditatione

discatur. Ab imperitis ergo magisterium pastorale suscipitur in magna temeritate: quoniam ars est artium regimen animarum. Quis autem cogitationum vulnera occultiora esse nesciat vulneribus viscerum? Et tamen sæpe, qui nequaquam spiritualia præcepta cognoverunt, cordis se medicos profiteri non metuunt; dum qui pigmentorum vim nesciunt, videri medici carnis erubescant. Sed quia auctore Deo ad religionis reverentiam omne jam præsentis sæculi culmen inclinatur: sunt nonnulli qui intra sanctam Ecclesiam per speciem regiminis gloriam affectant honoris: videri doctores appetunt, transcendere cæteros concupiscunt, atque attestante veritate, primas salutationes in foro, primos recubitus in cœnis, primas in concionibus quærent cathedras; qui susceptum curæ pastoralis officium ministrare digne tanto magis nequeunt, quanto ad hujus humilitatis magisterium ex sola relatione pervenerunt. Ipsa quippe in magisterio lingua confunditur, quando aliud dicitur, aliud docetur.

Ex Boethii de consolatione philosophiæ libr. I.

Carmina qui quondam studio florente peregi,

Flebilis heu! mœstos cogor inire modos.

Ecce mihi lacerae dictant scribenda camœnæ:

Et veris elegi fletibus ora rigant.

Has saltem nullus potuit pervincere terror,

Ne nostrum comites prosequerentur iter.

Gloria felicitis olim viridisque juventæ,

Solantur mœsti nunc mea fata senis.

Hæc dum mecum tacitus ipse reputarem, querimoniamque lacrymabilem stili officio designarem, astitisse mihi supra verticem visa est mulier reverendi admodum vultus, oculis ardentibus, et ultra communem hominum valentiam perspicacibus, colore vivido, atque inexhausti vigoris; quamvis ita ævi plena foret, ut nullo modo nostræ crederetur ætatis: statura discretionis ambiguae. Nam nunc quidem ad communem sese hominum mensuram cohibebat; nunc vero pulsare cælum summi verticis cacumine videbatur; quæ cum caput alius extulisset, ipsum etiam cælum penetrabat, respicientiumque sese hominum frustabatur intuitus.

Tunc illa: huncine, inquit, mundum temerariis agi, fortuitis-

que casibus putas, an nullum credis ei inesse regimen rationis? Boeth. Atqui, inquam, nullo existimaverim modo, ut fortuita temeritate tam certa moverentur: verum operi suo conditorem præsidere Deum scio. Nec unquam fuerit dies, qui me ab hac sententiæ veritate depellat.

Nubibus atris	Mox resoluta	Lumine claro
Condita nulla	Sordida cœno,	Cernere verum,
Fundere possunt	Visibus obstat,	Tramite recto
Sidera lumen,	Quique vagata	Carpere callem:
Si mare volvens	Montibus, altis	Gaudia pelle,
Turbidus Auster	Defluus amnis,	Pelle timorem,
Misceat æstum,	Sæpe resistit	Spemque fugato,
Vitrea dudum,	Rupe soluta	Nec dolor adsit,
Parque serenis	Obice saxi	Nubila mens est
Unda diebus,	Tu quoque, si vis	Vinctaque frenis
		Hæc ubi regnant.

Ex D. Leandri Regula de institutione virginum.

Jam ad portum navem orationis dirigimus, et emenso dictorum pelago in littore quiescendi anchoram ponimus: flatu tamen charitatis tuæ iterum in fluctibus verborum revehor. Te, quæso, soror Florentina, per beatam quoque trinitatem unicæ divinitatis obtestor: ut quæ de terra tuâ, et de cognatione tua cum Abraham egressa es, cum uxore Loth non respicias retro, ne efficiaris exemplo malo documentum aliarum ad bonum; et ne in te aliæ videant, quod in se caveant. Illa vero aliis facta est condimentum sapientiæ, sibi vero simulacrum stultitiæ, sibi enim nocuit malefactum, aliis profuit exemplum contrarium. Vide, soror Florentina, quod te pavens mœrensque conveniam, ne te serpens præripiat a Paradiso, et in eam ponat terram, quæ spinas et tribulos germinat, de qua rursus si velis manum extendere, et lignum vitæ edendum assumere, non permittaris attingere. Cap. XXI.

Ex D. Isidori Hispalensis Etymolog. lib VI.

Opusculorum genera sunt tria. Primum genus excerpta sunt: quæ græcæ scholia nuncupantur, in quibus ea quæ videntur obscura, vel difficilia, summatim, ac breviter præstringuntur. Secundum genus homiliæ sunt, quas latini verba appellant, quæ proferuntur in populis. Tertium, tomi: quos nos libros, vel volumina nuncupamus. Homiliæ autem ad vulgus loquuntur: tomi vero, id est, libri majoris sunt disputationis. Dialogus est collatio duorum, vel plurimorum, quam latini sermonem dicunt. Nam quos græci dialogos vocant, nos sermones vocamus: sermo autem dictus, quia inter utrumque seritur. Unde et in Virgilio: Multa inter sese vario sermone serebant. Tractatus est unius rei multiplex expositio, eo quod trahat sensum in multa, sententiam contrectando secum. Differt autem sermo, tractatus, et verbum. Sermo enim altera eget persona: tractatus specialiter ad seipsum est: verbum autem ad omnes. Unde et dicitur: verbum fecit ad populum. Commentaria dicta quasi cum mente. Sunt enim interpretationes: ut commenta juris, commenta Evangelii. Factorum libri sunt, in quibus reges, vel Consules scribuntur. Cap. VIII.

Ex D. Ildephonsi de Virgin. Sanctæ Mariæ lib.

Sit rogo jam, sit rogo, Judæe, gratissimum tibi, tantæ virginitalis decus, in tua cognatione repertum. Sit amabile, tantæ gloriæ virginem, in tuo genere invenisse. Sit lætum in tua traduce, tantæ pudicitæ visum insigne. Sit jucundum, in stirpe tantum tua, patefactum tale miraculum. Ecce impleta est omnis terra per hanc virginem gloria Dei. Cognoverunt omnes, a parvo usque ad magnum, per hanc virginem Deum vivum. Viderunt omnes per hanc virginem, salutare dei. Remorati sunt, et conversi per hanc virginem ad dominum, universi fines terræ. Adorant in conspectu filii ejus omnes patriæ gentium; ipsius est filii regnum, et ipse Deus dominabitur gentium. Cap. IV.

Ex D. Juliani Tolet. Archiep. Prognostico lib I.

Mortem carnis omnis homo timet, et mortem animæ pauci. Pro morte carnis, quæ sine dubio quandoque ventura est, omnes curant, ne veniat: inde est quod laborant; laboratur, ne moriatur homo moriturus; et non laborat, ne peccet homo in æternum victurus. Et cum laborat ne moriatur, sine causa laborat. Id enim agit, ut multum mors differatur, non evadatur. Si autem peccare nolit, non laborabit, et vivet in æternum. O si possemus excitare homines, et cum ipsis pariter excitari; ut tales essemus amatores vitæ permanentis, quales sumus vitæ fugientis. Cap. XI.

Ex Bedæ Presbiteri de Mundi constitutione lib.

De Fulmine.

Denique cardinales venti tres conveniunt, et nubes compellunt tanta vi, ut ex collisione illa nascentur sonitus, et claritas quædam. Quod auditum offendit, tonitruum est: quod visum, fulgur et fulguratio: quod ferit, fulmen dicitur. Nascitur ibi præterea quidam lapis, qui vel nimie compressioni, vel nimio calori, vel nimio frigori potestis attribueret: quia expressio possit hoc efficere, videtur satis, ubi lacteus humor conglutatur; qui vero calor diversis modis res mulceat aut consolidet, apparet in limo. Quod autem frigus duritiem faciat, videtur in metallis liquefactis, ut etiam in ferro, lapides dissilire facit, lignum findit, aquam constringit.

Ex D. Petri Damiani sermone XLVIII.

Ad superandum ergo diabolum, Crucis insigne nobis noster imperator exhibuit: et ne nobis grave videretur, prius ipse gestavit. Itaque et nos in laudem beatæ crucis libet exclamare: O beata Crux, quæ illum meruisti nova libratione suspendere, quem cælum et terra nequeunt sustinere! O Crux purior vitro, rutilantior auro, quæ tamquam vernantibus gemmis, et margaritis, membris ornata es Salvatoris!

Tu sola inter omnia ligna silvarum electa es ad humanæ

redemptionis officium. Te tartara metouunt, Angeli venerantur, et omnis rerum creatura miratur. O vere nobilis arbor, quæ de terreno quidem cespite orta procedis, sed super astra cœli felices ramos expandis!

Ex D. Anselmi oratione XIX.

Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam mirabiliter inspiras cordibus amatorum tuorum! quam mira suavitas amoris tui, quo perfuuntur illi, qui nihil præter te diligunt, nihil quærunt, nihil etiam cogitare concupiscunt! felices illi, quibus tu solus spes es, et omne opus eorum oratio. Beatus, qui sedet solitarius et tacet, et stat super custodiam suam jugiter die ac nocte; ut adhuc in hoc fragili corpusculo positus prælibare valeat aliquatenus dulcedinem tuam. Rogo te per illa saluifera vulnera tua, quæ passus es in cruce pro salute nostra, e quibus emanavit ille pretiosus sanguis, quo sumus redempti, vulnera hanc animam meam peccatricem, pro qua etiam mori dignatus es: vulnera eam igneo et potentissimo telo tuæ nimis charitatis. Vivus est enim sermo Dei, et efficax, et penetratior omni gladio ancipiti.

Ex D. Bernardi in assumpt. B. Mariæ serm. IV.

Constat enim pro universo genere humano fuisse sollicitam, cui dictam est. Ne timeas, Maria, invenisti gratiam, utique quam quærebas. Quis ergo misericordiæ tuæ o benedicta, longitudinem et latitudinem, sublimitatem et profundum queat investigare?

Per te enim cœlum repletum; infernus evacuatus est: instauratæ ruinæ cœlestis Hierusalem: expectantibus miseris vita perdata data. Sic potentissima et piissima charitas et affectu compatiendi, et subveniendi abundat affectu, æque locuples in utroque. Ad hunc igitur fontem sitibunda properet anima nostra. Ad hunc misericordiæ cumulam tota sollicitudine miseria nostra recurrat. Ecce jam quibus potuimus votis ascendentem te ad filium deduximus, et prosecuti sumus saltem, a longe, virgo benedicta. Sit pietatis tuæ, ipsam quam apud Deum gratiam invenisti, notam facere mundo.

Ex Epistola II ad Fulconem.

Quid facis in urbe, qui claustrum elegeras? Quid tibi cum sæculo, qui sæculum spreveras? Funes ceciderunt tibi in præclaris, et tu opibus inhias terrenis? Si vis habere simul hæc et illa, breviter tibi respondebitur: memento, fili, quia recepisti bona in vita tua. Recepisti, dixit, non rapuisti: ne etiam de hoc tibi frustra blandiaris, quod tuis contentus, aliena non rapias. Verumtamen quæ sunt illa tua? Beneficia ecclesiæ? Recte: quia surgis ad vigiliis, vadis ad missas, horis chorum nocturnis diurnisque frequentas. Benefacis, sic ecclesiæ præbendam gratis non accipis. Dignum est, ut qui altario deserviat, de altario vivat. Conceditur ergo tibi, ut si bene deservis, de altario vivas, non autem ut de altario luxurieris, ut de altario superbias, ut inde compares tibi frena aurea, sellas depictas, calcaria deargentata, varia griseaque pellicea a collo et manibus ornata purpureo diversificata.

Ex D. Bonaventuræ lib. I sentent. distinct. XVII partis I dubio III.

Qui diligit, inquit, fratrem, in lumine manet. Videtur hoc verbum Joannis positum improprie dictam, quia lumen respicit cognitionem, sicut calor affectionem; ergo magis deberet dicere manet in calore, quam manet in lumine.

Respondeo. Dicendum, quod luminis est manifestare. Manifestare autem aliquid alicui est dupliciter, aut sicut viam cognoscendorum, aut sicut viam agendorum. Primum est per scientiam, et contra illud lumen opponitur tenebra ignorantiae simplicis. Secundum est per gratiam. Unde per Joannem: unctio docebit vos de omnibus, et contra illud est tenebra malitiæ, sive peccati: et de hoc lumine, et de his tenebris loquitur beatus Joannes, quod patet in textu.

Ex D. Thomæ Summæ Theol. I. p. q. XCIII a. I.

Utrum imago Dei sit in homine.

Ad Primum sic proceditur. Videtur, quod imago Dei non sit

in homine. Dicitur enim Isaïæ 40. *Cui similem fecistis Deum, aut quam imaginem ponetis ei?*

Sed contra est, quod dicitur Genesi 1. *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.*

Respondeo dicendum, quod sicut Augustinus dicit in lib. 83. Quæstionum (*quæst. 74. tom. 4.*): *ubi est imago, continuo est et similitudo: sed ubi est similitudo, non continuo est imago.* Ex quo patet, quod *similitudo* est de ratione imaginis, et *imago* aliquid addit supra rationem similitudinis; scilicet quod sit ex alio expressa. Imago enim dicitur ex eo, quod agitur ad imitationem alterius. Unde ovum, quantumcumque sit alteri ovo simile, et æquale, quia tamen non est expressum ex illo, non dicitur imago ejus &.

Ad primum ergo dicendum, quod Propheta loquitur de corporalibus imaginibus ab homine fabricatis, et ideo signanter dicit. *Quam imaginem ponetis ei?* Sed Deus ipse sibi in homine posuit spiritualement imaginem.

CX.

Ex Cicer. lib. II de orat. cap. XII.

Age vero, inquit Antonius, qualis oratoris, et quanti hominis in dicendo putas esse historiam scribere? Si, ut Græci scripserunt, summi, inquit Catulus: si, ut nostri, nihil opus est oratore. Satis est non esse mendacem. Atqui, ne nostros contempnas, inquit Antonius, Græci ipsi sic initio scriptitarunt, ut noster Cato, ut Pictor, ut Piso. Erat enim historia nihil aliud, nisi annalium confectio: cujus rei, memoriæque publicæ retinendæ causa, ab initio rerum Romanarum usque ad P. Mucium, pontificem maximum, res omnes singulorum annorum mandabat literis pontifex maximus, afferebatque in album, et proponebat tabulam domi, potestas ut esset populo cognoscendi, ii qui etiam nunc Annales maximi nominantur.

Hanc similitudinem scribendi multi secuti sunt, qui sine ullis ornamentis monumenta solum temporum, hominum, locorum, gestarumque rerum reliquerunt. Itaque qualis apud Græcos Phe-

recides, Hellenicus, Acusilas fuit, aliique permulti; talis nos-
ter Cato, et Pictor et Piso, qui neque tenent quibus rebus or-
netur oratio, (modo enim huc ista sint importata) et dum intel-
ligatur quid dicant, unam dicendi laudem putant esse brevi-
tatem. Paululum se erexit, et addidit historiæ majorem sonum vo-
cis vitæ optimus, Crassi familiaris, Antipater. Cæteri non exor-
natores rerum, sed tantummodo narratores fuerunt.

XIII. Est, inquit Catulus, ut dicis. Sed iste ipse Cælius ne-
que distinxit historiam varietate locorum; neque verborum col-
locatione, et tractu orationis leni et æquabili perpolivit illud
opus; sed ut homo neque doctus, neque maxime aptus ad di-
cendum, sicut potuit, dolavit: vicit tamen, ut dicis, superiores.

Minime mirum, inquit Antonius, si ista res adhuc nostra
lingua illustrata non est. Nemo enim studet eloquentiæ nostro-
rum hominum, nisi ut in causis atque in foro eluceat: apud Græ-
cos autem eloquentissimi homines, remoti a causis forensibus,
cum ad cæteras res illustres, tum ad scribendam historiam ma-
xime se applicaverunt.

Ex I de legibus c. II.

Atticus. Teneo quam optabam occasionem, neque omittam.
Marcus. Quam tandem, Tite? Att. Postulatur a te jam diu vel
flagitatur potius historia. Sic enim putant, te illam tractante, ef-
fici posse, ut in hoc etiã genere græciæ nihil cedamus. Atque
ut audias, quid ego ipse sentiam, non solum mihi videris eorum
studiis, qui litteris delectantur, sed etiã patriæ debere hoc mu-
nus; ut ea, quæ salva per te est, per te eundem sit ornata. Ab-
est enim historia litteris nostris, ut et ipse intelligo, et ex te
persæpe audio. Potes autem tu profecto satisfacere in ea, quippe
cum sit opus, ut tibi quidem videri solet, unum hoc oratorium
maxime. Quamobrem aggredere, quæsumus, et sume ad hanc
rem tempus, quæ est a nostris hominibus adhuc, aut ignorata,
aut relicta. Nam post annales pontificum maximatorum, quibus
nihil est jucundius, si ad Fabium, aut ad eum, qui tibi semper
in ore est, Catonem, aut ad Pisonem, aut ad Fannium, aut ad
Vennonium venias: quamquam ex iis alius alio plus habet vi-
rium; tamen quid tam exile, quam isti omnes? Fannii autem
ætati conjunctus Antipater paulo inflavit vehementius, habuitque
vires agrestes ille quidem atque horridas, sine nitore ac palæstra,

sed tamen admonere reliquos potuit, ut accuratius scriberent. Ecce autem successere huic Gellius, Clodius, Asellio: nihil ad Cælium, sed potius ad antiquorum languorem atque inscitiam. Nam quid Macrum numerem? cujus loquacitas habet aliquid argutiarum: nec id tamen ex illa erudita græcorum copia; sed ex librariolis latinis: in orationibus autem multus et ineptus, ad summam impudentiam. Sisenna, ejus amicus omnes adhuc nostros scriptores, nisi qui forte nondum ediderunt, de quibus existimare non possumus, facile superavit. Is tamen neque orator in numero vestro unquam est habitus, et in historia puerile quidam consecratur, ut unum Clitarchum, neque præterea quemquam, de græcis legisse videatur: cum tamen velle duntaxat imitari; quem si assequi posset, aliquantum ab optimo tamen abesset. Quare tuum est munus: hoc a te expectatur: nisi quid Quinto videtur secus. Quintus. Mihi vero nihil: et sæpe de isto collocuti sumus. Sed est quædam inter nos parva dissensio. Atticus. Quæ tandem? Quintus. A quibus temporibus scribendi capiatur exordium. Ego enim ab ultimis censeo, quoniam illa sic scripta sunt, ut ne legantur quidem. Marcus. Intellego equidem a me istum laborem jamdiu postulari, Attice: quem non recusarem, si mihi ullum tribueretur vacuum tempus et liberum. Neque enim occupata opera neque impedito animo res tanta suscipi potest. Utrumque opus est, et cura vacare et negotio. Historia vero nec institui potest, nisi præparato otio, nec exiguo tempore absolvi; et ego animi pendere soleo, cum semel quid orsus traducor alio; neque tam facile interrupta contexo, quam absolvo instituta.

Ex A. Gellii lib. XVI cap. IV.

Item in libro ejusdem Cincii de re militari V. ita scriptum est: Cum delectus antiquitus fieret, et milites scriberentur, in jusjurandum eos tribunus militaris adigebat in verba hæc: in magistratu C. Lælii C. filii Cos., L. Cornelii P. filii Cos. in exercitu, decemque millia passuum prope, furtum non facies dolo malo, solus, neque cum pluribus, pluris nummi argentei, in dies singulos. Extra hastam, hastile, ligna, pabulum, utrem, follem, faculam, si quid ibi inveneris, sustulerisve quod tuum non erit, quod pluris nummi argentei erit, uti tu ad C. Lælium C. filium Cos., L.ve Cornelium P. filium Cos., siye ad quem eorum

ius erit, proferas, aut profitebere in triduo proximo, quidquid inveneris, sustulerisve dolo malo, aut domino suo, eujus id cen-
sebis esse, reddes, uti quod recte factum esse noles.

Ex lib. XI cap. XIV.

Simplicissima suavitate et rei et orationis L. Piso Frugi usus est in primo annali, cum de Romuli regis vita atque victu scriberet. Ea verba, quæ scripsit, hæc sunt: eundem Romulum dicunt ad cœnam vocatum, ibi non multum bibisse; quia postridie negotium haberet. Et dicunt, Romule, si istuc omnes homines faciant, vinum vilius sit. Is respondit, imo vero carum, si quantum quisque volet, bibat; nam ego bibi, quantum volui.

Ex libro V cap. IV.

Apud Sigillaria forte in libraria ego et Julius Paulus poeta, vir memoria nostra doctissimus, conederamus, atque ibi expositi erant Fabii annales, bonæ atque sinceræ vetustatis libri, quos venditor sine mendis esse contendebat. Ostendebat grammaticus quispiam ita scriptum in lib. IV. Quapropter tum primum ex plebe alter Coss. factus est, duo et vicesimo anno, postquam Romam Galli ceperunt: non, inquit, duo et vicesimo, sed duodevicesimo scribi oportuit. Quid enim est duo et vicesimo? Alio quoque loco hic ita scripsit. Mortuus est anno duo et vicesimo, rex fuit anno vicesimo primo.

Ex M. Porcii Catonis lib. de re rustica.

Est interdum præstare mercaturis rem quærere, ni tam periculosum siet, et item fœnerari, si tam honestum siet. Majores enim nostri sic habuerunt, et ita in legibus posiverunt. Furem dupli. condemnari, fœneratorem quadrupli. Quanto pejorem civem existimariat fœneratorem, quam furem, hinc licet existimari. Et virum bonum cum laudabant, ita laudabant, bonum agricolam, bonumque colonum. Amplissime laudari existimabatur, qui ita laudabatur. Mercatorem autem strenuum studiosumque rei quærendæ existimo, verum (ut supra dixi) periculosum et calamitosum. At ex agricolis et viri fortissimi, et milites strenuissimi gignuntur, maximeque pius quæstus, stabilissi-

musque consequitur, minimeque invidiosus: minimeque male cogitantes sunt, qui in studio occupati sunt. Nunc ut ad rem redeam, quod promisi, institutum principium hoc erit.

CXII.

Ex Auli Gellii lib. XV. cap. I.

Verba Q. Claudii Quadrigarii ex undevigesimo annali hæc sunt. Tum Sylla conatus est, et tempore magno eduxit copias; ut Archelai turrim unam, quam ille interposuit, ligneam incenderet. Venit, accessit, ligna subdidit, submovit græcos, ignem admovit: salis sunt diu conati, nunquam quiverunt incendere; ita Archelaus omnem materiam obliverat alumine: quod Silla atque milites mirabantur. Et postquam non succendit, reduxit copias.

Ex C. Suetonii Tranquilli C. J. Cæsare cap. LVI

Reliquit et rerum suarum Commentarios, gallici, civilisque belli Pompejani. Nam Alexandrini, Africique, et Hispaniensis, incertus auctor est. Alii enim Oppium putant; alii Hirçium; qui etiam gallici belli novissimum imperfectumque librum supplevit. De Commentariis Cæsaris Cicero in eodem libro sic refert. Commentarios scripsit valde quidem probandos; nudi sunt, recti et venusti, omni ornatu orationis, tamquam veste, detracto. Sed dum voluit, alios habere parata, unde sumerent, qui vellent scribere historiam, ineptis gratum fortasse fecit, qui volunt illa calamistris inurere, sanos quidem homines a scribendo deterruit. Nihil enim est in historia pura et illustri brevitate dulcius. De eisdem commentariis Hirçius ita prædicat: adeo probantur omnium iudicio, ut prærepta, non præbita facultas scriptoribus videatur. Cujus tamen rei major nostra, quam reliquorum est admiratio. Ceteri enim quam bene atque emendate, nos etiam quam facile atque celeriter eos perscripserit, scimus. Pollio Asinius parum dilligenter, parumque integra veritate compositos putat: eum Cæsare pleraque, et quæ per alios erant gesta, temere crediderit, et quæ per se, vel consulto, vel etiam memoria lapsus, perperam ediderit: existimatque rescripturum et correcturum fuisse.

Ex C. Cæsaris lib. III de bello civili cap. XXI

Sed fortuna, quæ plurimum potest, cum in reliquis rebus, tum præcipue in bello, parvis momentis magnas rerum commutationes efficit, ut tum accidit. Munitionem, quam pertingere a castris ad flumen supra demonstravimus, dextri Cæsaris cornu cohortes ignorantia loci sunt secutæ, cum portam quærerent, castrorumque eam munitionem esse arbitrarentur. Quod cum esset animadversum conjunctam esse flumini, protinus his munitionibus, defendente nullo, transcenderunt; omnisque noster equitatus eas cohortes est secutus.

Interim Pompejus, hac lauga satis interjecta mora, et renunciata, V. legionem ab opere deductam, subsidio suis duxit, eodemque tempore equitatus ejus nostris equitibus appropinquabat, et acies instructa a nostris, qui castra occupaverant, cernebatur; omniaque sunt subito mutata. Pompejana enim legio celeris spe subsidii confirmata, ab decumana porta resistere conabatur, atque ultro in nostros impetum faciebat. Equitatus Cæsaris, quod angusto itinere per aggeres adscendebat, receptui suo timens, initium fugæ faciebat. Dextrum cornu, quod erat a sinistro seclusum, terrore equitum animadverso, ne intra munitionem opprimeretur, ex parte, qua proruebat, sese recipiebat: ac plerique ex iis, ne in angustias inciderent, X. pedum munitionis sese in fossas præcipitabant: primisque oppressis, reliqui per horum corpora salutem sibi, atque exitum pariebant.

Sinistro cornu milites, cum ex vallo Pompejum adesse, et suos fugere cernerent, veriti ne angustiis intercluderentur, cum extra et intus hostem haberent, eodem, quo venerant, receptui consulebant: omniaque erant tumultus, timoris, fugæ plena; adeo ut, Cæsar signa fugientium manu prehenderet, et consistere juberet, alii dimissis equis, eundem cursum conficerent, alii ex metu etiam signa dimitterent; neque quisquam omnino consisteret. His tantis malis hæc subsidia succurrebant, quominus omnis deleteretur exercitus, quod Pompejus insidias timens, credo, quod hæc præter spem acciderant ejus, qui paulo ante ex castris fugientes suos conspexerat, munitionibus appropinquare aliquandiu non audebat, equitesque ejus angustiis, portisque a Cæsaris militibus occupatis, ad insequendum tardabantur. Ita parvæ res magnum in utramque partem momentum habuerunt,

Pompejuseo prælio imperator est appellatus. Hoc nomen obtinuit, atque ita se postea salutari passus est.

Ex lib. VI de bello gallico.

Natio est omnium Gallorum admodum dedita religionibus: atque ob eam causam, qui sunt affecti gravioribus morbis, quique in præliis periculisque versantur, aut pro victimis homines immolant, aut se immolaturos vovent, administrisque ad ea sacrificia Druidibus utuntur, quod pro vita hominis, nisi vita hominis reddatur, non posse Deorum immortalium numen placari arbitrantur, publiceque ejusdem generis habent instituta sacrificia. Alii immani magnitudine simulacra habent, quorum contexta viminibus membra vivis hominibus complent, quibus succensis circumventi flamma exanimantur homines. Supplicia eorum, qui in furto aut latronicio, aut in aliqua noxa sint comprehensi, gratiora diis immortalibus esse arbitrantur. Sed cum ejus generis copia deficit, etiam ad innocentium supplicia descendunt. Deum maxime Mercurium colunt; hujus sunt plurima simulacra. Hunc omnium inventorem artium ferunt: hunc viarum atque itinerum ducem, hunc ad quæstus pecuniæ, mercaturasque habere vim maximam arbitrantur. Post hunc Appollinem, et Martem, et Jovem, et Minervam. De his eandem fere, quam reliquæ gentes habent opinionem.

Galli se omnes ab Dite patre prognatos prædicant. Idque ab Druidibus proditum dicunt. Ob eam causam spatia omnis temporis, non numero dierum, sed noctium finiunt; et dies natales, et mensium et annorum initia sic observant, ut noctem dies subsequatur. Magistratus, quæ visa sunt, occultant: quæque esse ex usu judicaverint, multitudini produnt. De republica, nisi per concilium loqui non conceditur.

Germani multum ab hac consuetudine differunt: nam neque Druidas habent, qui rebus divinis præsent, neque sacrificiis student. Deorum numero eos solos ducunt, quos cernunt, et quorum opibus aperte juvantur: Solem, et Vulcanum, et Lunam: reliquos ne fama quidem acceperunt. Vita omnis in venationibus, atque in studiis rei militaris consistit: ab parvulis duritiei, ac labori student. Qui diutissime impuberes permanserunt, maximam inter suos ferunt laudem. Hoc ali staturam, ali hoc vires, nervosque confirmari putant.

CXIV.

Ex Cornelii Nepotis Pausania.

I. Pausanias Lacedæmonius. Magnus homo, sed varius in omni genere vitæ fuit. Nam ut virtutibus eluxit, sic vitiis est obrutus. Hujus illustrissimum est prælium apud Plataeas. Namque illo duce, Mardonius satrapes regius, natione Medus, regis gener, in primis omnium persarum et manu fortis, et consilii plenus, cum ducentis millibus peditum, quos viritim legerat, et viginti millibus equitum, haud ita magna manu Græcia fugatus est, eoque ipse dux cecidit prælio.

II. Post id prælium eundem Pausaniam cum classe communi Cyprum, atque Hellespontum miserunt, ut ex his regionibus barbarorum præsidia depelleret. Pari felicitate in ea re usus, elatius se gerere cepit, majoresque appetere res.

In quo facto domum revocatus, accusatus capitis, absolvitur; multatur tamen pecunia. Quam ob causam ad classem remissus non est.

III. At ille post non multo sua sponte ad exercitum rediit, et ibi non callida, sed dementi ratione, cogitata patefecit. Non enim mores patrios solum, sed etiam cultum, vestitumque mutavit. Apparatu regio utebatur, veste Medica: satellites Medi et Ægyptii sequebantur: epulabatur more persarum luxuriosius, quam, qui aderant, perpeti possent: aditum petentibus conveniendi non dabat: superbe respondebat, et crudeliter imperabat: Spartam redire volebat.

Est genus quoddam hominum, quod Helotes vocatur, quorum magna multitudo agros lacedæmoniorum colit, servorumque munere fungitur: hos quoque sollicitare spe libertatis existimabatur; sed quod harum rerum nullum erat apertum crimen, quo argui posset, non putabant de tali, tamque claro viro suspicionibus oportere judicari, sed expectandum, dum se ipsa res aperiret.

IV. Interim Argilius quidam adolescentulus, quem puerum Pausanias amore venereo dilexerat, cum epistolam ab eo ad Artabazum accepisset, eique in suspicionem venisset, aliquid in ea de se esse scriptum, quod nemo eorum rediisset, qui super tali causa eodem missi erant; vincula epistolæ laceravit, signoque

detracto cognovit, si pertulisset, sibi esse pereundum. Erant in eadem epistola, quæ ad ea pertinebant, quæ inter regem Pausaniamque convenerant. *Has ille* litteras Ephoris tradidit.

Ex Epaminonda.

Epaminondas Polymni filius, Thebanus.

IV. Tentata autem ejus est abstinence a Diomedonte Cyziceno: namque is, rogatu Artaxerxis, Epaminondam pecunia corrumpendum susceperat. Hic magno cum pondere auri Thebas venit; et Micythum adolescentulum quinque talentis ad suam perdoxit voluntatem, quem tum Epaminondas plurimum diligebat. Micythus Epaminondam convenit, et causam adventus Diomedontis ostendit. At *ille* Diomedonte coram, nihil, inquit, opus pecunia est: nam si ea rex vult, quæ Thebanis sint utilia, gratis facere sum paratus: sin autem contraria, non habet auri atque argenti satis; namque orbis terrarum divitias accipere nolo pro patriæ caritate. Te, qui me incognitum tentasti, tuique similem existimasti, non miror; tibi que ignosco. Sed egredere propere, ne alios corrumpas, cum me non potueris. Tu, Micythe, argentum huic redde: nisi id confestim facis, ego te tradam magistratui. Hunc Diomedon cum rogaret, ut tuto exire, suaque, quæ attulisset, liceret afferre: illud, inquit, faciam; neque tua causa, sed mea: ne, si tibi sit pecunia adempta, aliquis dicat, id ad me ereptum pervenisse, quod delatum accipere noluissem. A quo cum quæsisset, quo se deduci vellet, et *ille* Athenas dixisset; præsidium dedit, ut eo tuto perveniret. Neque vero id satis habuit, sed etiam ut inviolatus in navem ascenderet, per Chabriam atheniensem, de quo supra mentionem fecimus, effecit. Abstinence erit hoc satis testimonium. Plurima quidem proferre possemus, sed modus adhibendus est, quoniam uno hoc volumine *vitas excellentium* virorum concludere constituimus: quorum separatim multis millibus versuum complures scriptores ante nos explicarunt.

Ex Chabria.

II. Chabrias autem multa in Europa bella administravit, cum dux Atheniensium esset; multa in Ægipto sua sponte ges-

sit: nam Nectanebum adutum profectus, regnum ei constituit. Fecit idem Cypri, sed publice ab Atheniensibus Evagoræ adiutor datus: neque prius inde discessit, quam totam insulam bello devinceret: qua ex re Athenienses magnam gloriam sunt adepti. Interim bellum inter Ægyptios et Persas conflatum est. Athenienses cum Artaxerxe societatem habebant; Lacedæmonii cum Ægyptiis; a quibus magnas prædas Agesilaus rex eorum faciebat. Id intuens Chabrias, cum in re nulla Agesilao cederet, sua sponte eos adutum profectus, Ægyptiæ classi præfuit; pedestribus copiis Agesilaus.

Ex Agesilao.

VIII. Atque hic tantus vir, ut naturam faultricem habuerat in tribuendis animi virtutibus, sic maleficam nactus est in corpore; nam et statura fuit humili, et corpore exiguo, et claudus altero pede. Quæ res etiam nonnullam afferebat deformitatem: atque ignoti, faciem ejus cum intuerentur, contemnebant: qui autem virtutem noverant, non poterant admirari satis. Quod ei usu venit, cum annorum octoginta subsidio Thaco in Ægyptum ivisset, et in acta cum suis accubuisset sine ullo tecto; stratumque haberet tale, ut terra tecta esset stramentis; neque huc amplius quam pellis esset injecta, eodemque comites omnes accubuissent, vestitu humili, atque obsoleto, ut eorum ornatus non modo in his Regem neminem significaret, sed hominis non beatissimi suspicionem præberet.

CXVI.

Ex C. Sallustii Crispi bello Catilinario. cap. LX

Sed ubi omnibus rebus exploratis, Petrejus tuba signum dat, cohortes paulatim incedere jubet: idem facit hostium exercitus. Postquam eo ventum est, unde a ferentariis prælium committi posset; maximo clamore infestis signis concurrunt; pila mittunt; gladiis res geritur. Veterani, pristinae virtutis memores,

cominus acriter instare, illi haud timidi resistunt: maxima vi certatur. Interea Catilina cum expeditis in prima acie versari: laborantibus succurrere: integros pro sauciis accersere: omnia providere, multum ipse pugnare, saepe hostem ferire: strenui militis, et boni imperatoris officia simul exsequabatur. Petrejus, ubi videt Catilinam contra, ac ratus erat, magna vi contendere; cohortem praetoriam in medios hostis inducit; eosque perturbatos, atque alios alibi resistentes, interficit; deinde utriusque ex lateribus ceteros adgreditur. Manlius, et Fæsulanus in primis pugnantibus cadunt. Postquam fusas copias, seque cum paucis relictae tum videt Catalina, memor generis, atque pristinæ dignitatis suæ, in confertissimos hostes incurrit, ibique pugnans confoditur.

LXI. Sed, confecto prælio, tum vero cerneret, quanta audacia, quantaque animi vis fuisset in exercitu Catilinæ. Nam ferre, quem quisque vivus pugnando locum ceperat, eum, amissa anima, corpore tegebat. Pauci autem, quos medios cohors praetoria disjecerat, paullo diversius, sed omnes tamen adversis vulneribus, conciderant. Catilina vero longe a suis inter hostium cadavera repertus est, paullulum etiam spirans, ferociamque animi, quam habuerat vivus, retinens.

Ex bello Jugurthino,

XXI. Adherbal cum paucis equitibus Cirtam profugit.

XXVI. Ea postquam Cirtæ audita sunt, Italici, quorum virtute mœnia defensabantur, confisi, deditione facta, propter magnitudinem populi romani inviolatos sese fore, Adherbali suadent, uti seque et oppidum Jugurthæ tradat: tantum ab eo vitam paciscatur: de ceteris senatui curæ fore. At ille tametsi omnia potiora fide Jugurthæ rebatur, tamen, quia penes eosdem, si advorsaretur, cogendi potestas erat, ita, uti censuerant Italici, deditionem fecit. Igitur Jugurtha in primis Adherbalem excruciatum necat: dein omnis puberes Numidas, atque negotiatores promiscue, uti quisque armatis obvius fuerat, interfecit.

XXVII. Quod postquam Romæ cognitum est, et res in senatu agitari cœpta: iidem illi ministri regis interpellando, ac saepe gratia, interdum jurgiis trahendo tempus, atrocitatem facti leniebant. At ni C. Memmius, tribunus plebis designatus, vir acer, et infestus potentiae nobilitatis, populum romanum edocuis-

set id agi, uti per paucos factiosos Jugurthæ scelus condonaretur: profecto omnis invidia, prolatandis consultationibus, dilapsa foret. Tanta vis gratiæ, atque pecuniæ Regis erat!

XXVIII. At Jugurtha, contra spem nuncio accepto, quippe cui, Romæ omnia venire, in animo hæserat; filium et cum eo duos familiaris ad senatum legatos mittit; iisque, uti illis, quos Hiempsale interfecto miserat, præcipit, *omnis mortalis pecunia aggrediantur.*

XXXIII. Igitur Jugurtha, contra decus regium, cultu quam maxime miserabili, cum Cassio Romam venit. At tametsi in ipso magna vis animi erat, confirmatus ab omnibus, quorum potentia aut scelere cuncta ea gesserat, quæ supra memoravimus, Cajum Bæbium tribunum plebis magna mercede parat, cujus impudentia contra jus et injurias omnis munitus foret.

XXXV. Erat ea tempestate Romæ Numida quidam, nomine Massiva Gulussæ filius, Masinissæ nepos. Quæ postquam Massiva agitare cœpit, neque Jugurthæ in amicis satis præsidii est: quod eorum alium conscientia, alium mala fama, et timor animi impediabat: Bomilcari proximo, ac maxime fido sibi, imperat, pretio, sicuti multa confecerat, insidiatores Massivæ parat, ac maxime occulte: sin id parum proceadat, quovis modo Numidam interficiat. Bomilcar mature Regis mandata exsequitur.

At Jugurtha, manifestus tanti sceleris, non prius omisit contra verum niti, quam animadvortit, super gratiam, atque pecuniam suam, invidiam facti esse. Igitur quamquam in priore actione ex amicis quinquaginta vades dederat, regno magis, quam vadibus consulens clam in Numidiam Bomilcarem dimittit, veritus ne reliquos popularis metus invaderet parendi sibi, si de illo supplicium sumptum foret. Et ipse paucis diebus eodem profectus est, jussus a Senatu Italia decedere. Sed postquam Roma egressus est, fertur, sæpe tacitus eo respiciens, postremo dixisse: Urbem venalem, et mature perituram, si emptorem invenerit.

Ex historiæ fragmentis, Lib. IV.

Epistola regis Mithridatis scripta ad regem Arsacem.

Rex Mithridates regi Arsaci S. Omnes, qui secundis rebus suis ad belli societatem orantur, considerare debent, liceatne tum pacem agere. Dein quod quæritur, satisne pium, tutum, glorio-

sum, an indecorum sit. Tibi perpetua pace frui liceret, nisi hostes opportuni, et scelestissimi. Egregia fama, si Romanos oppreresis, futura est. Neque petere audeam societatem: et frustra mala mea cum tuis bonis miscerisperem. Atqui ea, quæ te morari posse videntur, ira in Tigranem recentis belli, et meæ res parum prosperæ, si vera æstumare voles, maxime hortabuntur. Ille enim obnoxius, qualem tu voles, societatem accipiet: mihi fortuna, multis rebus ereptis, usum dedit bene suadendi: et, quod florentibus optabile est, ego non validissimus præbeo exemplum, quò rectius tua componas. Namque romanis, cum nationibus, populis, regibus cunctis, una et ea vetus causa bellandi est, cupidio profunda imperii, et divitiarum.

Teque illa fama sequetur, auxilio profectum magnis regibus, latrones gentium oppressisse. Quod uti facias moneo, hortorque, neu malis pernicie nostra unum imperium prolatare, quam societate victor fieri.

CXVIII.

Ex T. Livii lib. I. cap. XXV.

Fœdere icto, trigemini, sicut convenerat, arma capiunt. Cum sui utrosque adhortarentur; deos patrios, patriam ac parentes, quidquid civium domi, quidquid in exercitu sit, illorum tunc arma, illorum intueri manus; feroces et suopte ingenio, et pleni adhortantium vocibus in medium inter duas acies procedunt. Considerant utrinque pro castris duo exercitus, periculi magis præsentis quam curæ expertes. Quippe imperium agebatur, in tam paucorum virtute atque fortuna positum. Itaque ergo erecti suspensique in minime gratum spectaculum animo intenduntur.

Datur signum: infestisque armis, velut acies, terni juvenes, magnum exercituum animos gerentes, concurrunt: nec his, nec aliis periculum suum, sed publicum imperium, servitiumque observatur animo, futuraque ea deinde patriæ fortuna, quam ipsi fecissent. Ut primo statim concursu increpuere arma, micantesque fulsere gladii, horror ingens spectantes perstringit, et

neutro inclinata spe, torpebat vox spiritusque. Consertis deinde manibus, cum jam non motus tantum corporum, agitatioque ancepstelorum armorumque, sed vulnera quoque et sanguis spectaculo essent; duo Romani, super alium alius, vulneratis tribus Albanis, exspirantes corruerunt.

Ad quorum casum cum conclamasset gaudio Albanus exercitus, Romanas legiones jam spes tota, nondum tamen cura deseruerat, exanimes vice unius, quem tres Curatii circumsteterant. Forte is integer fuit, ut universis solus nequaquam par, sic adversus singulos ferox: ergo, ut segregaret pugnam eorum, capessit fugam; ita ratus secuturos, ut quemque vulnere affectum corpus sineret. Jam aliquantum spatii ex eo loco, ubi pugnatum est, aufugerat, cum respiciens videt magnis intervallis sequentes; unum haud procul ab sese abesse: in eum magno impetu rediit. Et dum Albanus exercitus inclamat Curatiis, uti opem ferant fratri, jam Horatius, cæso hoste, victor secundam pugnam petebat.

Tunc clamore, qualis ex insperato faventium solet, Romani adjuvant militem suum: et ille defungi prælio festinat. Prius itaque quam alter, qui nec procul aberat, consequi posset, et alterum Curatium conficit. Jamque æquato Marte singuli superebant, sed nec spe nec viribus pares: alterum intactum ferro corpus, et geminata victoria ferocem in certamen tertium dabant: alter fessum vulnere, fessum cursu trahens corpus, victusque fratrum ante se strage, victori objicitur hostis: nec illud prælium fuit. Romanus exultans: Duos, inquit, fratrum manibus dedit: tertium, causam belli hujusce, ut Romanus Albano imperet, dabo. Male sustinenti arma gladium superne jugulo defigit: jacentem spoliat. Romani ovantes ac gratulantes Horantium accipiunt, eo majore cum gaudio, quo propius metum res fuerat.

Princeps Horatius ibat, trigemina spolia præ se gerens: cui soror virgo, quæ desponsa uni ex Curatiis fuerat, obvia ante portam Capenam fuit: cognitoque super humeros fratris paludamento sponsi, quod ipsa confecerat, solvit crines, et flebiliter nomine sponsum mortuum appellat. Movet feroci juveni animum comploratio sororis in victoria sua, tantoque gaudio publico. Stricto itaque gladio, simul verbis increpans, transfigit puellam: Abi hinc cum immaturo amore ad sponsum, inquit, oblita fratrum mortuorum, vivique, oblita patriæ Sic eat, quæcumque Romanum lugebit hostem. Atrox visum id facinus patribus ple-

bique: sed recens meritum facto obstabat: tamen raptus in jus ad regem.

Inter hæc senex juvenem amplexus, spolia Curiatorum fixa eo loco, qui nunc Pila Horatia appellatur, ostentans: Hunc sine, aje-
bat, quem modo decoratum ovantemque victoria incedentem
vidistis, Quirites, eum sub furca viactum inter verbera et cru-
ciatus videre potestis? quod vix Albanorum oculi tam deforme
spectaculum ferre possent: I, lictor, colliga manus, quæ paulo
ante armatæ imperium populo Rom. pepererunt. I, caput obnube
liberatoris urbis hujus: arbori infelici suspende: verbera vel intra
pomœrium, modo inter illa pila, et spolia hostium: vel extra po-
mœrium, modo intra sepulchra Curiatorum: quò enim ducere hunc
juvenem potestis, ubi non sua decora eum a tanta sceditate sup-
plicii vindicent? Non tulit populus nec patris lachrymas, nec
ipsius parem in omni periculo animum: absolveruntque admira-
tione magis virtutis, quam jure causæ.

Ex libro II. Cap. XII.

Obsidio erat nihilo minus, et frumenti cum summa caritate
inopia: sedendoque expugnaturum se urbem, spem Porsenna ha-
bebat, cum C. Mutius adolescens nobilis ::::: senatum adiit.
Transire Tiberim, inquit, patres, et intrare, si possim, castra hos-
tium volo, non prædo, nec populantium invicem ultor: majus, si
dii juvant in animo est facinus. Approbant patres: abdito intra
vestem ferro proficiscitur: ubi eo venit, in confertissima turba
prope regium tribunal constitit: ibi cum stipendium forte mili-
tibus daretur; et scriba cum rege sedens pari fere ornatu multa
ageret; eumque milites vulgo adirent; timens sciscitari, uter Por-
senna esset, ne, ignorando regem, semetipse aperiret, quis esset:
quo temere traxit fortuna facinus, scribam pro rege obruncat.

Vadentem inde, qua per trepidam turbam cruento mucrone
sibi ipse fecerat viam, cum, concursu ad clamorem facto, com-
prehensum regii satellites retraxissent ante tribunal regis; des-
titutus tum quoque inter tantas fortunæ minas, metuendus ma-
gis, quam metuens: Romanus sum, inquit, civis. C. Mutium vo-
cant: hostis hostem occidere volui; nec ad mortem minus ani-
mi est, quam ad cædem fuit. Et facere et pati fortia, Romanum
est: nec unus in te ego hos animos gessi: longus post me ordo
est idem petentium decus. Proinde in hoc discrimen, si juvat,

accingere, ut in singulas horas capite dimices tuo: ferrum hostemque in vestibulo habeas regiæ, hoc tibi juvenus Romana indicimus bellum. Nullam aciem, nullum prælium timueris. Uni tibi, et cum singulis res erit. Cum res simul ira infensus, periculoque conterritus, circumdari ignes minitabundus juberet, nisi expromeret propere, quas insidiarum sibi minas per ambages jaceret: En tibi, inquit, ut sentias, quam vile corpus sit iis, qui magnam gloriam petunt: dextramque accenso ad sacrificium foveculo injicit.

CXX.

Ex C. Velleji Patereuli lib. II.

XVIII. Per ea tempora Mithridates, Ponticus rex, vir neque silendus, neque dicendus sine cura, bello acerrimus, virtute eximius, aliquando fortuna, semper animo maximus, consiliis dux, miles manu, odio in romanos Annibal; occupata Asia, necatisque in ea omnibus civibus romanis, quos quidem eadem die atque hora, redditis civitatibus literis, ingenti cum pollicitatione præmiorum, interimi jusserat, quo tempore neque fortitudine adversus Mithridatem, neque fide in romanos quisquam Rhodiis par fuit. Cum terribilis Italiæ quoque videretur imminere, sorte obvenit Sullæ Asia provincia.

XCIV. Hoc tractu temporum Tib. Claudius Nero, quo trimo, ut prædiximus, Livia Drusi Claudiani filia, despondente Nerone, cui ante nupta fuerat, Cæsari nupserat, innutritus cælestium præceptorum disciplinis, juvenis genere, forma, celsitudine corporis, optimis studiis, maximoque ingenio instructissimus, qui protinus, quantus est, sperari potuerat, visusque prætulerit principem, quæstor undevicesimum annum agens, capessere cœpit rempublicam.

CXXIII. Cæsar Augustus, Pompejo Apulejoque consulibus, septuagesimo sexto ætatis anno animam cælestem cœlo reddidit.

CXXIV. Quid tunc homines timuerint, quæ senatus tre-

pidatio, quæ populi confusio, quis orbis metus, in quam arcto salutis exitiique fuerimus confinio, neque mihi exprimere vacat, neque, cui vacat, potest. Id solum voce publica dixisse habeo. Cujus orbis ruinam timueramus, eum ne commotum quidem sensitimus: tantaque unius viri majestas fuit, ut nec bonis, neque contra malos opus armis foret. Una tamen veluti luctatio civitatis fuit pugnantis cum Cæsare; senatus populique romani, ut stationi paternæ succederet; illius, ut potius æqualem civem, quam eminentem liceret agere principem. Tandem magis ratione, quam honore victus est, cum, quidquid tuendum non suscepisset, periturum videret.

Ex Val. Maximi lib. II. De institutis antiquis.

CAP. I. Dives et præpotens naturæ regnum scrutatus, injiciam stilum tam nostræ urbis, quam ceterarum gentium priscis, ac memorabilibus institutis. Opus est enim cognosci hujusce vitæ, quam sub optimo principe felicem agimus, quænam fuerint elementa, ut eorum quoque respectus aliquid præsentibus moribus prosit.

De majoribus dantibus exemplum virtutis juvenibus.

Majores natu in conviviis ad tibias egregia superiorum opera carmine comprehensa pangebant, quo ad ea imitanda juventutem alacriorem redderent. Quid hoc splendidius? quid etiam utilius certamine? pubertas canis suum honorem reddebat, defuncta virium cursu ætas, ingredientes actuosam vitam favoris nutrimentis prosequabatur. Quas Athenas? quam scholam? quæ alienigena studia huic domesticæ disciplinæ prætulerim? Inde oriebantur Camilli, Scipiones, Fabricii, Marcelli, Fabii, ac ne singula imperii nostri lumina simul percurrendo sint longior; inde, inquam, cœli clarissima pars, divi fulserunt Cæsares. Adeo autem magna charitate patriæ tenebantur, ut arcana consilia patrum Conscriptorum multis sæculis nemo Senator enuntiaverit.

Quintus Fabius Maximus tantummodo, et is ipse per imprudentiam de tertio Punico bello indicendo, quod secreto in curia erat actum, Publio Crasso, rus petens, domum revertenti in itinere narravit, memor eum triennio ante Quæstorem factum, ignarusque nondum a Censoribus in ordinem senatorum elec-

tum, quo uno modo etiam iis, qui jam honores gesserant, aditus in curiam dabatur. Sed quamvis honestus error Fabii esset, vehementer tamen a Coss. objurgatus est. Nunquam enim taciturnitatem, optimum ac tutissimum administrandarum rerum vinculum, labefactari volebant.

Ex Auli sive Aur. Cor. Celsi de re medica lib. I.

Igitur hi, qui rationalem medicinam, profitentur, hæc necessaria esse proponunt, abditarum et morbos continentium causarum notitiam, deinde evidentium, post hæc etiam naturalium actionum, novissime partium interiorum.

Abditas causas vocant, in quibus requiruntur; ex quibus principiis nostra corpora sint, quid secundam, quid adversam valitudinem faciat. Neque enim credunt posse eum scire, quomodo morbos curare conveniat, qui, unde hi sint, ignoret. Evidentes vero causas appellant, in quibus quærent, initium morbi calor attulerit, an frigus: fames an satietas: et quæ similia sunt. Occursum enim vitio dicunt eum, qui originem non ignorarit.

Naturales vero corporis actiones appellant, per quas spiritum trahimus, et emittimus, cibum potionemque, et assumimus et concoquimus; itemque per quas eadem hæc in omnes membrorum partes digeruntur. Cum in interioribus partibus et dolores, et morborum varia genera nascentur, neminem putant his adhibere posse remedia, quæ ipse ignoret. Necessarium ergo esse incidere corpora mortuorum, eorumque viscera atque intestina scrutari: longeque optime fecisse Herophilum et Erasistratum, qui nocentes homines a regibus ex carcere acceptos vivos incidere, considerarintque, etiam spiritu remanente, ea quæ natura ante clausisset.

Ex Julii Obsequentis Prædiorum libro.

M. Marcello P. Sulpicio Coss.

In Campania multis locis terra pluit. In Prænestino cruenti ceciderunt imbres, Vejenti lana ex arboribus nata. Terracinae in æde Minervæ mulieres tres, quæ operatæ sedebant, fulmine exanimatæ. Ad lucum Libitinæ in statua equestri aenea ex ore, et pede aqua manavit diu. Galli Ligures deleti, comitia

cum ambitiose fierent, et ob hoc senatus in Capitolio haberetur, milvus volans, mustellam raptam de cella Jovis, in medio consensu patrum misit. Sub idem tempus ædes Salutis de cælo tacta. In colle Quirinali sanguis terra manavit. Lanuvii fax in cælo nocte conspecta, fulmine pleraque discussa. Cassini et Sol per aliquot horas noctis visus. Theani Sidicini puer cum quatuor manibus, et totidem pedibus natus. Urbe strata, pax domi forisque fuit.

CCXII.

Ex C. Cornelii Taciti Agricolæ vita.

XLIV. Natus erat Agricola Cajo Cæsare tertium consule idibus Junii: excessit LVI anno, X. Cal. Septembres, Collega Priscoque coss. Quod si habitum quoque ejus posteri noscere velint, decentior, quam sublimior fuit. Nihil metus in vultu; gratia oris supererat: bonum virum facile crederes, magnum libenter. Et ipse quidem, quamquam medio in spatio integræ ætatis ereptus, quantum ad gloriam, longissimum ævum peregit. Quippe et vera bona, quæ in virtutibus sita sunt, impleverat, et consularibus ac triumphalibus ornamentis prædito; quid aliud adstruere fortuna poterat? Opibus nimis non gaudebat, speciosæ contigerant: filia atque uxore superstitibus, potest videri etiam beatus incolumi dignitate, florente fama, salvis affinitatibus et amicitiiis futura effugisse.

Nam sicuti durare in hac beatissimi sæculi luce, ac principem Trajanum videre, augurio votisque apud nostras aures ominabatur: ita festinatæ mortis grande solatium tulit, evasisse postremum illud tempus, quo Domitianus non jam per intervalla ac spiramenta temporum, sed continuo et velut uno ictu republicam exhaustit.

XLV. Non vidit Agricola obsessam curiam, et clausum armis senatum, et eadem strage tot consularium cædes, tot nobilissimarum foeminarum exsilia et fugas.

Nero tamen substraxit oculos, jussitque scelera, non spectavit: præcipua sub Domiciano miseriarum pars erat, videre et as-

picl: cum suspiria nostra subscriberentur, cum denotandis tot hominum palloribus sufficeret sævus ille vultus et rubor, a quo se contra pudorem muniebat. Tu vero felix Agricola non vitæ tantum claritate, sed etiam opportunitate mortis, ut perhibent, qui interfuerunt novissimis sermonibus tuis, constans et libens fatum excepisti, tamquam pro virili portione innocentiam principi donares. Sed mihi filiæque præter acerbitem parentis erepti auget mœstitiam, quod assidere valetudini, fovere deficientem, satiari vultu, complexu, non contigit.

Ex Annalium lib. I. Cap. LXV.

Neque tamen Arminius, quamquam libero incursu, statim prorupit. Sed ut hæsero cæno fossisque impedimentis, turbati circum milites, incertus signorum ordo, usque tali in tempore, sibi quisque properus, et lentæ adversum imperia aures, irumpere germanos jubet, clamitans: En Varus et eodem iterum facto victæ legiones! Simul hæc, et cum delectis scindit agmen, equisque maxime vulnera ingerit. Illi sanguine suo et lubrico paludum lapsantes, excussis rectoribus disjicere obvios, proterere jacentes: plurimus circa aquilas labor, quæ neque adversum ferri ingruentia tela, neque figi limosa humo poterant. Cæcina dum sustentat aciem, suffosso equo delapsus circumveniebatur, ni prima legio sese opposuisset. Juvit hostium aviditas, omissa cæde, prædam sectantium: enisæque legiones, vesperscente die, in aperta et solida. Neque is miseriarum finis: struendum vallum, petendus agger: amissa magna ex parte, per quæ egeritur humus, aut exciditur cespes. Non tentoria manipulis, non fomenta sauciis: infectos cæno, aut cruore cibos dividentes, funestas tenebras, et tot hominum millibus unum jam reliquum diem lamentabantur.

XLVI. Forte equus abruptis vinculis vagus, et clamore ter-
ritus, quosdam ocurrentium obturbavit: tanta inde consternatio irupisse germanos credentium, ut cuncti ruerent ad portas, quarum decumana maxime petebatur, aversa hosti, et fugientibus tutior. Cæcina, comperto vanam esse formidinem, cum tamen neque auctoritate, neque precibus, ne manu quidem obsistere, aut retinere militem quiret, projectus in limine portæ, miseratione demum, quia per corpus legati eundem erat, clausit viam: simul tribuni et centuriones falsum pavorem docuerunt.

Ex Historiarum lib. IV.

LVII. Galli, duum millium spatio distantibus campis, con-
sedere. Illoc commeantium centurionum militumque emebantur
animi: ut flagitium incognitum, romanus exercitus in externa
verba jurarent, pignusque tanti sceleris, nece aut vinculis lega-
torum daretur. Voculæ, quamquam plerique fugam suadebant,
audendum ratus, vocata concione, in hunc modum disseruit.

LVIII. Nunquam apud vos verba feci, aut pro vobis solli-
citor, aut pro me securior. Nam mihi exitium parari, libens
audio: mortemque tot malis (hostium) vi finem miseriarum ex-
specto. Vestri me pudet, miseretque, adversus quos non prælium
et acies parantur: id enim fas armorum, et jus hostium: bellum
cum populo romano vestris se manibus gesturum, Classicus sper-
rat: imperiumque et sacramentum Galliarum ostentat. Adeo nos,
si fortuna in præsens virtusque deseruit, etiam vetera exempla
deficiunt. Quoties romanæ legiones perire præoptaverint, ne loco
pellerentur? Socii sæpe nostri, excindi urbes suas, seque cum
conjugibus ac liberis cremari pertulerunt. Neque aliud pretium
exitus, quam fides famaue. Tolerant cum maxime inopiam obsi-
diumque apud Vetera legiones, nec terrore aut promissis de-
moverentur.

Nobis, super arma et viros, et egregia castrorum munimenta,
frumentum et commeatus quamvis longo bello pares. Pecunia
nuper, etiam donativo sufficit: quod sive a Vespasiano, sive a Vi-
tello datum interpretari mavultis, ab imperatore certe romano
accepistis. Tot bellorum victores, apud Geldubam, apud Vete-
ra, fuso toties hoste, si pavetis aciem, indignum id quidem. Sed
est vallum, muriue, et trahendi artes, donec e proximis provin-
ciis auxilia, exercitusque concurrant. Sane ego displiceam. Sunt
alii legati, tribuni, centurio denique aut miles. Ne hoc prodi-
gium toto terrarum orbe vulgetur, vobis satellitibus Civilem et
Classicum Italiam invasuros.

An si ad mœnia urbis Germani Gallique duxerint; arma pa-
triæ inferetis? Horret animus tanti flagitii imagine. Tutori Tre-
vero agentur excubiæ? Signum belli Batavus dabit? Et Ger-
manorum catervas supplebitis? qui deinde sceleris exitus? Cum
romanæ legiones contra direxerint; trasfugæ et transfugis, et pro-
ditores et proditoribus, inter recens et vetus sacramentum in visi deis

errabitis ? Te, Jupiter optime maxime, quem per octingentos viginti annos, tot triumphis coluimus, te Quirine, romanæ parens urbis, precor venerorque, ut si vobis non fuit cordi, me duce hæc castra incorrupta et intemerata servari; at certe pollui scdari- que a Tutore et Classico, ne sinatis: militibus romanis, aut innocentiam detis, aut maturam et sine noxa pœnitentiam.

CXXIV.

Ex Q. Curtii Rufi lib. IV. Cap. XXVI.

Alexander, Legatis excedere tabernaculo jussis, quid placeret, ad consilium refert. Diu nemo, quid sentiret, ausus est dicere, incerta Regis voluntate. Tandem l'armenio: Ante suasissem, ait, ut captivos apud Damascum redimentibus redderes: ingentem pecuniam potuisse redigi ex iis, qui multi vineti virorum fortium occupaverant manus. Et nunc magnopere censerem, ut unam anum, et duas puellas itinerum, agminumque impedimenta, triginta millibus talentum auri permutes. Opimum Regnum occupari posse conditione, non bello. Nec quemquam alium inter Istrum, et Euphratem possedisse terras, ingenti spatio, intervalloque discretas Macedoniam potius respiceres, quam Bactra, et Indos intuereris.

Ingrata oratio Regi fuit. Itaque, ut finem dicendi fecit: Et ego, inquit, pecuniam, quam gloriam malle, si Parmenio essem. Nunc Alexander, de paupertate securus sum, et me non mercatorem memini esse, sed Regem. Nihil quidem habeo venale: sed fortunam meam utique non vendo. Captivos si placet reddi, honestius dono dabimus, quam pretio remitemus.

Introductis deinde Legatis, ad hunc modum respondit. Nunciate Dario, gratiarum actionem apud hostem supervacaneam esse, et me quæ fecerim clementer, et liberaliter, non amicitiae ejus tribuisse, sed naturæ meæ, nec adversus calamitates, sed adversus hostium vires contendere. Bellum cum captivis, et feminis gerere non soleo; armatus sit oportet, quem oderim. Quod si saltem pacem bona fide peteret, deliberarem forsitan, an darem. Verum enim vero

cum modo milites meos literis ad prodicionem, modo amicos ad perniciem meam pecunia sollicitet; ad interneccionem mihi persequendus est, non ut justus hostis, sed ut percusor et veneficus. Conditiones vero pacis, quas fertis, si accepero, victorem eum faciunt. Quæ post Euphratem sunt, liberaliter donat. Ubi igitur me affamini? nempe ultra Euphratem sum. Summum ergo deditis, quam promittit, terminum castra mea transeunt. Hinc me depellite, ut sciam vestrum esse, quod ceditis. Eadem liberalitate dat mihi filiam suam; nempe quam scio alicui servorum ejus nupturam. Multum vero mihi præstat, si me Mazæo generum præponit. Ite, nunciate Regi vestro, et quæ amisit, et quæ adhuc habet, præmia esse belli. Hoc regente utriusque terminos Regni, id quemque habiturum, quod proximæ lucis assignatura fortuna est.

Ex libro VII. Cap. XXII.

Jamque ad transeundum omnia aptaverant, cum Legati Scytharum viginti, more gentis, per castra equis vecti, nunciare jubent Regi, velle ipsos ad eum mandata perferre. Admissi in tabernaculum, jussique considerare, in vultu Regis defixerant oculos, credo, quia magditudine corporis animum æstimantibus modicus habitus haudquaquam famæ par videbatur. Scythis autem, non ut ceteris Barbaris, radis, et inconditus sensus est. Quidam eorum sapientiam capere dicuntur, quantamcumque gens capit semper armata. Sicque locutus esse apud Regem memoriæ proditum est, abhorrentia forsitan moribus nostris, et tempora et ingenia cultiora sortitis. Sed ut possit oratio eorum sperni, tamen fides nostra non debet, qui utcumque tradita sunt, incorrupta perferemus.

Igitur unum ex his maximum natu ita locutum accepimus. Si Dii habitum corporis tui aviditati animi parem esse voluissent, orbis te non caperet: altera manu Orientem, altera Occidentem contingeres, et hoc assecutus scire velles, ubi tanti Numinis fulgor conderetur. Sic quoque concupiscis, quæ non capis. Ab Europa petis Asiam, ex Asia transis in Europam: denique, si humanum genus omne superaveris, cum silvis et nivibus, et fluminibus ferisque bestiis gesturus es bellum.

Quid? tu ignoras, arbores magnas diu crescere, una hora extirpari? Stultus est, qui fructus earum spectat, altitudinem non

metitur. Vide, ne, dum ad cacumen pervenire contendis, cum ipsis ramis, quos comprehenderis, decidas. Leo quoque aliquando minimarum avium pabulum fit et ferrum rubigo consumit. Nil tam firmum est, cui periculum non sit etiam ab invalido. Quid nobis tecum est? nunquam terram tuam attingimus. Qui sis, unde venias, licetne ignorare in vastis silvis viventibus? Nec servare ulli possumus, nec imperare desideramus.

Bona nobis data sunt, ne Scytharum gentem ignores, jugum boum, aratrum, et hasta, et sagitta, et patera. His utimur et cum amicis, et adversus inimicos. Fruges amicis damus, boum labore quæsitæ: patera cum iisdem vinum Diis libamus: inimicos sagitta eminus, hasta cominus petimus. Sic Syriæ Regem, et postea Persarum, Medorumque superavimus, patuitque nobis iter usque in Ægyptum. At tu, qui te gloriaris ad latrones persequendos venire, omnium gentium, quas adisti, latro es. Lydiam cepisti: Syriam occupasti: Persidem tenes: Bactrianos habes in potestate: Indos petisti. Jam etiam ad pecora nostra avaras, et insatiabiles manus porrigis.

Quid tibi divitiis opus est, quæ te esurire cogunt? Primus omnium satietate parasti famem, ut quæ plura haberes, acrius, quæ non habes, cuperes. Non succurrit tibi, quandiu circum Bactra hæreas? Dum illos subigis, Sogdiani bellare cœperunt: bellum tibi ex victoria nascitur. Nam ut major, fortiorque sis, quam quisquam, tamen alienigenam dominum pati nemo vult. Transi modo Tanaim; scies, quam late pateant, nunquam tamen consequeris Scythas. Paupertas nostra velocior erit, quam exercitus tuus, qui prædam tot nationum vehit. Rursus, cum procul abesse nos credes, videbis in tuis castris. Eadem enim velocitate et sequimur, et fugimus. Scytharum solitudines Græcis etiam proverbis audio eludi. At nos deserta, et humano cultu vacua, magis, quam urbes, et opulentos agros sequimur. Proinde fortunam tuam pressis manibus tene. Lubrica est, nec invita teneri potest. Salubre consilium sequens, quam præsens, tempus ostendet melius. Impone felicitati tuæ frenos; facilius illam reges. Nostri sine pedibus dicunt esse fortunam, quæ manus, et pinnas tantum habet: cum manus porrigit, pinnas quoque comprehendere non sinit.

Denique, si Deus es, tribuere mortalibus beneficia debes, non sua eripere: sin autem homo es, id quod es, semper esse te cogita. Stultum est eorum meminisse, propter quæ tui oblivisceris.

Quibus bellum non intuleris, bonis amicis poteris uti. Nam et firmissima inter pares amicitia est, et videntur pares, qui non fecerunt inter se periculum virium. Quos viceris, amicos tibi esse, cave, credas. Inter dominum, et servum nulla amicitia est. Etiam in pace, belli tamen jura servantur. Jurando gratiam Scythas sancire ne credideris. Colendo fidem jurant. Græcorum ista cautio est, qui acta consignant, et Deos invocant. Nos religionem in ipsa fide novimus. Qui non reverentur homines, fallunt Deos. Nec tibi amico opus est, de cujus benevolentia dubites. Ceterum nos et Asiæ, et Europæ custodes habebis. Bactra nisi dividat Tanais, contingimos. Ultra Tanaim, usque ad Thraciam colimus. Thraciæ Macedoniam conjunctam esse fama fert. Utrunque Imperio tuo finitimos, hostes an amicos, velis esse considera.

CXXVI.

Ex C. Suetonii Tranquilli libro XI.

D. Titus imperator Augustus.

De amore omnium erga Titum.

I. Titus cognomine paterno, amor ac deliciæ generis humani, tantum illi ad promerendam omnium voluntatem, vel ingenii, vel artis, vel fortunæ superfuit; et, quod difficillimum est, in imperio, quando privatus, atque etiam sub patre principe, ne odio quidem, nedum vituperatione publica caruit.

Administratio principatus cum patre.

VI. Neque ex eo destitit participem atque tutorem imperii agere. Triumphavit cum patre, censuramque gessit una. Egique aliquanto incivilius, et violentius: siquidem suspectissimum quemque sibi, submissis qui per theatra, et castra quasi ex consensu ad pœnam deposcerent, haud cunctanter oppressit. In his A. Cæcinam consularem virum vocatum ad cœnam, ac vixdum triclinio egressum confodi jussit. Sane urgente discrimine,

quum etiam chirographum ejus præparatæ apud milites conjurationis deprehendisset. Quibus rebus sicut in posterum securitati satis cavit, ita ad præsens plurimum traxit invidiæ, ut non temere quis tam adverso rumore, magisque invitis omnibus transierit ad principatum.

Mutatio in melius.

VII. Præter sævitiam, suspecta in eo etiam luxuria erat: quod ad mediam noctem comessiones cum profusissimo quoque familiarium extenderet: suspecta et rapacitas, quod constabat in concionibus patris nundinari præmiarique solitum; denique propalam alium Neronem, et opinabantur et etiam prædicabant. At illi ea fama pro bono cessit, conversaque est in maximas laudes: neque ullo vitio reperto, et contra virtutibus summis.

Bericem statim ab urbe dimisit invitam. Quosdam e gratissimis delicatorum, quamquam tam artifices saltationis, ut mox scenam tenuerint, non modo fovere prolixius, sed spectare in publico omnino cœtu supersedit. Nulli civium quidquam ademittit, abstinuit alieno ut si quis unquam: ac ne concessas quidem ac solitas collationes recipit. Et tamen nemine ante se munificentia minor.

Natura benevolentissimus.

VIII. In ceteris vero desideriis animum hominum obstinantissime tenuit, ne quem sine spe dimitteret; quin et admonentibus domesticis, quasi plura polliceretur, quam præstare posset: Non oportere, ait, quemquam a sermone principis tristem discedere. Atque etiam recordatus quondam super cœnam, quod nihil cuiquam toto die præstitisset, memorabilem illam, meritoque laudatam vocem edidit: Amici, diem perdidit. Ne quod popularitatis prætermitteret, nonnunquam in thermis suis admissa plebe lavit.

Quædam sub eo fortuita ac tristia acciderunt, ut conflagratio Vesevi montis in Campania, et incendium Romæ per triduum totidemque noctes: item pestilentia, quanta non temere alias. In his tot adversis, ac talibus non modo principis sollicitudinem, sed parentis affectum unicum præstitit, nunc consolando per edicta, nunc opitulando, quatenus suppeteret facultas.

Ex L. Annæi Flori lib. II cap. II.

Marco Attilio Regulo duce jam in Africam navigabat bellum. Nec deerant, qui ipso Punici maris nomine ac terrore deficerent, augente insuper Tribuno Mannio metum, in quem nisi paruisset, securi districta, Imperator metu mortis navigandi fecit audaciam. Mox ventis remisque properatum est: tantusque terror hostici adventus Poenis fuit, ut apertis pene portis Carthago caperetur. Prima belli præmium fuit civitas Clypea: prima enim a punico litore quasi et specula procurrit. Et hæc, et trecenta amplius castella vastata sunt. Nec cum hominibus, sed cum monstris quoque dimicatum est; quum quasi in vindictam Africæ nata miræ magnitudinis serpens, posita apud Bagradam castra vexaret.

Sed omnium victor Regulus, quum terrorem nominis sui late circumtulisset; quumque magnam vim juventutis, ducesque ipsos, aut cecidisset, aut haberet in vinculis; classemque ingenti præda onustam, et triumpho gravem in urbem præmisisset, jam ipsam belli caput Carthaginem urgebat obsidio, ipsisque portis inhærebat. Hic paululum circumacta fortuna est; tantum ut plura essent romanæ virtutis insignia: cujus fere magnitudo calamitatibus approbatur. Nam conversis ad externa auxilia hostibus, quum Xantippum illis ducem Lacedæmon misisset, a viro militiæ peritissimo vincimur.

Tum fœda clade, romanisque usu incognita, vivus in manus hostium venit fortissimus imperator. Sed ille quidem par tantæ calamitati fuit. Nam nec punico carcere infractus est, nec legatione suscepta. Quippe diversa, quam hostes maudaverant, censuit; ne pax fieret, nec commutatio captivorum reciperetur. Sed nec illo voluntario ad hostes suos reditu, nec ultimo sive carceris, sive crucis supplicio deformata majestas, imo his omnibus admirabilior; quid aliud quam victus de victoribus, atque etiam quia Carthago non cesserat, de fortuna triumphavit? Populus autem romanus multo acrior infestiorque pro ultione Reguli, quam pro victoria fuit.

Ex lib III cap. XXII.

Bellum Sertorianum quid aliud, quam Syllanæ proscriptio-

nis hæreditas fuit? hostile potius, an civile dixerim, nescio: quippe quod Lusitani Celtiberique romano gesserint duce. Exul et profugus feralis illius tabulæ, vir summæ quidem, sed calamitosæ virtutis, malis suis maria terrasque permiscuit: et jam Africæ, jam Balearibus insulis fortunam expertus, missusque in Oceanum, Fortunatas insulas penetravit: tandem Hispaniam armavit. Viro cum viris facile convenit. Nec alias magis apparuit hispani militis vigor, quam romano duce. Quamquam ille non contentus Hispania, ad Mithridatem quoque Ponticosque respexit, regemque classe juvit. Et quid futurum fuit? satis tanto hosti uno imperatore resistere res romana non potuit. Additus Metello Cnæus Pompejus. Hi copias viri diu, et ancipiti semper acie attrivere: nec tamen prius bello, quam suorum scelere et insidiis, extinctus est.

CXXVIII.

Ex M. Juniani Justini lib. IX.

VIII. Decessit Philippus XL et VII annorum, cum annis XXV regnasset. Huic Alexander filius successit et virtute et vitiis patre major. Itaque vincendi ratio utrique diversa: hic aperte, ille artibus bella tractabat. Deceptis ille gaudere hostibus, hic palam fuis: prudentior ille consilio, hic animo magnificentior. Iram pater dissimulare, plerumque etiam vincere: hic ubi exarsisset, nec dilatio ultionis, nec modus erat. Vini nimis uterque avidus: sed ebrietatis diversa vitia: patri mos erat etiam de convivio in hostem procurrare, manum conserere, periculum se temere offerre: Alexander non in hostem, sed in suos sæviabat. Quamobrem Philippum, sæpe vulneratum prælia remisere: hic aulicorum interfecto convivio frequenter excessit. Regnare ille cum amicis volebat: hic in amicos regna exercebat. Amari pater malle, hic metui. Literarum cultus utrique similis; solertia pater majoris, hic fidei: verbis atque oratione Philippus, hic rebus moderatio. Parcendi victis filio animus et promptior et honestior: frugalitati pater, luxuriæ filius magis deditus erat. Quibus artibus orbis imperii fundamenta pater jecit, operis totius gloriam filius consummavit.

Ex libro XXXVIII.

III. Tunc ad concionem milites vocat (Mithridates), eosque vanis exhortationibus ad romana bella sive Asiana incitat. Quam orationem dignam duxi, cujus exemplum brevitati hujus operis insererem, quam obliquam Pompejus Trogus exposuit; quoniam in Livio et in Sallustio reprehendit, quod, conciones directas pro sua oratione operi suo inserendo, historiæ modum excesserint.

IV. Optandum sibi fuisse, ait, ut de eo liceret consulere, bellumne sit cum romanis, an pax habenda: quin vero sit resistendum impugnantibus, nec eos quidem dubitare, qui spe victoriæ careant. Quippe adversus latronem, si nequeant pro salute, pro ultione tamen sua, omnes ferrum stringere. Cæterum quia non id agitur, an liceat quiescere, non tantum animo hostiliter, sed etiam prælio congressis, consulendum, qua ratione ac spe cœpta bella sustineant. Esse autem sibi victoriæ fiduciam, si sit illis animus: romanosque vinci posse, cognitum non sibi magis, quam ipsis militibus, qui et in Bithynia Aquilium, et Maltinum in Cappadocia fuderint. At si quem aliena magis exempla, quam sua experimenta moveant, audire se a Pyrrho rege Epiri, non amplius quam quinque millibus Macedonum instructo, fusos tribus præiis romanos. Audire Annibalem sexdecim annis Italiæ victorem innotatum; et quin ipsam caperet urbem, non romanorum illi vires obstilisse, sed domesticæ æmulationis atque invidiæ studium. Audire populos Transalpinæ Galliæ Italiam ingressos, maximis eam plurimisque urbibus possidere; et latius aliquanto solum finium, quam in Asia, quæ dicatur imbellis, eosdem Gallos occupasse; nec victam solum dici sibi Romam a Gallis, sed etiam captam, ita ut unius illis montis tantum cacumen relinqueretur, nec bello hostem, sed pretio remotum: Gallorum autem nomen, quod semper romanos terruit, in partem virium suarum ipse numeret.

Ex Pomponii Melæ lib. II cap. VI. Hispania.

Pireneus primò hinc in Britannicum procurrit oceanum: tum in terras fronte conversus, Hispaniam irrumpt, et minore ejus parte ad dextram exclusa trahit perpetua latera continuus, donec per omnem provinciam longo limite immissus, in ea litora,

quæ occidenti sunt adversa, perveniat. Ipsa Hispania, nisi qua Gallias tangit, pelago undique incincta est: ubi illis adhæret, maxime angusta, paulatim se in nostrum mare et oceanum extendit, magis magisque latior ad occidentem abit, ac fit ibi latissima. Viris, equis, ferro, plumbo, ære, argento, auroque tam abundans, et adeo fertilis, ut sicubi ob penariam aquarum effecta, et sui disimilis est, linum tamen aut spartum alat. Tribus autem est distincta nominibus, parsque ejus Tarracoenensis, pars Bætica, pars Lusitania vocatur.

Et proxima inter se Europæ atque Africæ litora montes efficiunt, ut initio diximus, columnæ Herculis Abyla et Calpe, uterque quidem, sed Calpe magis, et pene totus in mare promineus. Is mirum in modum concavus, ab ea parte, qua spectat occasum, medium fere latus aperit, atque inde ingressus, totus admodum pervius prope quantum patet. Sinus et specus ultra est, in eoque Cartheia, ut quidam putant, aliquando Tartessos, et quam transvecti ex Africa Phœnices habitant, atque unde nos sumus, *cingente freta* (1), Mellaria et Bello et Besippo, usque ad Junonis promontorium oram freti occupat. Illud jam in occidentem et oceanum obliquo jugo excurrens, atque ei, quod in Africa Ampelusiam esse dixeramus, adversum, qua nostra maria sunt, finit Europen.

Ex Sexti Julii Frontini de Aquæductibus lib. II.

Hæc copia aquarum ad Nervam imperatorem usque computata, ad hunc modum describebatur: nunc providentia diligentissimi principis, quidquid aut fraudibus aquariorum intercipiebatur, aut inertia pervertebat, quasi nova inventione fontium accrevit, ac prope publicata ubertas est; tum et sedula deinde partitione distributa, ut regionibus, quibus singulæ serviebant aquæ, plures darentur, tamquam Cælio et Aventino, in quos sola Claudia per arcus Neronianos ducebatur.

Sentit hanc curam imperatoris piissimi Nervæ principis sui regina et domina orbis in dies, quæ terrarum Dea consistit, cui par nihil, et nihil secundum, et sentiet salubritas ejusdem æternæ urbis, aucto castellorum, operum, munerum, et lacuum numero.

1. Alii legunt Cingenteratum. Alii Tigentera; Alii ex gente ea. Tum: Alii, Tingi contraria; Alii omittunt hæc verba.

nec minus ad privatos commodum, quod ex incremento beneficiorum ejus diffunditur.

Ex Stratagematum lib. I cap. I.

M. Porcius Cato devictas a se Hispaniæ civitates, existimabat in tempore rebellaturas, fiducia murorum: scripsit itaque singulis, ut diruerent munimenta, minatus bellum, nisi confestim obtemperassent: epistolasque universis civitatibus, eodem die reddi jussit. Unaquæque urbium id sibi soli credidit imperatum. Contumaces conspiratio potuisset facere, si omnibus idem denunciari notum fuisset.

Ex lib. III.

Hircius Cos. ad Decimum Brutum, qui Mutinæ ab Antonio obsidebatur, literas subinde misit plumbo scriptas, quibus ad brachium religatis, milites Scultellam amnem transnabant. Idem columbis, quas inclusas ante tenebris et fame affecerat, epistolas seta ad collum religabat, easque a propinquo, in quantum poterat, mœnibus loco emittebat: illæ lucis cibique avidæ, altissima ædificiorum petentes excipiebantur a Bruto, qui eo modo de omnibus rebus certior fiebat; utique postquam disposito quibusdam locis cibo columbas illuc desolare instituerat.

CXXX.

Ex Asconii Pediani in orationem pro Milone enarratione.

Sortitio deinde judicum, ut primo die, facta est. Post, tantum silentium toto foro fuit, quantum esse in aliquo foro posset. Tum intra horam secundam accusatores cœperunt dicere, Appius major et M. Antonius, et P. Valerius Nepos. Usi sunt ex lege horis duabus. Respondit his unus M. Cicero. Et cum quibusdam placuisset, ita defendi crimen, interfici Clodium pro republica

fuisse, quam formam M. Brutus secutus est in ea oratione, quam pro Milone composuit et edidit, quamvis non egisset; Ciceroni id non placuit, quod non qui bono publico damnari, idem et jam occidi indemnatus posset. Itaque cum insidias Milonem Clodio fecisse posuissent accusatores, quia falsum id erat, (nam forte illa rixa commissa fuerat) Cicero apprehendit, et contra Clodium Miloni fecisse insidias disputavit.

Cicero cum inciperet dicere, exceptus est acclamatione Clodianorum, qui se continere ne metu quidem circumstantium militum potuerunt: itaque non ea, qua solitus erat, constantia dixit. Manet autem illa quoque excepta ejus oratio. Scripsit vero hanc, quam legimus, ita perfecte, ut jure prima haberi possit.

Ex Auli Gellii lib VI. cap. VII.

Accæ Larentiæ et Cajæ Tarratiæ, sive illa Suffetia est, nomina in antiquis annalibus celebra sunt. Earum alteræ post mortem, Tarratiæ autem vivæ amplissimi honores a Pop. Rom. habiti. Et Tarratiam quidem virginem Vestæ fuisse, lex Horatia testis est.

Sed Sabinus Massurius, in primo memorabilium, secutus quosdam historiæ scriptores, Accam Larentiam Romuli nutricem fuisse dicit. Ea, inquit, mulier ex XII filiis maribus unum morte amisit. In illius locum Romulus Accæ Larentiæ sese filium dedit, sequæ et cæteros ejus filios fratres Arvales appellavit. Ex eo tempore collegium mansit, fratrum Arvalium numero XII, cujus sacerdotii insigne est, spicæ corona, et albæ infutæ.

Ex Censorini de die natali libro cap. XV.

De tempore et ævo.

Tempus autem non diem tantummodo, id est mensem vel annum appello, sed et quod quidam lustrum, aut unum annum magnum vocant, et quod seculum nominant. Ceterum de ævo, quod est tempus unum et maximum, non multum est, quod in præsentia dicatur. Est enim immensum, sine origiue, sine fine, quod eodem modo semper fuit, semper futurum est, neque ad quemquam hominum magis, quam ad alterum pertinet. Hoc in tria dividitur tempora; præteritum, præsens, futurum; ex quibus

præteritum initio caret, exitu futurum. Præsens autem, quod medium est, adeo exiguum est et incomprehensibile, ut nullam accipiat longitudinem, neque aliud esse videatur, quam transacti futuriq; conjunctio: adeo porro instabile, ut ibidem sit nusquam, et quidquid transcurrit, a futuro decerpit.

Ex Lucii Ampelii libro memoriali cap. L.

De rebuspublicis.

Rerumpublicarum tria genera sunt: regium, optimatum, populare. Aut enim sub regum sunt potestate, ut Seleucia Parthorum; aut senatus, ut Massilia Gallorum; aut se ipsi regunt, ut Athenienses solebant. Est et quartum genus, quod romani commenti sunt; ut ex his tribus unum efficerent. Nam et regiam potestatem consules habent, et plebs habet suffragiorum potestatem.

Ex Vegetii libro II. Cap. XXIII.

Legionis ordinatione digesta, ad exercitium revertamur: unde sicut jam dictum est, exercitus nomen accepit. Juniores quidem et novi milites, mane et post meridiem ad omne genus exercebantur armorum. Veteres autem et eruditi sine intermissione semel in die exercebantur in armis. Neque enim longitudo ætatis, aut annorum numerus artem bellicam tradit, sed continua exercitationis meditatio: post quanta volueris stipendia, inexercitatus miles semper est tyro. Idcirco armaturam, quæ festis diebus exhibetur in circo, non tantum, qui sub Campidoctore sunt, sed omnes æqualiter contubernales quotidiana meditatione discebant, et corporis velocitatem.

Ex Vegetii artis veterinariæ lib. II.

Mulomedicinæ ars jamdudum vitio cupiditatis, et exiguitate mercedis, nullo studiosius discente, collapsa est. Numquid vero exemplo Hunnorum sive gentium aliarum, artis ipsius etiam usus intercidet, dum homines refugientes expensas, barbarorum consuetudinem imitari velle se simulant: et incurata animalia hibernis pascuis, et negligentia casibus dedunt? Quæ res nulli compendium, plurimis attulit damnum. Diligens itaque paterfami-

lias, cum mortibus animalium suorum, et cum medicinae expensis atque mercedibus faciat rationem, intelliget, unius vilissimi jumenti pretium ad multorum, quæ sine dubio peritura sunt, si curata non fuerint, salutem posse sufficere.

Ex Palladii lib. III. Februario, cap. XXV.

Plantas pirorum mense Februario locis frigidis ponemus: calidis vero Novembri; sed mense Novembri pira locis tepidis conserenda sunt, ut solo juventur irriguo: ita et florem plurimum proferent, et magnitudinem pomi turgentis acquirunt: nasci tamen tali solo maxime diligunt, quale vinetis diximus convenire; sed læto solo et validas arbores, et fructus plurimos consequemur. Laposi generis pira vitium mutare creduntur, si terris mollibus conserantur. Sed pirum plantis serere prope tardus eventus est. : : : Hoc autem interest, quod, quæ plantis suis seruntur, dulcedinem ac teneritatem servant, diu tamen servata non durant: insita vero moram temporis sustinebunt. Spatia inter piroz triginta pedum mensura discernat.

Ex Aurelii Macrobii Saturnal. lib. I cap. XVI

Sed quia nos ad commemorationem dierum ordo deduxit, de hoc quoque, quod Hori nostri consultatio continet, pauca dicenda sunt. Festi diis dicati sunt; profesti hominibus ob administrandam rem privatam, publicamque concessi. Intercisi deorum hominumque communes sunt. Illorum enim dierum quibusdam horis fas est, quibusdam fas non est jus dicere. Fasti sunt, quibus licet fari prætori tria verba solemnia: do, dico, addico. His contrarii sunt nefasti. Comitiales sunt, quibus cum populo agi licet. Et fastis quidem lege agi potest: cum populo non potest: comitialibus utrumque potest. Comperendini, quibus vadimonium licet dicere. Stati, qui judicii causa cum peregrino instituuntur, ut Plautus in Curculione: Status, condictus cum hoste intercessit dies. Præliares autem omnes, quibus fas est res repetere, vel hostem lacessere.

Ex Fulgentii Mythologici lib. III.

De Psyche et Cupidine.

Sed quia cupiditas est boni et mali, cupiditas animam diligit

et ei velut in conjunctionem miscetur: quam persuadet, ne suam faciem videat, id est cupiditatis delectamenta discat: unde et Adam, quamvis videat nudum se, non videt, donec de concupiscentiæ arbore comedat. Neve suis sororibus, id est, carni et libertati, de suæ formæ curiositate perdiscenda consentiat: sed illarum compulsamento percita, lucernam de sub modio ejecit, id est, desiderii flammam in pectore absconsam depellat; visam taliter dulcem amat, ac diligit, quam ideo lucernæ ebullitione dicitur incendisse, quia omnis cupiditas, quantum diligitur, tantum ardescit, et peccatricem suæ carni confingit maculam.

CXXXII.

Ex Aelii Spartiani vita Adriani imperatoris.

I. Origo imperatoris Adriani vetustior, a Picentibus; posterior ab Hispaniensibus manat: siquidem Adriani ortos majores suos, apud Italicam, Scipionum temporibus resedisse in libris vitæ suæ Adrianus ipse commemorat.

III. Quæsturam gessit Trajano quater et Arunculejo Coss., in qua, quam orationem imperatoris in senatu agrestius pronuncians risus esset, usque ad summam peritiam et facundiam latinis operam dedit.

IV. Nec desunt, qui factione Plotinæ, mortuo jam Trajano, Adrianum in adoptionem adscitum esse prodiderint, supposito, qui pro Trajano fessa voce loqueretur.

XIV. Antinoum suum, dum per Nilum navigat, perdidit, quem muliebriter flevit. : : : et græci quidem, volente Adriano, eum consecraverunt, oracula per eum dari asserentes, quæ Adrianus ipse composuisse jactatur. Fuit enim poematum et litterarum omnium studiosissimus, arithmeticæ, geometriæ, picturæ, peritissimus. Nam et de suis dilectis multa versibus composuit, a-matoria carmina scripsit.

XV. Et quamvis esset oratione et versu promptissimus, et in omnibus artibus peritissimus, tamen professores omnium artium semper ut doctior risit, contempsit, obtrivit. Cum iis ipsis profes-

ribus et philosophis, libris vel carminibus invicem editis, sæpe certavit. Et Favorinus quidem, quom verbum ejus quoddam ab Adriano reprehensum esset, atque ille cessisset, arguentibus amicis, quod male cederet Adriano, de verbo quod idonei auctores usurpassent, risum jucundissimum movit. Ait enim: Non recte suadetis familiares, qui non patimini me illum doctiorem omnibus credere, qui habet triginta legiones.

XVI. Famæ celebris Adrianus tam cupidus fuit, ut libros vitæ suæ scriptos a se, libertis suis litteratis dederit, jubens ut eos suis nominibus publicarent: nam et Phlegontis libri Adriani esse dicuntur. Catacrianos libros obscurissimos, Antimachum imitando, scripsit. Floro Poetæ scribenti ad se, Ego nolo Cæsar esse, Ambulare per Britannos, Seythicas pati pruinas; rescripsit, Ego nolo Florus esse, Ambulare per tabernas, Latitare per popinas, Culices pati rotundos. Amavit præterea genus dicendi vetustum: controversias declamavit: Ciceroni Catonem, Virgilio Ennium, Sallustio Cæcilium prætulit. Eademque jactatione de Homero ac Platone judicavit.

Ex Julii Capitolini vita Gordiani junioris.

II. In studiis gravissimæ opinionis fuit: forma conspicuus, memoriæ singularis, bonitatis insignis, adeo ut semper in scholis, si quis puerorum verberaretur, ille lacrymas non teneret. Sereno Sammonico, qui patri ejus amicissimus, sibi autem præceptor fuit, nimis acceptus et carus usque adeo, ut omnes libros Sereni Sammonici patris sui, qui censebantur ad LX et duo millia Gordiano minori moriens ille relinqueret; quod eum ad cælum tulit.

XX. Extant dicta et soluta oratione et versibus Gordiani junioris, quæ hodie ab ejus affinibus frequentantur, non magna, non minima, sed media, et quæ appareant esse hominis ingeniosi, sed luxuriantis et suum deserentis ingenium.

Ex Trebellii Pollionis vita Gallieni patris.

VI. Pudet memorare inter hæc tempora, quom ista gererentur, quæ sæpe Gallienus malo generis humani quasi per jocum dixerit. Nam quom ei nunciatum esset, Aegyptum descivisse, dixisse fertur. Quid? sine lino Aegyptio esse non possu-

mus? Quum autem vastatam Asiam et elementorum concursionibus, et Scytharum incursionibus comperisset; Quid, inquit, sine aphronitris esse non possumus? Perdita Gallia arrisisse ac dixisse perhibetur, non sine trabebis sagis tuta respublica est? Sic denique de omnibus partibus mundi, quum eas amitteret, quasi detrimentis vilium ministeriorum videretur affici, jocabatur.

Ex Flavii Vopisci Siracusii vita Aureliani.

II. Et quoniam sermo nobis de Trebellio Pollione, qui a duobus Philippis usque ad divum Claudium, et ejus fratrem Quintillum, imperatores tam claros, quam obscuros memoriæ prodidit, in eodem vehiculo fuit, asserente Tiberiano, quod Pollio multa incuriose, multa breviter prodidisset: me contradicente, neminem scriptorum, quantum ad historiam pertinet, non aliquid esse mentitum. Prodentem quin etiam, in quo Livius, in quo Sallustius, in quo Cornelius Tacitus, in quo denique Trogius manifestis testibus convincerentur: pedibus in sententiam transitum faciens, ac manum porrigens jucundam: Præterea, Scribe, inquit, ut libet: securus, quod velis, dicas: habiturus mendaciorum comites, quos historicæ eloquentiæ miramur auctores.

XXVI. Aurelianus imperator romanus orbis et receptor Orientis, Zenobiæ cæterisque, quos societas tenet bellica. Sponte facere debuistis, id quod meis litteris nunc jubetur: deditio-nem præcipio impunitate vitæ proposita, ita ut illis. Zenobia cum tuis agas vitam, ubi te ex senatus amplissimi sententia colloca-vero. Gemmas, argentum, aurum, sericum, equos, camelos, in ærarium romanum conferas. Palmirænis jus suum servabitur.

XXVII. Zenobia regina orientis, Aureliano Augusto. Nemo adhuc præter te, quod possis, literis petiit. *Virtute faciendum est, quicquid in rebus bellicis est gerendum.* Deditio-nem meam petis: quasi nescias Cleopatram reginam perire maluisse, quam in qualibet vivere dignitate. Nobis Persarum auxilia non desunt, quæ jam speramus, pro nobis sunt Saraceni, pro nobis Armenii. Latrones Syri exercitum tuum, Aureliane, vicerunt. Quid igitur si illa venerit manus, quæ undique speratur? Pones profecto supercilium, quo nunc mihi deditio-nem, quasi omnifariam victor, imperas.

**Ex Sexti Aurelii Victoris de viris illustribus
libro. L. Cornelius Sulla.**

Cornelius Sulla, a fortuna Felix dictus, cum parvulus a nutrice ferretur, mulier obvia: Salve, inquit, puer tibi et republicæ tuæ Felix; et statim quæsitâ, quæ hoc dixisset, non potuit inveniri. Hic quæstor Marii Jugurtham a Boccho in deditionem accepit. Bello Cimbrico et Teutonico legatus, bonam operam navavit. Prætor inter cives jus dixit, Prætor Ciliciam provinciam habuit. Bello sociali Samnites, Irpinosque superavit. Ne monumenta Bocchi tollerentur, Mario restitit. Consul Asiam sortitus, Mithridatem apud Orchomenum et Chæroneam prælio fudit, Archelaum præfectum ejus Athenis vicit. Portum Piræum recepit. Enetos et Dardanos, in itinere superavit. Cum rogatione Sulpicia imperium ejus transferretur ad Marium, in Italiam regressus corruptis adversariorum exercitibus Carbonem Italia expulit: Marium filium apud Sacriportum, Telesinum apud portam Collinam vicit, Mario Præneste interfecto Felicem se edicto appellavit. Proscriptionis tabulas primus proposuit. Novem millia deditiorum in villa publica cæcidit. Numerum sacerdotum auxit: tribuniciam potestatem minuit. Republica ordinata, Dictaturam deposuit: unde sperni cœptus, Puteolos concessit; et morbo, qui Phtiriasis vocatur, interiit.

CXXXIV.

Ex Flavii Eutropii historiae lib. X.

Quinto tamen Constantinus imperii sui anno, bellum adversum Maxentium civile commovit; copias ejus multis præliis fudit; ipsum postremo Romæ adversus nobiles omnibus exitiis sævientem apud pontem Milvium vicit, Italiaque est potitus. Non multo post deinceps in Oriente quoque adversus Licinium Maximinum res novas molitus, vicinum exitium fortuita apud Tarsum morte prævenit.

Constantinus tamen vir magnus, et omnia efficere nitens.

quæ animo præparasset, simul principatum totius orbis affectans, Licinio bellum intulit, quamvis necessitudo illi et affinitas cum eo esset. Nam soror ejus Constantia nupta Licinio erat. Varia deinceps inter eos bella, et pax reconciliata ruptaque est. Postremo Licinius navali et terrestri prælio victus, apud Nicomediam se dedit, et contra religionem sacramenti Tesselonicæ privatus occisus est. Eo tempore res romana sub uno Augusto et tribus Cæsaribus, quod nunquam alias, fuit, cum liberi Constantini Galliæ, Orienti, Italiaque præessent. Verum insolentia rerum secundarum aliquantulum Constantinum ex illa favorabili animi docilitate mutavit. Primum necessitudines persecutus; egregium virum et sororis filium commodæ indolis juvenem interfecit: mox uxorem, post numerosos amicos Vir primo imperii tempore optimis principibus, ultimo mediis comparandus. Innumera in eo animi corporisque virtutes claruerunt.

(Julianus) vir egregius, et rempublicam insigniter moderatus, si per facta licuisset: liberalibus disciplinis apprime eruditus: græcis doctior, atque adeo, ut latina eruditione nequaquam cum græca scientia conveniret. Facundia ingenti, et prompta, memoriæ tenacissimæ, in quibusdam philosopho propior: in amicos liberalis, sed minus diligens, quam tantum principem decuit. Fuerunt enim nonnulli, qui vulnera gloriæ ejus inferrent. In provinciales justissimus, et tributorum, quatenus ferri posset, oppressor. Civilis in cunctos, mediocrem habens ærarii curam. Gloriæ avidus, ac per eam animi plerumque immodici: (nimis) religionis christianæ insectator; perinde tamen ut cruore abstineret. M. Antonino non absimilis, quem etiam æmulari studebat.

Ex Sexti Ruffi de historia romanorum libello.

Hispanis primum auxilium adversus Aphros per Scipiones tulimus, rebellantes tot annos Hispaniam per Decium Brutum obtinimus, et usque Gades ad Oceanum mare pervenimus. Post ad Hispanos tumultuantes Decius Julius Syllanus cum exercitu missus, eos vicit. Celtiberi cum Hispania sæpe rebellabant: missa minore Scipione cum excidio Numantiæ subacti sunt. Omnes pene Hispaniæ occasione belli Sertoriani per Metellum et Pompejum in deditionem acceptæ sunt: postea prorogato in quinquennium imperio, à Pompejo perdomitæ sunt: ad extremum quoque ab Octaviano Cæsare Augusto Cantabri, Astures,

qui freti montibus resistebant, deleti sunt. Per omnes Hispanias sex nunc sunt provinciæ: ex his Bætica et Lusitania consulares, cæteræ præsidiales sunt.

Ex Ammiani Marcelini lib. XVI.

XXIX. Hæc aliaque in eundem modum sæpius replicando (Julianus), majorem exercitus partem primæ barbarorum opposuit fronti: et subito Alemannorum peditum fremitus indignationi mixtus auditus est, unanimi conspiratione vociferantium, relictis equis secum oportere versari regales: ne si quid contigisset adversum, deserta miserabili plebe facilem discedendi copiam reperirent. Hoc comperto, Chonodomarius jumento actum desiluit, et sequuti eum residui, idem facere nihil morati, nec enim eorum quisquam ambigebat partem suam fore victricem. Dato igitur ab æneatorum occentu solemniter signo ad pugnandum, utriusque magnis concursus est viribus.

Quumque in ipso præliorum articulo eques se fortiter conturmaret, et muniret latera sua firmiter, pedes frontem artissimis conserens parmis, erigebantur crassi pulveris nubes: varique fuere discursus, nunc resistentibus, nunc cedentibus nostris: et obnixi genibus quidam barbari peritissimi bellatores, hostem propellere laborabant: sed destinatione nimia dextræ dextris miscebantur, et umbo trudebat umbonem; cælumque exsultantium cadentiumque resonabat vocibus magnis.

XXX. Igitur quum equites nihil præter fugæ circumspicentes præsidia, vidisset longius Cæsar, concito equo eos velut repagulum quoddam cohibuit. Quo agnito per purpureum signum draconis summitati hastæ longioris aptatum, velut senectutis pendentis exuvias, stetit unius turmæ tribunus, et pallore timoris percussus. ad aciem integrandam recurrit. Utque in rebus amat fieri dubiis, eosdem lenius increpans Cæsar; quo, inquit, cedimus, viri fortissimi? Anignoratis, fugam, quæ salutem nunquam reperit, irriti conatus stultitiam indicare? Redeamus ad nostros, saltem gloriæ futuri participes, si eos pro republica dimicantes relinquimus inculte. Hæc reverenter dicendo, reduxit omnes ad munia subeunda bellandi; imitatus veterem Sillam: qui quum contra Archelaum Mithridatis ducem educta acie prælio fatigabatur ardenti, relictus a militibus cunctis, cucurrit in ordinem primum, raptoque et conjecto vexillo in partem hostilem:

ite, dixerat, socii periculorum electi: et sciscitantibus, ubi relictus sum imperator, respondete nihil fallentes: solus in Bæotia pro omnibus nobis cum dispendio sanguinis sui decernens.

Ex libro XXXI.

Hæc ut miles quondam et græcus, a principatu Cæsaris Nervæ exorsus, adusque Valentis interitum, pro virium explicavi mensura: opus veritatem professum, nunquam, ut arbitror, sciens silentio ausus corrumpere vel mendacio. Scribant reliqua potiores ætate, doctrinis florentes: quos id, si libuerit, aggressuros, procudere linguas ad majores moneo stylos.

CXXXVI.

Ex Sulpicii Severi Sacræ historiae libro II.

Namque tum Constantinus rerum potiebatur, qui primus omnium romanorum principum christianus fuit. Sane tum Licinius, quia adversum Constantinum de imperio certavit, milites suos litare præceperat: abnuentes, militia rejiciebat. Sed id inter persecutiones non computatur: adeo res levioris negotii fuit, quam ut ad Ecclesiarum vulnera perveniret. Exinde tranquillibus pace perfruimur: neque ulterius persecutionem fore credimus, nisi eam, quam sub fine jam sæculi, Antichristus exercebit. Etenim sacris vocibus, decem plagis mundum afficiendum, pronunciatum est: ita cum jam novem fuerint, quæ superest, ultima erit. Hoc temporum tractu, mirum est quantum invaluerit religio christiana. Tum siquidem Hierosolima, horrens ruinis, frequentissimis ac magnificentissimis Ecclesiis est adornata. Nam Helena, mater principis Constantini, quæ Augusta cum filio conregnabat, cum Hierosolimam agnoscere concupisceret, reperta ibi idola ac templa protrivit: mox usa regni viribus Basilicam in loco Dominicæ passionis et resurrectionis et ascensionis constituit. Illud mirum quod locus ille, in quo postremum institerant divina vestigia, cum in cælum Dominus nube

sublatus est, continuari pavimento, cum reliqua stratorum parte, non potuit. Si quidem quæcumque applicabantur, insolens humana suscipere terra respueret, excussis in ora apponentium sæpe marmoribus. Quin etiam calcati Deo pulveris adeo perenne documentum est, ut vestigia impressa cernantur. Et cum quotidie confluentium fides certatim Domino calcata diripiat, damnum tamen arena non sentiat; et eadem adhuc sui speciem, velut impressis signata vestigiis, terra custodit. Eiusdem reginæ beneficio crux Domini tum reperta: quæ neque principio obstantibus judæis, potuerat consecrari, et postea, dirutæ civitatis oppressa ruderibus, non nisi tam fideliter requirenti meruit ostendi.

Ex Pauli Orosii historiarum libro VI cap. I

Si Romani colendo Deos emeruerunt favorem Deorum, et non colendo amiserunt; ut ipse Romulus parens Romæ inter tot mala ab ipso ortu suo ingruentia salvus esset, colendo quis meruit? An Amulius avus, qui exposuit ad necem? An pater, qui incertus fuit? An Rhea mater stupri rea? An Albani parentes ipsa quoque ab initio nominis germina persequentes? An tota Italia, quæ per quadringentos annos, dum audere potuit, excidio ejus inhiavit? Non, inquiunt; sed Dii ipsi, quia se colendos sciebant, futuros custodiere cultores. Ergo præscii sunt. Si præscii sunt, cur hoc imperium inter tot annorum sæcula eo potissimum tempore ad summam potentiae arcem perduxerunt, quo se ille nasci inter homines atque agnosci ut homo voluit; post hujus nomen et ipsi pro nihilo contempti sunt, et cum universo mundo etiam illi, quos ipsi provexerant cucurrerunt? Sed humiliter obrepserunt, inquiunt, et latenter intravit Latentis et humilis unde tam celebris fama? Tam indubitata fides? tam manifesta potentia? Signis quibusdam et virtutibus mentes hominum superstitione sollicitas cepit et tenuit. At hæc si potuit homo, dii magis posse debuerunt.

Ex Magni Aurelii Cassiodori lib. XI epist. XI.

Edictum de pretiis custodiendis Ravennæ.

Ordinatio circa venditionem victualium.

Venalitas victualium rerum emptoris debet subjacere ra-

tionem. Ut neque in utilitate caritas, neque in caritate utilitas expetatur, sed æqualitate perpensa, et murmur ementibus, et gravamen querulis negotiatoribus conferatur. Atque ideo trutinatis omnibus, et ad liquidum calculatione collecta, diversarum specierum pretia subteraffiximus: ut omni ambiguitate sum-mota, definitarum rerum debeat manere custodia. Si quis autem vendentium non servaverit, quæ præsentis edicti tenor eloquitur, per singulos excessus sex solidorum multam a se noverit exigendam, et fustuario posse subjacere supplicio. Quatenus eum et damni metus terreat, prædicta pœna vehementer affligat.

Ex Chronicon ad Theodoricum regem præfatione

Sapientia principali, qua semper magna revolvitis, in ordinem me consules digrere censuistis: ut qui annum ornaveratis glorioso nomine, redderetis Fastis veritatis pristinae veritatem. Parvi libens præceptis, et librariorum varietate detorsa, operi fidem historicæ auctoritatis impressi, quatenus vester animus per illustres delectatus eventus blando compendio longissimam mundi percurrat ætatem. Ab Adam primo homine usque ad diluvium, quod factum est sub Noe, colliguntur anni II. MCCXLII.

Ex Jornandis lib. de regnorum ac temporum successione.

Igitur Saguntus in causam belli delecta est, vetus Hispania civitas, et opulenta; fidei erga romanos magnum quidem, sed triste monumentum. Interim jam novem mensibus fessi fame machinis, ferro, versa denique in rabiem fide, immanem in foro excitant rogam: tum denique se suosque cum omnibus opibus suis ferro et igni corrumpunt. Hujus tantæ cladis auctor Hannibal poscitur. Tergiversantibus Pœnis, dux legationis, quæ, inquit, mora est? Fabius. *In hoc ego sinu bellum, pacemque porto, utrum eligitis?* Sacclamantibus, *Bellum: Bellum ergo*, inquit, accipite: et excusso in media curia togæ gremio, non sine horrore, quasi pleno sinu bellum ferret, effudit.

Longobardorum gens, socia romani regni principibus, et Theodahati sororis filiam, dante sibi imperatore, in matrimo-

nō jungens regi suo, contra æmulos romanorum *Gepidas* una die pugna commissa, eorum pene castra pervasit: cecideruntque ex utraque parte amplius quadraginta millia; nec par (ut ferunt) audita est in nostris temporibus pugna a diebus *Attilæ* in illis locis, præter illam, quæ ante hanc contigerat sub *Calluce Magmilide* cum *Gepidis*, aut certe *Mundionis* cum *Gothis*: in quibus ambabus auctores belli pariter corruerunt. Hi sunt casus romanæ reipublicæ præter instantiam quotidianam *Bulgarorum*, *Antarum*, et *Sclovinorum*. Quæ si quis scire cupit, annales consulumque seriem revolvat sine fastidio: reperietque dignam nostri temporis reipublicæ tragœdiam: scietque unde orta, quomodo aucta, qualiterve sibi cunctas terras subdiderit; et quomodo iterum eas ab ignavis rectoribus amiserit, quod et nos pro captu ingenii breviter tetigimus, quatenus diligens lector latius ista legendo cognoscat.

CXXXVIII.

Ex *Aëlii Antonii Nebrissensis* epistola.

Aëlius Antonius Nebrissensis *Isabellæ* principi suæ S. D.

Cum introductiones meas præclarissimo tuo nomine recognitas atque interpretatas edere cœpsem, multi a me petierunt, ut illum ipsum prologum, quo sum celsitudinem tuam præfatus, enarrarem; tum quod propter eas antiquitates, quæ in eo perstringuntur, subobscurus atque difficilis cognitu videretur, tum etiam quod rei literariæ professores a proœmio librorum semper auspicari consueverunt. Et quamquam multa erant, quæ me id facere prohiberent: tum quod commentarios commentariis inculcando nimio apparatu tempus insumebatur, tum quod officium interpretis est multa in commendationem auctoris illius dicere, quem exponit; tum denique quod nullo exemplo aut perquam raro id fieret; ut quisquam auctor opus suum interpretaretur; gessi tamem illis morem, quibus nihil denegare potui. Expositionem igitur præfationis aggrediamur: *Ad optimam eandem-*

que maximam Augustam Isabellam hujus nominis tertiam &c.

Prima namque hujus nominis regina fuit Ludovici illius filia; qui primus in Gallia hoc nomine regnavit, quam duxit uxorem Alphonsus ille, qui Hispaniarum imperator est consalutatus. Secunda fuit hujus nostræ ex Joanne secundo mater felicissima.

Ex Jo. Ludovici Vivis de tradendis disciplinis libro III.

Latina lingua, ut alia quæcumque, ex populi usu solebat olim disci; ea postquam in civitate est corrupta, ex auctoribus peti est cœpta, iis scilicet, qui a Catone Censorio ad tempora Adriani Cæsaris scripserunt: ut primus ejus auctor sit is ipse M. Cato, postremus Suetonius Tranquillus. Hic est illius tanquam vitæ cursus: pueritia fuit sub Catone, senectus sub Trajano et Adriano; ætas optima et vis vigorque illius circiter sæculum M. Tullii: non quin et cæteri, qui secuti deinceps sunt scriptores, multa habeant apta, speciosa, exulta, atque exornata, cum propriis in verbis, tum in translatis et quibusdam ceu formulis dicendi. Sed nescio quo pacto maxime videntur propria et naturalia, quæ sunt ævi Ciceronis, in eo ipso, in M. Varrone, C. Cæsare, Sallustio, Tito Livio, Vitruvio: post quos latinus sermo ad luxum est et delicias cum moribus civitatis conversus, ut fucata sint magis et adumbrata, quam priora illa; et delectare potius voluisse eos appareat, quam dicere, aut animi sensa loquendo exprimere. Itaque quantum fieri poterit, dabitur opera, ut illius sint sæculi verba et phrases: non tamen in hac egestate et difficultatibus latinæ linguæ repudianda sunt, quæ posteriores attulerunt. Seneca, Quintilianus, Plinius, Tacitus, et eorum æquales: nisi forte stet sententia obmutescere in tanta multitudine ac varietate rerum, de quibus est singulis horis loquendum in artibus et tota vita. Qui auctores sunt latinæ linguæ probi, hi non omnes idonei sunt grammatico.

Ex Petri Jo. Perpiniani ad Parisienses, de retinenda veteri religione XII.

Hic insisto, hic hæreo, Parisienses, nihil quæro aliud; hoc

sum contentus uno, in quo tantum esse momenti arbitror, ut si nulla re alia, hac una certe posse putem omnium vestrum animos commoveri. Ut enim a Deo, cujus est ad communicandum larga et benefica natura, nihil nisi præclarum et illustre, et hominum generi salutare potuit oriri; sic ab improbo dæmone generis nostri capitali hoste, quidquid fuerit profectum, improbum et nefarium, et exitiabile sit, necesse est. His ego auditoribus non probabo, dæmonem malum, ut veterum hæreseon, sic hujus etiam recentis amentia principem existisse; Sustinebunt hi tales viri tot eruditissimorum hominum sententiis conspirantibus, atque conflatis, tam discrepantia paucorum delirantium somnia præposuisse? Sustinebunt tot civitatibus, tot nationibus, provinciis, regnis, denique terrarum orbi non credidisse? Sustineant: reperiemus, quibus eos fidem non habere pudeat: reperiemus, quæ exponere non queant, ne si maxime quidem velint.

Ex Alphonsi Garsia Matamori de adserenda Hispanorum eruditione.

Aequalis Antonii fuit Ludovicus Vives, rarum Valentiaë decus, propterea quod et declamator egregius, et philosophus magni nominis, et multis in rebus eminentissimus est habitus: placuissetque multo magis viris eloquentissimis, si ut multa diserte, doctissimeque conscripsit, ita sermonis innata, insitaque duritia, et vocabulis quibusdam græcolatinis, quæ ad ampliandam linguam latinam excogitavit, orationis gratiam non obscurasset. Mihi autem hac de re una visus est Ludovicus Vives cum Portio Latrone contendere voluisse, utrum hunc ille sermone Hispano-Latino vinceret, an illum hic potius Græco-Latino superaret. Sic enim Pollio Asinius Livium sapere patavitatem dixit, et Portium Latronem sua lingua, hoc est, Hispano-Latina fuisse disertum. Fatale hoc quidem fuit plerisque nostrorum hominum, ut semper aliquid peregrinum et rude sonarent: adeo ut in ipso etiam eloquentiæ principe Fabio Quintiliano, qui elegantia simul et ingenii laude floruit, Hispanitatem invenerit Franciscus Philephus. Verum si nævos quærimus, neminem unum post homines natos inveniemus sic numeris omnibus absolutum.

et consummatum virum, in quo non sit aliquid, quod jure queas reprehendere.

Ex Fredenandi Nonii Pinciani, Domino Joanni Quinoni Salmaticensis Academiae praefecto, epis.

Opusculum enim paucis his diebus, horis succissivis, tumultuaria opera, bene male contextum, ad munificentiam tuam affero. Cum enim proximis vacationalibus exposuissem Pomponium Melam geographum studiosis quibusdam adolescentibus, qui id a me, cum a publicis scholis feriantur, enixe petiere, non satis habens, quod efflagitaverant praestitisse, observationes quoque in eum, etsi aliis curis, studiisque occupatus, composui. Simul ut pleniore obsequio demererer amantes mei, simul ut homo hispanus, (quod in castigando Seneca aliquot ante annis feceram) hispano rursus auctori moribundo ac prope conclamato, opis ipse etiam pro virili parte aliquid afferrem. Scripsit ante me in eum Hermolaus Barbarus patriarcha Aquilejensis, eximiae eruditionis, castigationes Alexandro Sexto dicatas. Annotavit pauca quaedam Mariangelus, vir et ipse egregiae literaturae.

Ex Melchioris Cani de locis thelog. lib. I c. I.

De locis ego Theologicis perpetuam orationem habiturus, totam mox in quatuordecim libros partiri constitui. Quorum primus breviter enumeret locos, e quibus idonea possit argumenta depromere, sive conclusiones suas Theologus probare cupit, seu refutare contrarias. Decem reliqui erunt, qui fusius et accuratius doceant, quam vim unusquisque locorum contineat, hoc est, unde argumenta certa, unde vero probabilia solum eruantur. In duodecimo (I) et tertiodecimo disseretur, quem usum ejusmodi loci habeant, tum in scholastica pugna, tum in sacrarum literarum expositione. Nam in concione populari quis eorum sit usus, haud sane difficile dictu est, sed praetereundum tamen, ne ab scholae instituto aliena videatur oratio.

---

1. Duodecim tantum libros ei elucubrare per Dei providentiam licuit.

CXL.

**Ex Jo. Genesii Sepulvedæ de rebus gestis
Caroli V. lib. VII. cap. VII.**

Ceterum quæ res Pontifici suis rationibus suffragari videbatur, hæc fuerunt illi maxime omnium adversariæ. Tot enim tantisque difficultatibus affecti Cæsariani, omne periculum contemnentes, sibi aut occumbendum esse in oppugnatione statuebant, aut urbem expugnandam, quæ tam superbe pacis conditiones negligeret. Igitur eo die in parte Vaticani montis, quæ est a tergo fani D. Petri, consederunt, et ex loco superiore situm rationemque murorum considerarunt; postridie quarta vigilia, densissima nebula, quæ vel proximorum conspectum adimebat, omnem illum locum quasi divinitus occupante silentio, et jaculatoribus scloppetorum igniculos occultantibus, muro, quæ brevissimus erat, succedunt, Borbonio ipso cum Hispanis antecedente; nec ante conspici potuerunt, quam acies prima murum attingeret.

VIII. Quibus rebus administrandis atque imperandis occupatus Borbonius, dum inter primos versatur, tormenti telo femore confossus occiditur. Hoc prostrato, qui proximi aderant, centuriones ac milites, hortante Joanne Urbina et extremum periculum, si gradum retulissent, denunciante acrius instare et majore jam non solum studio, sed etiam indignatione oppugnationem urgere, graviter etiam custodibus propugnantibus, hanc enim muri partem Helvetii milites prætoriani ducenti ex vallo, de quo supra demonstratum est, traducti in primis defendebant.

Ex Petri Thsaconii notis in Rom. calendarium.

In hoc calendario, quod Augusti tempore incisum fuit, Fasti præcipue dies et Nefasti, Festique notati sunt. His accesserunt minutioribus literis Ludorum dies, aliæque feriæ in C. Cæsaris et Augusti honorem institutæ. Fasti vero et Nefasti dies, hoc est, quibus fas erat, vel non erat Prætori fari tria illa verba solemnia, do, Dico, Addico, aut erant Fasti toti aut Nefasti toti, aut Fasti prima, media, vel postrema parte diei, reliqui vero Nefasti, Nefasti toti N. litera notantur: Fasti toti F., Fasti prima

parte F. P., quæ notæ Fastos prima parte designant. Fasti media parte E. N., quibus significatur *Entercesi* (sic enim antiqui scribebant pro *Intercisi*) dietique inde sunt, quod esset intercisum nefas, ut scribit Varro lib. de ling. latin. 5. Fasti vero posteriore parte his literis notantur N. P., hisque significantur Nefasti prima parte; nam iidem erant Fasti postrema.

Ex Antonii Augustini de Legibus lib. cap. III.

Quid lex sit.

Nunc videamus, quid lex ipsa sit Et Papinianus Demosthenis definitionem secutus legem esse scribit commune præceptum, virorum prudentium consultum, delictorum, quæ sponte vel ignorantia contrahuntur, coercionem, sponsonem denique reipublicæ communem. Qua definitione quatuor legis propria expressa sunt. Debet enim lex coli ab omnibus, utpote de omnibus generatim scripta; debet prudentium virorum consilio promulgari; supplicia denique vitiiis, præmia virtutibus deferre, quibus rebus, quod postremo scriptum est, eveniet, ut totius reipublicæ vinculum esse videatur. Chrysippi definitio a Marciano relata non minus laudem legis expressit, quam ut, quænam lex ipsa esset, explicaret. Divinarum humanarumque rerum reginam legem appellat, ducem, principem, atque præsidem bonis malisque rebus iudicandis, juris injuriæque regulam.

Ex Benedicti Ariæ Montani, antiquarum rerum Studiosis omnibus, epistola.

Superiori anno mihi Romæ agenti Petrus Thsaconius Toletanus inter alios amicos contigit, insigni pietate ac probitate vir et omni disciplinarum genere ad miraculum usque instructus, Græcæ atque Latinæ linguæ, ut si quis maxime mortalium peritus; cujus ego tum diuturna ac veteri amicitia usus, tum suavissima consuetudine in omni studiorum meorum parte adjunctus antea sæpe fueram. Is mihi romanæ illius amplitudinis vestigia fere innumera visere cupienti dux et index certissimus atque interpres doctissimus perpetuo fuit. Inter alia vero, quæ conspectu, cognituque gra. issima obtigere, una Romanorum Fastorum marmorea ta-

bella me summopere oblectavit, Romanis literis incisus exarata; quam ex multis fragmentis, quæ inveniri forte potuerant, S. P. Q. R. in Capitolii recens restituti muro fere totam concinnandam, affigendamque curavit.

Quamobrem Thsaconium meum orare atque obsecrare cœpi, ut tabulam illam ad studiosorum usum instituta commentatione idem ipse explicaret.

Ex Francisci Sanctii Minerva cap. I.

Itaque nisi te totum inquisitioni tradideris; nisi artis tuæ, quam tractas, causas rationesque probe fueris perscrutatus, crede te alienis oculis videre, alienisque auribus audire. At invasit multos, perversa quædam opinio, seu barbaries potius, in grammatica et sermone latino nullas esse causas, nullamque penitus inquirendam esse rationem: quo figmento nihil quicquam vidi ineptius, nihilque potest excogitari putidius. An homo rationis particeps quicquam aget, dicet, machinabitur, sine consilio et ratione?

Qui igitur primi nomina rebus imposuere, credibile est illos adhibito consilio id fecisse, et id crediderim Aristotelem intellexisse, quum dixit, ad placitum nomina significare. Nam qui nomina casu facta contendunt, audacissimi sunt, nimirum illi, qui universi mundi seriem et fabricam fortuito ac temere ortam persuadere conabantur.

Ex Joan. Marianæ de rebus Hispaniæ lib. XIX.

II Fuere ea tempestate ii duo Præsules (Toletanus et Compostellanus) diversis virtutibus, artibus, moribus, quos, quoniam res obtulit, visum est, utriusque naturam, atque ingenium explicare. Nobilitas his, ætas, eloquentia, animi magnitudo, paria ferme fuerunt. Ad gloriam, non eadem via, nitentur. Compostellanus blanditiis, calliditate, munificentia certabat. Toletanus egregiis artibus, vitæ integritate. Officiis ille, et conciliandis procerum voluntatibus præstabat: hic severitate, dignitate, opibus. In illo flagitiosis perfugium erat: hic bonos tuebatur, malis perniciem comparabat. Compostellanus laborare, contendere, amicis favere, nihil negare, cujus haberet facultatem. Toletano studium modestiæ, decoris, et probitatis erat.

**Emm. Joseph Mignana Cœnobiarea Valentinus,
Emmanueli Martino Alonensi Decano S. P. D.**

Non satis pol mihi videris nares emunxisse; etsi te ut purges diligenter, nihil non rerum satagis. Caperat tibi frons jam in primo verbo? Quid si dixissem, cerebrum emunxisse te? Abuti te indulgentia mea. Atqui per te licet. Sed ut ad rem, primum omnium hoc te mihi credere vehementer velim, non me scilicet nescire, quæ de peregrinis vocabulis ais, quibus olim Roma usa est, cum apud Quintilianum id ipsum sæpe legerim, et etiam illud me legisse memini apud Vallam, quæ in tuis monitis initio appinxisti; quod superioribus meis dicere oblitus sum. Equidem venit in mentem nunquam, fore ut ea ad me scriberes. Si venisset, ut mea est in te voluntas, ut tibi parceres, hortatus essem quam familiariter.

Emm. Martinus Emm. Josepho Mignanae S. D.

Legi perlibenter Historiam motus Valentini, a te concinne eleganterque conscriptam. Tota historiae tuæ dictio castissima est, et plane ad romanas aures. Ad Cæsarem quam propissime accedit, nisi quod interdum *Crispiturit*, delibatis inde quibusdam veluti gemmis, excitando auditori novi ornatus miraculo. Fateor me sæpe, inter legendum, orationis vi ac venustate percultum, ad invidiam usque fuisse permotum. Adeo illa affabre dedolata, et exacta ad normam Romanæ loquentiæ.

EX ELEGIA IN ARCAM VICENNALIUM PEREGRINATIONUM COMITEM

Arca rigens clavis et pelle Libistydys ursæ,
Arca meæ facilis tu comes una viæ.
Heu miseranda jaces attritu et pulvere fœda,
Proscinditque tuum plurima rima latus.
Ergo jam tempus tuto requiescere portu,
O desiderii Arca parata meis.
Utque exanthlati referas majora laboris
Præmia, fixa polo nobile sidus eris.
Ipsa viatori splendebis lumen amicum,
Atque is securum, te duce, carpet iter.

PROSA.

GENERO ORATORIO. GENERO HISTORICO. GEN.' DIVERSOS. GENERO LIRICO

Primer periodo, de infancia ó puericia, desde el origen de Roma, 754 años antes de J. C.
 Fábula de Menenio Agripa. 261 | Anales Máximos ó Comentarios de los Pontífices. Libros linteos ó de tela. | Leyes regias y tribunicias. Las de los Arvales y Salios. XII tablas. . . 302 | Canciones de los Arvales y Salios. Versos Fesceninos

Segundo periodo, de adolescencia, desde fin de la primera guerra púnica, 513 de Roma, 241 antes de J. C.
 Cornelio Cetego. . . 204. . . | Fabio Pictor. . . . 216. . . | Caton el censor. . . 234. . 149 | Livio Andrónico. 514 de Roma. (Himnos).
 Caton. Túsculo. . . 234. . 149 | (Anales romanos). | (Agricultura).
 Servio Galba. . . . 144. . . | M. Porcio Caton. . . 234. . 149 | (Orígenes).
 Tiberio Graco. . . . . 133 | M. Emilio Scauro. . 163. . 88 | (Autobiógrafo).
 Cayo Graco. . . . . 121 | M. Antonio. . . . . 87 | Licinio Craso. . . . . 91 | L. Plocio Galo, retórico, maestro de Ciceron . 88. | L. Otacilio Pilito, retórico, maestro de Pompeyo. . 88. .

Tercer periodo, de oro ó virilidad, desde la muerte de Sila 676 de Roma, 78 antes de J. C.
 Hortensio. . . . . 114. . 50 | Sila. Roma. (Su vida). 137. 78 | Ciceron. . . 106. 43 | Catulo. . 87. . 57 | Ciceron. Arpino. . . 106. . 43 | César. (Comentarios). 100. 44 | (Obras retóricas, filosóficas y cartas). | (Odas, eleg. epíg.)
 Julio César. Roma. . 100. . 44 | A. Hircio. (Comentarios). . 43 | M. Ter. Varron. . 116. 27. D | M. Ter. Varron. . 116. 27. D | Corn. Galo. Frejus (Elegías). 69 . 29
 Porcio Latron. Español . . . 4 | Salustio. Amiterno. . 86 . 35 | (Agricultura, gramática &). | Horacio. Venosa. (Odas). . 65. . 8
 (Retórico). | (Guerras, Catil. Yug. é histor.) | Nepote. Hostilia. (Vidas). 45 | T. Livio. Padua. . 59. . 17. D | Verrio Flaco y Julio Higino. (Gramáticos).
 Rutilio Lupo. . . . . 20 . . | Trogo Pompeyo. . . . . 8. . . | (Historia romana). | Tibulo Roma. (Elegías). 64. . 19
 (Retórico). | Asinio Polion. . . . . 3. D. | (Historia universal, Filipica). | Ovidio. Sulmona (Eleg) 43. 17 D.

Cuarto periodo, de plata, virilidad proeecta, ó vejez inminente, desde la muerte de Augusto,
 M Anneo Séneca. Córdoba. 32 | Veleyo Patérc. Nápoles 19 A 31 | L. Séneca. . 2. 65 | Cesio Basso. (Suasorias: Controversias). | Valerio Máximo. Roma . 32. | Plinio el may. 23. 79 | Stacio. Napoles. (Silvas: odas; 61. 96
 Quintiliano. Calahorra. 42. 120 | (Historia romana). | Plinio el joven. (Cartas)
 (Instit. orator. : declamaciones). | Táciote. Interamna. . 60- 134 | (Historia natural- | (Cartas)
 Plinio el jóven. Como. 62. 113 | (Histor. Anales: Agric Germ) | Q. Curcio (Hist. de Alej.) . 78. | Petronio (Satiricon, Novela)
 (Panegirico de Trajano). | Floro. Español. . . . 120. . | Asconio Pediano. | Remnio Palemon. | Flavio Virgino. (Gramáticos).
 Justino. Compendio de Trogo

Quinto periodo, de cobre, ó vejez, desde la muerte de Trajano,
 Mamertino, Eumenio, Nazario | Sparciano, Julio Capitolino, Aurelio Simaco. Roma. . . . 384. . y | S. Dámaso. España (Himnos).
 Mamertino Junior, Latino Paccato. (Panegiricos). : Siglo 4 | Lampridio, Vulcacio Galicano. Sidonio Apolinar. Lion. . . . 438. . 484 | S. Ambrosio. Tréveris. 340. . 397 | (Himnos).
 Tertuliano Cartago. . . . 245 | Aurelio Victor. Sexto Rufo y Apuleyo. Madaura. Prudencio. Calahorra. . . 405. . | (Lírico y didáct.)
 Minucio Felix. S. Cipriano. 258 | Publio Victor. . . . 360. . y | S. Paulino. Galia. (Himn.) 353. 431
 Arnobio. Lactancio Cartago 325 | Flavio Eutropio. . . . 380. . | (Varios poemas)
 S Hilario de Poitiers. . . . 368 | (Compendios históricos). | Sedulio (Milagros de J. C.) 450
 S Ambrosio Tréveris. 340. 397 | Amian. Marcel. Antioquia 390 | S. Paulino. Galia. (Himn.) 353. 431
 S. Jerónimo. Stridonia. 331. 420 | S. Agustín. Tagaste. 354. 430 | Sulpicio Severo. Orosio. Sigl. 4 | Casiodoro. Jornandes. Sigl. 4 y 5

POESIA.

GENERO EPICO. GENERO DRAMATICO. GENEROS DIVERSOS.

hasta fin de la primera guerra púnica, 513 de Roma, 241 antes de J. C. (Años de Roma)
 Canciones de los banquetes ó las mesas. | Comedias Atelanas | Farsas traídas de Etruria. | Inscripcion de Barbato padre. 464 | Id. de la Columna Rostrata. 494 | Id. de Barbato, el hijo. . . . 495

hasta la muerte de Sila 676 de Roma, 78 antes de J. C. (Los años despues de J. C. llevan una D).
 Livio Andrónico Tarento . . 220 | Liv. Andrón. (cómico y trágico) | Livio Andrónico. Tarento . . 220 | (Traduccion ó imitacion de la Odisea. Románida). | Cneo Nevio y Ennio (cóm. y trág.) | Cneio Nevio. . . Campania . 204 | Plauto. Sarsinia . . 227. . 184 | (Veinte comedias) | Pacuvio. Brindis (trág.) 220. 130 | C Lucilio. Suesa (sátira) 148. 103 | M Terencio Varron. 116. . 27. D. | (Sátiras menipeas).
 Ennio. Rudia . . . 239 . . 169 | (Anales romanos. Scipion) | Accio. Roma. (trágico) 170. . 87 | Turpilio. (Cómico) . . 105 . . | Atta y Pomponio (cóm.) . 92 . . | Pomponio y Novio. (Atelanas) 84

hasta la muerte de Augusto, 14 despues de J. C. (Los años despues de J. C. llevan una D).
 Varron Atacino. Atax. | César. Augusto: Mecenas: Polion: Vario; y Ovidio. | Lucrecio. Roma. . . 95. . 51 | (Argonautas, elegía, epigramas) | (Tragedias perdidas). | (Poema didáctico de rerum natura)
 Macio: Vario: Hostio: Tuca: Valgio | Titinnio. C. Meliso. Verginio. | Horacio. Venosa . . . 65. . 8 | (Sátiras, epístolas, arte poética).
 Rabirio: Pedon (Poemas perdidos) | (Comedias perdidas). | Virgilio. Mantua . . . 70. . 19 | (Eglogas, geórgicas).
 Catulo Verona. . . . 87. . 57 | D. Laberio. . . . 109 . . 43 | (Mimos). | Ovidio Sulmona. . . 43 . 17. D. | (Poesias amatorias: Heróidas).
 (Bodas de Feleo y Tetis). | P. Siro. . . . . 46. . . | (Mimos).
 Virgilio. Mantua. . . 70. . 19 | Cneo Macio. . . . . 44. . . | (Mimiambos).
 (Eneida).
 Ovidio. Sulmona. . . 43. . 17 D. | (Metamorfosis: Fastes).

14 despues de J. C., hasta la muerte de Trajano en 117 (Los años antes de J. C. llevan una A).
 Lucano. Córdoba. . . 38. . 65 | Séneca el Trágico. . . 2. . 65 | Phedro. Macedonia, ó Tracia. . 30. | (Fábulas).
 Valerio Flaco. Padua. . . . 88 | (Diez tragedias: Medea, Hipólito, Agamemnon, Las Troyanas, Hércules furioso, Tiestes, Las Fenicias, Edipo, Hércules sobre el monte Oeta, Octavia). | Columela. Cádiz . . . 50. . | (De cultu hortorum).
 Silio Itálico. . . . 25. . 100 | Papinio Stacio. Nápoles. 61. 96 | (Thebaida. Aquileida). | Persio. Volterra. . . 34. . 62 | (Sátiras).
 Javenal. Aquino. . . . 42. . 123 | (Sátiras).
 Marcial. Bilbilis. . . 41. . 101 | (Epigramas).
 Sulpicia. Satirica. . . 95. . | Terenciano Mauro, de prosodia.

117 de J. C., hasta la destruccion del imperio de Occidente en 476.
 Nepociano ó Reposiano. . 300. | Una comedia titulada *Quærolus*. 450 | Nemesiano. Cartago. . . 284. . | (Eglogas: Cinegeticon).
 Aquilino Juvenco. España. . 330 | Calpurnio. (Eglogas) . . . 284. . | Aviano (Fábulas). . . 380. . | Ausonio. Burdeos. . 309. . 394 | (Muchos poemas)
 Claudiano Alejandria. . 400. . | Sedulio (Milagros de J. C.) 450 | S. Paulino. Galia. . . 353. . 431 | (Varios poemas)
 Alcimo Avito arz de Viena. 490. | (Historia biblica)

APÉNDICE.

Aunque no creemos necesario á los jóvenes el estudio de la bibliografía, sino cuando se han adquirido una erudición regular; sin embargo juzgamos muy conveniente llamar su atención y excitar su curiosidad sobre las principales ediciones de los clásicos latinos; á la vez que les damos una ligera noticia de las varias traducciones que se han hecho á nuestra lengua. Sobre lo 1.º, copiaremos lo que dice el P. Sarmiento en su catálogo de libros curiosos y selectos para la librería de un particular; y sobre lo 2.º, extractaremos á D. Nicolás Antonio y á D. Juan Antonio Pellicer, añadiendo sobre uno y otro todo lo que hayamos podido averiguar, así de sus tiempos como de los posteriores.

Dice Sarmiento: Todas las impresiones hechas en Roma y Venecia de los *Manucios*; en Paris de los *Stephanos*; en León de Francia (Lion) de los *Gryphos*; en Antuerpia (Amberes) de la oficina *Plantiniana*; y en Holanda de los *Elzevirios*, se aprecian mucho, ó por muy hermosas ó por muy correctas.

De todos los autores dichos (griegos y latinos de 400 años antes de J. C. y 500 despues) hay cuatro géneros de ediciones modernas muy selectas. La 1.ª en Holanda, y especialmente de los Elzevirios, en marca pequeña de 12.º ó de 16.º, y solo contiene el puro texto y tal cual nota.

La 2.ª en Paris, que llaman *Ad usum Delphini*, porque se destinó para el uso del Delfin. Se repartieron muchos autores latinos y algunos griegos entre los eruditos, para que cada uno sacase, comentase é imprimiese de suyo. Imprimiéndose en 4.º, y aunque son muy caros, son magníficos.

La 3.ª es la de Holanda que llaman *cum notis variorum*;

porque viendo los Holandeses que eran caros los tomos *ad usum Delphini* de Paris, idearon reimprimir los dichos tomos y muchos mas en marca mas acomodada y en 8.º Real, para venderlos mas barato. Salieron bellisimamente impresos, y con este realce mas sobre los *ad usum Delphini*, que estos solo tienen las notas mas escogidas de varios eruditos antiguos y modernos, de donde les vino el nombre de *cum notis variorum*.

La 4.ª es de Inglaterra y Holanda, y se debe llamar *Magistral*: pues es como edicion completa, ya en fólío, ya en 4.º Real grueso, que no solo contiene las notas *variorum* en compendio, sino tambien á la letra, y con mil cosas curiosas añadidas. Estas ediciones son muy caras; pero á mi ver las mas apetecibles: y si yo fuera acomodado, las tendria todas.

Viendo los Monges Benitos de la congregacion de San Mauro de Francia, el cuidado que se ponía en pulir los autores griegos y latinos profanos, y el poco que habia en corregir el texto de los autores cristianos primitivos, tomaron á su cargo corregir sus obras y hacer una edicion magnífica de ellos en Paris, y en fólío, que admiran todas las naciones. Pasan de 120 tomos en fólío los que salieron ya; y es poco ó nada apreciable la biblioteca que no los tiene.

Despues de esto ha entrado la avaricia de los libreros á trastornarlo y confundirlo todo. En Italia, Alemania, &c. han contrahecho estas selectas y puras ediciones. Las *ad usum Delphini* se reimprimieron en Venecia y en Padua. Los Santos Padres que sacaron los Benedictinos, se reimprimieron en Venecia y Verona; pero sobre ser estas ediciones muy inferiores en lo material, sonlo mucho mas en la correccion, porque hierbeo en ellas las erratas, pues no hubo otro interesado en la correccion que el vil interes de los libreros.

Virgilio. Deben tenerse los tres tomos del P. Zerda: comentarios de Virgilio.

Ovidio. Hay otros 3 tomos en fólío de comentarios de Ovidio; y á falta, los 4 tomos grandes en 4.º de la última edicion de Holanda de Pedro Burmano. (Aquí debió decir, de Amsterdam de 1727, dice Valladares.)

Quintiliano. El mismo Burmano sacó las obras de Quintiliano en 2 tomos en 4.º con notas.

Plinio el mayor. La mejor edicion es la del P. Hardui-

no; 3 tomos en fólío de última mano, es carísima.

Ciceron. Hay edicion última de Holanda en 11 ó 13 tomos en 8.º de Wirtsburgo; y tambien la hizo en fólío. (Hay tambien la que se hizo en Génova en 1758 en 9 tomos en 4.º con los comentarios de Joseph Oliveto, dice Valladares.)

Séneca. Say de sentir se busquen los 6 tomos en fólío, con Tácito y Justo Lipsio, de la edicion última de Antuerpia, (hecho en 1637), de los cuales uno todo es el Séneca otro Cornelio Tácito y otro Veleyo Patérculo.

Vitruvio, ó la edicion de Phelandro en 4.º, ó la magnífica de Holanda de Leiden en fólío, que es mejor.

T. Livio. La edicion *ad usum Delphini*, 6 tomos en 4.º.

Lucrecio. La edicion *ad usum Delphini*.

Juvenal. La magnífica de Utrech de 1685 de Hennino, un tomo 4.º grande.

Persio. La edicion de Casaubono; 1 tomo en 8.º grueso. (No son despreciables los comentarios del Brocense).

Claudiano. La edicion de Barthio; 1 tomo en 4.º muy grueso.

Silio Itálico. La de Dausquio; 1 tomo en 4.º

Padres de la Iglesia. La coleccion de ellos es la que llaman *Bibliotheca veterum Patrum, no sanctorum Patrum*, como citan algunos; pues muchos de ellos no han sido santos. Esta coleccion comenzó en Colonia; despues se aumentó en Paris; despues con el fin de abultarla, la echaron á perder en Lion, reimprimiéndola los libreros; y actualmente, si no mienten las noticias literarias, la están imprimiendo en Frankfurt, y en muchos menos tomos que la de Lion, siendo así que está con el Aparato de Noura y Noury, é índice. Tiene 30 tomos en fólío.

Hasta aqui el P. Sarmiento á 14 de Abril de 1748, y lo confirmó á 12 de Marzo de 1754.

Añadiremos nosotros, que prescindiendo de las innumerables ediciones particulares de cada autor, que se han hecho en todas las naciones, inclusa nuestra España, y pueden verse muchas en el tomo 2.º de la 1.ª parte de la historia del hombre del Abate Hervas y Panduro, y en el curso de literatura latina de Fiker, traducido al Francés por M. Theil; los poetas latinos han sido publicados en varias colecciones con el título de *Corpus, de Chorus, de Fragmenta y de Opera*

et *Fragmenta veterum poetarum latinorum*; pero la mas completa y la mejor es la de *Michael Maittaire* en Lóndres en 1713 en dos tomos en fólio.

Recientemente se ha publicado, segun noticias, en Lóndres otra coleccion completa en un tomo grande, á 100 rs.

Hay otras colecciones; *Poetæ latini rei venaticæ et bucolici*, de Lion de 1718; *poetæ latini minores*, por Pedro Burmano, Lion 1734, y la del mismo titulo moderna de Wernsdorf en Altenburgo; y *poetæ scenici latinorum* de 1823 en Halberstadt. Son muy recomendables las colecciones de autores latinos de Barbou, de Dos-Puentes ó Bipontina, y las modernas de Didot, Lemaire, las Stereotipas de Leipsik, las de Angelo Mai, segun los códices vaticanos, y la publicada en Paris bajo la direccion de M. Nisard, (en 4.º frances la coleccion completa, y en 16.º las obras escogidas) con la traduccion francesa y otros artículos y noticias crítico-literarias.

En estos últimos años se ha publicado en Paris bajo la direccion del Abate Migne un curso de patrologia, ó biblioteca uiversal de todos los padres, doctores y escritores eclesiásticos en 200 volúmenes en 4.º.

En 1782, 85 y 93 salieron á luz respectivamente tres tomos en fólio de una magnífica edicion, hecha en Madrid, de los Padres Toledanos.

Tambien hay colecciones de gramáticos, de retóricos, de mitógrafos, de *scriptores rei rusticæ* &c.

Los ingleses tienen una coleccion de varios clásicos, publicada en Londres por Jac. Tonson y Jean Watts: otra por Brindley, 24 vol. en 18º y otra en Birmingham por Jean Baskerville, 7 volúmenes en 4.º.

Traducciones.

Las traducciones castellanas de autores latinos son:

Plauto, el *Miles gloriosus* y los *Menechmos*, por un anónimo, en Amberes en 1555.

Terencio. Las seis comedias, por Pedro Simon Abril, en 8.º, en Zaragoza, 1577; en Alcalá, 1583, y en Barcelona, 1599.

Virgilio. Lo tres primeros libros de la Eneida, con comentarios, por D. Enrique de Villena á mitad del siglo 15.

Joan del Encina dedicó á los reyes católicos su traduccion en verso de las Eglogas, impresa con otras obras en Zaragoza en 1516.

Juan Fernandez Idiaquez tradujo en verso las Eglogas en Barcelona, en 1574 en 8.º

Mayans atribuye á Fr. Luis de Leon el Virgilio concordado de Abdias José y Antonio de Ayala y Fr. Antonio de Moya que dice son uno mismo, (en Madrid en 8.º en 1660 y 1664); y aun la traduccion de Diego Lopez, asegurando que este se la apropió, quitándola mucho mérito con sus variaciones. Asi, pues, Fr. Luis de Leon tradujo toda la Eneida en prosa; pero solo hay los seis primeros libros. De las Geórgicas, hay una traduccion en prosa y dos en verso; la una de los cuatro libros y la otra de los dos primeros; y de las Eglogas la traduccion en prosa y verso.

De Diego Lopez existen las Eglogas, Geórgicas y la Eneida en prosa, con comentarios, en 4.º, en Valladolid, 1601: en Madrid 1614: en Valencia 1698, y en Madrid 1721.

Cristobal de Mesa publicó en Madrid la traduccion en verso, de las Eglogas y Geórgicas en 1618, y de la Eneida en octavas, en 1615, en 8.º.

Juan de Guzman tradujo en verso la Egloga 10 y las Geórgicas con notas muy eruditas, pero pesadas.

La traduccion de Virgilio de D. Francisco Enciso y Monzon en 1619, no merece, segun Mayans, contarse entre las buenas.

José Pellicer tradujo los cuatro primeros libros de la Eneida en 1624, en cuatro romances de á cien coplas.

Pero la traduccion que tiene mas nombre y es muy superior, á pesar de sus defectos, á casi todas las modernas, aun extranjeras, es la de la Eneida en verso de D. Gregorio Hernandez de Velasco. Se imprimió en Amberes en 1557, en Alcalá en 1585 y en Zaragoza en 1586. Tambien tradujo Velasco la 1.ª y la 4.ª Egloga, y el Brocense la 1.^a

En 1842 se ha hecho en Barcelona una traduccion en prosa de la Eneida, y en 1845 otra en verso en Bilbao.

Horacio. Juan Villen de Biedma le tradujo en Granada en 1599 en folio. Del siglo siguiente son la traduccion MS. de Sebastian Covarrubias, y la del P. Urbano Campos, en la parte lírica, que corregida por el P. Luis Minguez de S. Fernando, y aumentada con el Arte poética, ha visto la luz pública en cuatro ó cinco ediciones en Madrid.

Fr. Luis de Leon, Bartolomé Leonardo de Argensola; Es-

teban Manuel de Villegas, Bartolomé Martínez, Juan de Aguilar, Diego Ponce de Leon, Mateo Aleman, D. Juan Gualberto Gonzalez y otros, han traducido varias de las odas de Horacio. Vicente Espinel, D. Luis Zapata, Jose Morell, D. Tomas Iriarte, Martínez de la Rosa y D. Juan Gualberto Gonzalez han traducido el Arte poética. A principios del siglo D. Felipe Sobrado, y D. Juan Escriche en 1847 han publicado traducidas las odas.

Mas entre todas las traducciones de Horacio merece llamar la atencion la de D. Javier de Burgos, por ser completa, y porque regularmente su lira conserva el vigor y la variada entonacion del original.

Ovidio. Están traducidas las *Metamorfosis* por Antonio Perez Sigler en Salamanca, 1580 en 12.º; y en Burgos, 1609 en 8.º; por Luis Hurtado en Toledo á mediados del siglo 16; por Pedro Sanchez de Viana en Valladolid en 1589; por Felipe Mey en Tarragona en 1586; y por Francisco Cribell en Madrid, 1805, en 4.º.

La *Pulex* ó Pulga, por Pedro Barberan de Cuevas, en Zaragoza, 1636. *De remedio amoris*, por D. Luis Carrillo, solo la mitad, en Madrid, 1611 y 1613, en 4.º.

Las *Heroidas* y la elegía *in Ibiu*, por Diego Megía, en Sevilla, 1608 en 4.º; y en Madrid, 1797, publicadas despues en una coleccion de poemas castellanos, en 8.º La de Dido á Eueas fué parafraseada, por Sebastian de Alvarado en 1628 en 4.º, en Pamplona y en Burdeos.

Phedro. De sus fábulas hay varias ediciones con la traduccion al frente del texto.

Persio. Por Diego Lopez, en Burgos, 1609, en 8.º, Madrid, 1615; Sevilla, 1631; y Madrid, 1654. Las traducciones de Bartolome Melgarejo y de Luis Gerónimo Sevilla, están ineditas, segun Nicolás Antonio. La 3.ª sátira está tambien traducida por D. José Antonio Gonzalez.

Tragedias de Séneca. D. José Antonio Gonzalez tradujo las *Troyanas* en Madrid, 1633, en 4.º.

Lucano. Por Jerónimo Porres, MS.; por Juan de Jaúregui en 1789, en Madrid, en 8.º; por Martin Lao de Orpesa, en prosa, en Valladolid, 1544, en fólío; y en Burgos en 1588, id.; y en Amberes, 1585, en 8.º.

Stacio. Hay una traduccion de la *Tebaida* por un anón-

nimo conocido por Arjona, de Granada.

Maecial. Le tradujo en el siglo 17 D. Tomas Tamayo de Vargas; y D. Manuel Salinas y Lizana tradujo tambien parte de sus epigramas á fines del siglo 16 y principios del 17.

Juvenal. Explicado magistralmente en 1642, y traducido en 1662 en Madrid, en 4.º, por Diego Lopez. Pedro Fernandez de Villegas tradujo la sátira 10.

Dísticos de Caton. Por Martin Godoy de Loaysa, en Lion, 1556, en 8.º.

Nemesiano y Calpurnio. Sus Eglogas han sido traducidas en 1844 en Madrid, en 4.º, por D. Juan Gualberto Gonzalez.

Aviano, por D. Enrique infante de Aragon.

Claudiano. El robo de Proserpina, por Francisco de Faria en Madrid, 1608. en 8.º.

Aurelio Prudencio. Los himnos, por Luis Diez de Aux eu Zaragoza, 1619 en 8.º.

Vitruvio. Por Miguel de Urrea en Alcalá 1547, y 1602 en fol. y por D. José Ortiz Sanz en Madrid, 1787 en fol.

Ciceron. Sus discursos contra Catilina fueron traducidos por Andrés Laguna, en Amberes, 1557 en 8.º y en Madrid, 1796 en 4.º. Pedro Simon Abril tradujo estos mismos y los de Q. Ligario, Marcelo y Arquias, por la ley Manilia, y el 1.º contra Verres. Este último, en Zaragoza en 1574 en 4.º y en Valencia en 1761 en 8.º Tambien las epístolas *ad familiares*, en Valencia 1578 en 4.º; en Madrid, 1589 en 8.º y en Barcelona en 1615; y otras epistolas selectas en Tudela, 1572 en 8.º. Hay tambien algunas publicadas eu Burgos en 1758.

Los discursos por la ley Manilia; 1.º y 2.º contra Catilina; por Arquias, *post reditum ad Quirites, et in senatu*, por Milon, Marcelo, Ligario, Deyotaro y las filípicas 1.ª y 9.ª fueron traducidas por D. Rodrigo de Oviedo, en Madrid en 1789 en 8.º. y en el prólogo se refiere á otra traduccion reciente de las oraciones de Ciceron, mucho mas costosa para los Estudiantes.

Los tratados *de officiis, de amicitia, de senectute*, se hallan traducidas por Francisco Támara en Salamanca, en 1582 en 8.º; y estos mismos con las paradojas y el sueño de Scipion, por Juan de Jarava, en Amberes en 1549 en 8.º, y por D. Ma-

nuel Valbuena en Madrid, 1788, 2.ª edición y en 1818. Los dos primeros tratados, los hay también traducidos por Gonzalo de la caballería. MS.

El 2.º libro de las epístolas *ad familiares* y algunas á Atico, por Gabriel Aulon en 1574 en Alcalá en 8.º.

Las cuestiones Tusculanas, por un anónimo. MS.

Séneca el filósofo. Alfonso de Rebenga tradujo en 1626, en Madrid, en 8.º los libros de *clementia*; y Gaspar Ruiz Montiano, los de *beneficiis*, con el título de espejo de bienhechores, en Barcelona, 1606 en 4.º Estos mismos fueron traducidos por Pedro Fernandez Navarrete en Madrid, 1629 en 4.º; y los de *divina providentia*, de *vita beata*, de *animi tranquillitate*, de *constantia sapientis*, de *brevitate vitæ*, de *consolatione ad Polibium* y otro de la pobreza, compuesto de varias sentencias de Séneca, en 1627. D. Luis Carrillo dió á luz el de *brevitate vitæ* en Madrid 1611 y 1613 en 4.º Flores, ó trozos de las cartas de Séneca, vieron la luz pública por D. Juan Martín Cordero, en 1555 en 8.º en Amberes.

Quintiliano. Por un P. de las Escuelas Pías en Madrid en 1799 en 4.º; lleva también el texto latino.

Plinio el anciano. La historia natural, por Jerónimo Huerta en dos volúmenes en Madrid, 1624; y los libros 7.º y 8.º en 1599, el 9.º en 1603 y el 13, 14, 15, y 16, por Francisco Hernandez, MS. dirigido al rey Felipe 2.º.

Plinio el joven. El panegírico de Trajano, fue traducido por Francisco de la Bareda.

Apuleyo. El asno de oro por Diego Lopez de Cortegana, en Medina del Campo, 1543 en folio; por un anónimo en Madrid, 1601 en 8.º; y expurgado en Alcalá 1584 en 8.º Hay otras dos ó tres ediciones.

Tertuliano. El Apologético, por Pedro Manero en Zaragoza, 1644 y 1656 en 4. . *Pallium* ó la capa, por Stephano Ubani en Madrid, 1631. *De testimonio animæ*, *ad Scapulam*, *ad Martyres*, *de Patientia*, *de ornatu mulierum*, en Barcelona, 1639, en 8.º, y también el *Pallium* en 1658, por José Pellicer, quien tenía prontas para su publicación otras dos de las tres partes, en que había distribuido quince libros de Tertuliano.

La Colección de apologistas cristianos del Abate Gourci, traducida por D. Manuel Jimeno Urrieta, en Madrid, 1792 en 4.º contiene á Tertuliano y Minucio Felix.

S. Ambrosio. Los oficios, por Diego Gracian de Alderete en Salamanca, 1554 en folio. *De fuga saeculi y de bono mortis*, por D. Alouso Carrillo, en Madrid, 1611.

S. Jerónimo. Las epistolas, por Juan de Molina en Valencia 1526 en fol.; y las selectas, por Francisco Lopez de Cuesta en Madrid, 1613 en 4.º; 1617 en 8.º, y tambien en 1664 ó 1665.

S. Agustin. *De civitate Dei*, por Antonio Rois y Rozas en Madrid, 1614, en fol. y en Amberes, 1676, y por Diego de Yepes. MS.

Las confesiones, por Sebastian Toscano en Amberes, 1555, y en Colonia 1556; y por Pedro Rivadencira en Madrid, en 1598, quedando inéditas las meditaciones y soliloquios y el Manual. Tradujeron asi mismo las confesiones. F. Francisco Antonio de Gante, dándolas á luz Fr. Juan Sierra en Madrid 1733 en 8.º; y tambien las hay por Fr. Eugenio Ceballos. Los suspiros, por Sancho Davila. Se cuenta tambien entre los traductores de S. Agustin á Gonzalo de Santa Maria.

Boecio. *De consolatione*, por Alberto de Aguayo en Sevilla, 1521 y 1530 en 4.º; por Alberto de Aguayo en Sevilla, 1521 y 1530, en 4.º; por Antonio Genebrada en Sevilla 1511, y por Agustin Lopez en Valladolid, 1598 y 1604 en fol.; y MS. por Fr. Antonio de Jesus y Maria.

S. Gregorio. Los Morales, por Alfonso Alvarez de Toledo en Sevilla, 1513 en fol. y en Salamanca, 1534. El Pastoral, por Gregorio de Alfaro en Alcalá, 1601 en 4.º. Los Diálogos por Gonzalo de Ocaña en Sevilla, 1532 en folio.

S. Leandro. Instruccion y regla para su hermana, en Sevilla 1619 en 4.º por Martin de Roa; y en Valladolid, 1604 en 8.º por Puidencio de Sandoval.

S. Anselmo. Las meditaciones, por Juan Vazquez del Mar-mol en 1567 en 16.º en Valladolid.

S. Bernardo *De diligendo Deo, et de interiore domo*, por Benedicto Alvarez, en Madrid, 1616 en 8.º *Ad sororem*, por Gabriel de Castellanos, en Valladolid, 1602, en 8.º Varias obras, por Fr. Juan Alvaro en Valencia. Algunos sermones, por Rodrigo Fernandez Santaella en Salamanca, 1615 en 4.º

S. Buenaventura. Soliloquios, por Domingo Biota, en Zaragoza, 1580, y en Lérida 1616 en 8.º Espejo de disciplina, por Mateo Botija en Murcia, 1625, y por Felipe Sosa, en Sevilla, 1574.

Santo Tomas. Los artículos de la 1.ª parte. MS.

Julio Cesar. Comentarios, por Diego Lopez de Toledo en Alcalá, 1529 en fol. y en Madrid 1621 en 4.º. Antes hubo otras dos ediciones suyas. Por Pedro García de Oliva en Toledo, 1570 en 8.º: Por un anónimo en Paris, 1549 en folio: por D. José Moya y Muniaín, en Madrid, 1798 en 4.º; y por D. Manuel de Valbuena, en Madrid, 1798, la 2.ª edición, en 8.º.

Corn. Nepote. Las vidas, por D. Rodrigo de Oviedo en Madrid, 1817 en 8.º.

Salustio. Por Vasco de Guzman: Emmanuel Sueiro en Amberes, 1615 en 8.º marquilla, y en Madrid, 1796 en 4.º la 3.ª edición: por Francisco Vidal de Noya, en Logroño, 1529 en fol. y en Amberes, 1554; y por el infante D. Gabriel de Borbon, con la mayor propiedad, exactitud y elegancia, en Madrid, 1772 en fol. y 1804 en 8.º.

T. Livio. Décadas, por un anónimo en Colonia, 1553 en folio: por Fr. Pedro de Vega, en Madrid en 4.º corregido y aumentado por Arnoldo Birzman.

Veleyo Patérculo. Por Emmanuel Sueiro en Amberes, 1630 en 8.º.

Valerio Máximo. Por Hugo de Hurries, en Sevilla 1514: en Alcalá, 1529 en folio: en Zaragoza, 1595: y por Diego Lopez, en Sevilla, 1631 en 4.º y en 1647. En 1514 se habia ya hecho una edición anónima. Se hace también mención de la traducción MS. de un Anónimo.

Corn. Tacito. Los cinco primeros libros de los Anales, por Antonio de Herrera, en Madrid, 1615 en 4.º: todas las obras, por Baltasar Alamos y Barrientos en Madrid, 1614 en fol.: por Emmanuel Sueiro en Amberes, 1613 en 4.º: y por Carlos Coloma en Duaci, 1629 en 4.º y en Madrid, 1794 en 4.º Los Anales además fueron traducidos con comentarios políticos por D. Juan Alonso de Lancina: El libro 1.º vió la luz pública en Madrid, 1687 en folio: no tenemos noticia de los otros cinco que dice, tenia ya compuestos.

Q. Curcio. Por Gabriel de Castañeda en 1534 en folio: por Candido Decimbre, en Sevilla, 1518 en folio; y por Mateo Ibañez en Madrid, 1699, fol. y 1781 en 4.º.

Suetonio. Por Jaime Bartolomé, en Tarragona, 1596 en 8.º.

Floro. El compendio de T. Livio, por un anónimo, en Colonia, 1550.

ERRATAS.

Pag.	Lin.	Dice.	Debe decir.
58.	13.	hzo	hizo
78.	24.	obejas	ovejas
85.	5.	<i>couspectus</i>	<i>conspectus</i>
88.	6.	propuesto	pospuesto
183.	11.	populales	populares
209.	29.	composiones	composiciones
221.	6.	proscriptos	proscriptos
249.	29.	<i>tratatae</i>	<i>tractatae</i>
270.	19.	necesario	necesaria
298.	14 y 15.	<i>Greciæ Floribus</i>	<i>Græciæ floribus</i>
332.	28.	Santidad	santidad
344.	7.	y el pronto	y en el pronto
id.	20.	gobierno	gobierno
356.	9.	caráter	carácter
373.	31.	se muestra	se muestra Veleyo
374.	1.	se muestra	se manifiesta
382.	13.	insensibliente	insensiblemente
396.	12.	Asinios	Asirios
398.	10.	reamplazado	reemplazado
400.	5.	estada	estaba
409.	21.	atribuyen	atribuyen
411.	13.	Valetiniانو	Valentiniano
416.	4.	el periado	periodo
XLIX.	31.	amaryllis	Amaryllis
id.	35.	lupus	lupus
L.	20.	Amaryllidis	Amaryllidis
LIII.	13.	moutes	montes
XCIX.	12.	god	god
CIII.	24.	Prhyx	Phryx
CIX.	21.	Hipolito	Hippolyto
CLVII.	8.	aprehendenda	aprehendenda
CLXV.	29.	CXII	CXII
CLXXXVIII.	10.	trascendere	trascendere
CCXXXIII.	34.	incolsulte	inconsulte
338.	10.	se olvidó poner. Seccion tercera. De la historia.	

PERC
CURSO
DE LITERATURA
LATINA

871
PER
CUR